ΕΤΟΣ Α' ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ, τῇ 28 Ἰουνίου 1892. ΑΡΙΘ. 36.

ΝΕΟΛΟΓΟΣ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΠΡΟΠΛΗΡΩΤΕΑΙ
ΜΕΤΑ ΤΟΥ "ΝΕΟΛΟΓΟΥ"

Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐτησία . Φρ. χρ. 46
Ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις . . . . . Μετ. 16
Ἐν Ἑλλάδι, Αἰγύπτῳ καὶ Εὐρώπῃ . . . . . Φρ. χρ. 70
Ἐν Ρωσσίᾳ . . . . . Ρουβλ. 25
Ἐξάμηνοι τὰ ἡμίση.

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ.

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΠΡΟΠΛΗΡΩΤΕΑΙ
ΑΝΕΥ ΤΟΥ "ΝΕΟΛΟΓΟΥ"

Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐτησία . Μετ. 4
Ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις » Λίρ.Τ. 1
Ἐκτὸς τῆς Τουρκίας » Φρ.χρ. 25
Αἱ συνδρομαὶ ἐτήσιαι.
Ἕκαστον φύλλον τιμᾶται γροσίων Δύο (2).

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις.—(Ἑρνέστου Κουρτίου) **Ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία** (Μεταφραζομένη ὑπὸ Μ. Ε. Μιχαλοπούλου).—**Ὁ Ἀρριανός.—Ποικίλα.**—**Κοινὰ νόμιμα ἢ τὸ παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησι διεθνὲς δίκαιον.—Ἡ Πομπηία—Ἡ Δευτέρα Μήτηρ** (διήγημα).

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ.

Ἡ ἑβδομὰς αὕτη δὲν παρῆλθεν ἄμοιρος σπουδαίων γεγονότων συνεπείᾳ τῶν ἀνακινηθέντων κατ' αὐτὴν ζητημάτων, ὧν οὐ τὴν τελευταίαν κατέχουσι θέσιν αἱ ἐν Ἀγγλίᾳ διεξαγόμεναι γενικαὶ ἐκλογαί, αἱ ἐπιταχυνόμεναι πολεμικαὶ παρασκευαὶ καὶ αἱ περιαδόμεναι φῆμαι περὶ νέων συμμαχικῶν συνδυασμῶν. Πάντα ταῦτα τὰ ζητήματα μεγάλην κέκτηνται σπουδαιότητα καὶ βαρύνουσι λίαν ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας, τῆς διατελούσης ἐν κινδύνῳ πάντοτε ἕνεκα τῶν διαφωνιῶν τῶν μεγάλων κρατῶν, ἀναγκαζομένων νὰ προσηλυτίζωνται καὶ τὰ δευτερεύοντα κράτη ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ἐνισχύσαι τοὺς οἰκείους συμμαχικοὺς ὁμίλους καὶ ἐξασφαλίσαι οὕτω τὴν ἐπὶ τῆς ἀντιπάλου μερίδος ὑπεροχὴν ἐν κρισίμῳ ὥρᾳ. Καὶ πρῶτον ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν γενικῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκλογῶν, ὧν ἡ τελικὴ ἔκβασις δὲν ἐγνώσθη ἔτι, καίτοι ἐν τῆς γλώσσης τοῦ τύπου τοῦ τε τορικοῦ καὶ τοῦ τῶν Οὐίγων εἰκάζεται ὅτι οἱ ἐκλογεῖς, σεβόμενοι τὸ γῆρας τοῦ ὑλοτόμου τοῦ Χάβαρδεν, τὴν ψῆφον αὐτῶν διατιθέασιν ὑπὲρ τοῦ μεγάλας τῇ μεγάλῃ Βρετανίᾳ παρασχόντος ὑπηρεσίας ἀνδρός, ἐξῄρτηται οὐ μικρὸν ἡ διατήρησις τῆς νῦν κρατούσης γενικῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως ἢ ἡ μεταβολὴ αὐτῆς ἀναλόγως τῆς νίκης τῶν γλαδστωνικῶν φιλελευθέρων ἢ τῶν συντηρητικῶν. Ὁ μαρκήσιος Σαλισβουρῆς ἐφάνη πάντοτε ὀπαδὸς τῆς τριπλῆς συμμαχίας καὶ τὴν ψῆφον αὐτοῦ παρασχὼν τοῖς ἐν Βερολίνῳ, Βιέννῃ καὶ Ρώμῃ ἐπὶ μᾶλλον ἐνίσχυσε τὴν κατὰ τῆς Πετρουπόλεως ἀντίστασιν τῶν πρωτευουσῶν τούτων, οὕτω δὲ ἐδείνωσε τὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης, ἐχούσης ἀπέναντι αὐτῆς δύο μεγάλα στρατόπεδα, τὸ μὲν βασιζόμενον ἐπὶ τῶν φερόντων τὰς ὑπογραφὰς καὶ τὸ κῦρος τῶν ἑπτὰ μεγάλων κρατῶν τῆς Δύσεως συμβολαίων καὶ ἀξιούντων πλήρη αὐτῶν ἐφαρμογὴν καὶ ἀντελλιπῆ ἐκτέλεσιν, τὸ δὲ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον τρεπόμενον πολιτικὴν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ταπεινῶσαι τὴν Ρωσίαν, ἥτις, σύμφωνον ἐν πάσαις ταῖς πράξεσιν ἔχουσα τὴν Γαλλίαν, ἀψηφεῖ τὰς γινομένας αὐτῇ προσβολὰς καὶ θαρραλέως προβαίνει ἐν τῇ ὁδῷ τῆς πλήρους καὶ ἀκεραίας ἱκανοποιήσεως τῶν ἑαυτῆς πόθων. Τοὐναντίον ὁ κ. Γλάδστων θεωρεῖται ὡς τρεπόμερος ἐναντίαν πολιτικὴν καὶ ὡς ἐμμένων εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τῆς βερολινείου συνθήκης, μεθ' ὅλην τὴν συνηγορίαν αὐτοῦ ἐν ἰδιαιτέροις φυλλαδίοις ὑπὲρ τῶν νῦν μαμμοθρέπτων τῆς Ἀγγλίας, ὑπὲρ ὧν ἄφθονον πολλάκις ἔσπεισε καμπανίτην ὁ ἄγγλος πρωθυπουργός· ἡ εἰς τὴν ἐξουσίαν ἑπομένως ἄνοδος τοῦ γηραιοῦ ἡγέτου τοῦ φιλελευθέρου κόμματος τὰ μέγιστα βαρύνει ἐπὶ τῆς γενικῆς ἐν Εὐρώπῃ καταστάσεως καὶ τῆς τῶν διεθνῶν σχέσεων, ὡς τοῦτο τεκμηριοῦται ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ ξένου τύπου καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἰταλικοῦ, τοῦ ἀνευρίσκοντος τὴν μόνην παραμυθίαν ἐν τῇ ταὐτότητι τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ συμφερόντων Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας, καὶ ἐλπίζοντος ὅτι ἡ ταὐτότης αὕτη θὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν σκέψεων παντὸς φιλελευθέρου ὑπουργείου. Ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη τῆς κυβερνήσεως σπουδὴ περὶ τὴν παγίωσιν καὶ ἑδραίωσιν τῶν οἰκείων συμμαχικῶν δεσμῶν, ἣν περὶ πλείστου ποιούμενος καὶ ὁ βασιλεὺς Οὐμβέρτος διανοεῖται νὰ μεταβῇ εἰς Λονδῖνον καὶ νὰ συμπαρευρεθῇ ἐκεῖ μετὰ τοῦ σκοποῦντος νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν μάμμην περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους αὐτοκράτορος Γουλιέλμου, ὃν καὶ θὰ ὁρίσῃ μεσίτην πρὸς σύσφιγξιν τῶν ἀγγλοϊταλικῶν δεσμῶν. Οἱ ἐν Ρώμῃ δι' ἐλπίδος ἔχουσιν ὅτι ὁ γερμανὸς μονάρχης, τοιαύτην ἀναλαμβάνων μεσιτείαν, ἀγωνισθήσεται νὰ διεξαγάγῃ εἰς πέρας καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ οὕτω τῇ ὑπὸ τὴν αἰγῖδα αὐτοῦ τριπλῇ συμμαχία τὴν σύμπραξιν καὶ τὴν ἀρωγὴν τῆς μεγάλης Βρετανίας. Πρὸ τῶν ἀγώνων τούτων τῶν μελῶν τοῦ τριπλοῦ συνδέσμου οἱ ἐνΡωσία καὶ Γαλλία ἰθύνοντες ἀμερίμνως ἔχουσι πρὸς τὰ ἐν Βερολίνῳ καὶ Ρώμῃ τεκταινόμενα ἐπὶ σκοπῷ τοῦ πεῖσαι τὴν Ἀγγλίαν νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν τριπλῆν συμμαχίαν καὶ τοῦ ἐξασφαλίσαι οὕτω τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκομένου ἔργου. Τὸ ζήτημα μάλιστα τῆς μετὰ φοβεροῦ πατάγου συζητουμένης παγκοσμίου ἐκθέσεως, ἔτι μᾶλλον συντελοῦν εἰς τὴν σύσφιγξιν τῶν σχέσεων τῶν δύο εἰρημένων μεγάλων κρατῶν, ἔνθεν μὲν καθησυχάζει τοὺς ὑποπτευομένους ἐγκατάλειψιν τῆς ἐν Κρονστάδῃ ἐγκαινισθείσης πολιτικῆς, ἔνθεν δὲ ἀνατρέπει ἄρδην τὰ ὀνειροπολήματα τῶν φανταζομένων συμφιλίωσιν Γαλλίας καὶ Γερμανίας

διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἀποσπασθεισῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπαρχιῶν κατὰ τὸ δρᾶμα τοῦ 1870 πρὸς ἑτέρας χώρας. Ἡ περὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐκθέσεως γινομένη ταραχὴ ὑπεμφάνει ὅτι ἡ Γερμανία οὐδέποτε νὰ συμπαθήσῃ τῇ Γαλλίᾳ δύναται παρὰ τὴν νομοταγῆ αὐτῆς πολυτείαν καὶ φοβουμένη μὴ ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἰανοῦ φανῇ ὑποδεεστέρα τοῦ ὅσον ἐν τοῖς τοῦ Ἄρεως ἐφάνη κατὰ τὴν πρὸς τὴν μεγάλην ἐν Εὐρώπῃ δημοκρατίαν πάλην, πειρᾶται νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἔκθεσιν καὶ ὁρίσῃ αὐτὴν εἰς τὸ 1898 ἀντὶ τοῦ 1900. Ἐν τῇ ἀγανακτήσει αὐτῶν ἐν Βερολίνῳ πρὸ οὐδενὸς ὠπισθοχώρησαν μέτρου κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ μυρίας ὅσας ἐκτοξεύουσι κατ' αὐτῆς ὕβρεις ἐπὶ τῷ ὅτι διακυβεύει τὸ εἰρηνικὸν ἔργον τῆς Γερμανίας καὶ ζητεῖ νὰ ἐπενέγκῃ αὐτῇ περισπασμὸν, ὑποτιμῶντα τὴν πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ὑπόληψιν τῆς Γαλλίας· ἀτυχῶς τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν εἶναι σαθρὰ ὅλως καὶ ἡ Γαλλία οὐδέποτε ἐπειράθη νὰ παρακωλύσῃ ἢ καὶ ἀμαυρώσῃ τὸ ἔργον τῶν ἐν Βερολίνῳ, ζητούντων νὰ καταγλαΐσωσι τὴν πόλιν αὐτῶν διὰ παγκοσμίου ἐκθέσεως, ἥτις οὐδὲν ἔσχε προηγούμενον ἐν τῇ γερμανικῇ πρωτευούσῃ· ἡ Γαλλία, διοργανοῦσα παραπλησίαν ἔκθεσιν συμμορφοῦται πρὸς τὸ ἀπὸ τοῦ 1856 ἐπικρατοῦν ἔθιμον, καθ' ὃ καθ' ἕκαστον ἑνδέκατον ἔτος ἡ πόλις τῶν Παρισίων ἀποβαίνει τὸ ἐνευκτήριον παντὸς ὅ,τι ὡραῖον καὶ καλλιτεχνικὸν ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς τοῦτο ἐγένετο τῷ 1867 τῷ 1878, τῷ 1889· οὐδὲν ἑπομένως ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Γαλλίας τὸ ἀντιβαῖνον ὑπάρχει εἰς τὸ σχέδιον τῆς Γερμανίας, ἥτις τοὐναντίον ὤφειλε ν' ἀποδεχθῇ τὴν μονομαχίαν ἐν τῷ εἰρηνικῷ σταδίῳ, ἐὰν ἐβασίζετο ἐπὶ τὰς προόδους αὐτῆς καὶ ἐὰν εἶχε πεποίθησιν ἐπὶ τὸ ὅτι ἡ Γαλλία, σφαγιασθεῖσα διὰ τῶν σφαλμάτων τῆς ναπολεοντείου αὐτοκρατορίας συνετάφη ταύτῃ διὰ τῶν ἐπαχθῶν ὅρων ἀτεράμνου νικητοῦ, ὅστις, τὴν πληρωμὴν δισεκατομμυρίων ὅλων ἀπαιτῶν, ἐφρόνει ὅτι κατέστρεφε τὴν Γαλλίαν οἰκονομικῶς καὶ ἐξεμηδένιζε τὴν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ τάφου ἀνάκυψιν αὐτῆς.

Περὶ τοῦ ζητήματος δὲ τῶν στρατιωτικῶν ἐξοπλισμῶν ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης συντόνως ἐξακολουθοῦσιν οὗτοι, καὶ ἡ μὲν Ρωσία ἐπιταχύνει τὴν ἀντικατάστασιν τῶν τέως ἐν χρήσει τυφεκίων διὰ νέων, ὧν μεγάλαι παραγγελίαι γίνονται εἰς γαλλικὰ καὶ βελγικὰ ὁπλοποιεῖα, ἡ δὲ Γαλλία μεριμνᾷ περὶ τῆς αὐξήσεως καὶ βελτιώσεως τοῦ ναυτικοῦ, οἱ δ' ἐν Ἰταλίᾳ ἐξοπλίζουσι τὰ παρὰ τὴν Γαλλίαν μεθόρια.

Εἰς τὰ τοῦ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος ζητήματα κατατακτέον καὶ τὴν βισμάρκειον ἐν Γερμανίᾳ πάλην, τὴν προκαλοῦσαν ἀφορμὴν εἰς στιγμάτισιν τῆς πολιτείας τῶν κυβερνητικῶν ὀργάνων, σφόδρα ἐπιτεθέντων κατὰ τοῦ πολυειδῶς τὴν πατρίδα ὠφελήσαντος ἀνδρός, ἐχόντων δ' ἐπίκουρον καὶ τοὺς ἀνωτέρους κύκλους, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν δημοσιευθέντων ἐπισήμων ἐγγράφων, ἐν οἷς ὁ πρίγκηψ Βίσμαρκ ὡς ὁ ἀποδιοπομπαῖος χαρακτηρίζεται τράγος.

Ἐκ τῶν κατὰ τόπους δὲ κυριωτέρων γεγονότων ἡ Ἀγγλία τὸ σπουδαιότερον διαδραματίζει πρόσωπον συνεπείᾳ τῶν γενικῶν ἐκλογῶν, ἐξ ὧν θ' ἀπορρεύσῃ τὸ νέον κοινοβούλιον καὶ ἡ νέα ἐν τῷ Ἡνωμένῳ βασιλείῳ κυβέρνησις. Σὺν τῷ ζητήματι τούτῳ ὁ ἄγγλος πρωθυπουργὸς ὀφείλει νὰ μεριμνήσῃ καὶ περὶ πολλῶν ἑτέρων ζητημάτων, οἷα τὸ τῆς πολιτείας τῶν ὁμογενῶν αὐτῷ πρακτόρων ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ Ἀφρικῇ, ὅπου οἱ τῆς Ἀγγλίας ἀντιπρόσωποι ἀπηνῶς πράγματι καταδιώκουσι τοὺς καθολικοὺς ἱεραποστόλους καὶ προκαλοῦσι πράγματα τῇ οἰκείᾳ κυβερνήσει, περιερχομένῃ οὕτως εἰς διαφωνίαν πρὸς τὴν ἐν Παρισίοις κυβέρνησιν, ἧς προστατευόμενοι τυγχάνουσιν οἱ κακοποιούμενοι ἱεραπόστολοι, τὸ τῆς ἁλιείας ἐν τῇ Βεριγγείῳ θαλάσσῃ παρὰ τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἐξομαλίσεως αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα Οὐμβέρτον, διαδραματίζοντα οὕτω πρόσωπον διαιτητοῦ ἐν τῇ ἀγγλοαμερικανικῇ διαφωνίᾳ καὶ τὸ τῆς Ἀφγανίας, τὸ καὶ σπουδαιότερον. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ συγκεκεντρωμένα τυγχάνουσι τὰ βλέμματα τῶν τε ἐν Πετρουπόλει καὶ τῶν ἐν Λονδίνῳ, τούτων μὲν ζητούντων ὅπως τὴν χώραν τοῦ Ἀβδουρραχμὰν μετατρέψωσιν εἰς μαρκίαν οὕτως εἰπεῖν εἰς προπύργιον κατὰ τῆς πρὸς τὴν Ἰνδικὴν προελάσεως τῶν Ρώσων, ἐκείνων δὲ ἀγωνιζομένων νὰ ὀχυρώσωσι τὴν Ἀφγανίαν καὶ νὰ ἐξασφαλίσωσιν οὕτως ἑαυτοῖς τὴν συντομωτέραν τῶν εἰς τὸ μέγα ἀποικιακὸν τῆς Ἀγγλίας κράτος ἐν Ἀσίᾳ ἀγουσῶν. Βεβαίως ἡ κυβέρνησις τῆς ἀνάσσης οὐ μόνον συνωμολόγησε διὰ τοῦ λόρδου Δούφφεριν σύμβασιν μετὰ τοῦ ἐμίρου τῆς Ἀφγανίας, τεθέντος ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν καὶ λαμβάνοντος μεγάλην ἐπιχορήγησιν, ἀλλὰ καὶ σπουδαίαν κατεσκεύασε σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἐν Ἰνδικῇ διήκουσαν μέχρι τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀφγανίας καὶ ἐξασφαλίζουσαν τὴν ταχεῖαν ἀποστολὴν ἐπικουρικῶν στρατευμάτων τῷ ἐμίρῃ πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐκ Βορρᾶ ἐλαύνοντος ἐπιδρομέως, ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα εἰς οὐδὲν ἀνύουσιν, ἐφόσον οἱ Ἄγγλοι ἀγερώχως φερόμενοι πρὸς τὰς διαφόρους ἐν τῇ μέσῃ Ἀσίᾳ φυλὰς δυσαρεστοῦσι ταύταις καὶ συντελοῦσιν οὕτως ἐμμέσως εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἐπιδιωμένου ἔργου ὑπὸ τῶν Ρώσων, οἵτινες πάντοτε ἐμερίμνησαν ὑπὲρ τῆς προσελκύσεως τῶν συμπαθειῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ φύλων καὶ διὰ πολιτικῆς, συνετῆς ἅμα καὶ ἐπιτηδείου, ἐφειλκύσαντο τὴν συμπάθειαν τῶν ἀσιανῶν ἡγεμόνων, ἐπειγόντων νὰ ὑποβάλωσι τὰ σεβάσματα αὐτῶν εἰς τὸν Ἄκ πασσᾶν, τὸν λευκὸν δηλονότι τσάρον, οὗ τὴν σοφίαν καὶ τὴν σύνεσιν θεωροῦσιν ὡς ἰσχυρὸν αὐτῶν στήριγμα.

Καὶ ἐν Γαλλίᾳ δὲ πολλὰ καὶ ποικίλα ὑπάρχουσι τὰ ζητήματα. Πλὴν τοῦ τῶν πιστώσεων ὑπὲρ τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως τῷ 1900 ὑπάρχουσι τὸ τῆς Δαχομαίης καὶ τὸ τῆς μονομαχίας. Ἐν τῇ ἀφρικανικῇ χώρᾳ οἱ Γάλλοι εἰς δυσχερῆ περιῆλθον θέσιν συνεπείᾳ τῆς ἀτιθάσου πολιτείας τῶν ἐκεῖ ἰθαγενῶν, δηούντων τὰ γαλλικὰ καθιδρύματα καὶ πειρωμένων νὰ καταδιώξωσι πᾶν τὸ γαλλικόν· ἡ κυβέρνησις τοῦ κ. Καρνὼ ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν ἀποικιακῶν τῆς χώρας συμφερόντων μερίμνῃ οὐ μόνον δραστήρια στρατιωτικὰ μέτρα ἔλαβε κατὰ ξηράν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν προέβη εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἀκτῶν τῆς Δαχομαίης ὅπως παρακωλυθῇ τὸ τῶν ὅπλων λαθρεμπόριον, τὸ διενεργούμενον ἐν μεγάλαις διαστάσεσιν. Ἐν τῷ ζητήματι τῆς μονομαχίας ἐπῆλθε διαφωνία τῆς βουλῆς πρὸς τὴν ἐπιτροπήν, ἥτις ἐντολὴν εἶχε νὰ ἐξετάσῃ τὸ σχέδιον τοῦ κ. Κλουζερέ, αἰτησαμένου τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς μονομαχίας, ἄτε λεύψανον οὖσαν τῆς τῶν ἀρχαίων χρόνων παχυλῆς ἀμαθείας καὶ ἀποτελοῦσαν στυγνὴν ἅμα καὶ θηριώδη πρᾶξιν. Ὁ τῆς ἐπιτροπῆς εἰσηγητὴς παρὰ τὰ σπουδαῖα ἐπιχειρήματα τοῦ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς μονομαχίας λαβόντος καὶ μάλιστα ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἰσχὺν τοῦ βαρβάρου τούτου ἐθίμου ἐν τῷ στρατῷ ἐξελιπάρησε τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν νὰ καταπολεμήσῃ τὴν πρότασιν τοῦ κ. Κλουζερὲ, οὐχὶ διότι ἐπιδοκιμαστέα εἶναι ἡ μονομαχία, ἀλλὰ διότι αὕτη, κατατασσομένη ἐν

τῇ τάξει τῶν συνήθων καὶ κοινῶν ἐγκλημάτων, ὡς πληγῶν, φόνων, δολοφονιῶν, ὑποβάλλεται εἰς τὰς διακελεύσεις τοῦ ἰσχύοντος ποινικοῦ κώδικος καὶ ἑπομένως δὲν ὑπάγεται εἰς ἰδιαιτέραν ὅλως νομοθεσίαν. Ἕτεροι ὅμως βουλευταὶ ὑπεστήριξαν τὴν ἰδέαν τοῦ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ σχεδίου λαβόντος καὶ ἠξίωσαν ὅπως ἡ βουλὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὸ ζήτημα τῆς μονομαχίας καὶ θεσπίσῃ ἰδιαίτερα ἀπαγορευτικὰ μέτρα κατὰ τῶν αὐτοδικούντων. Μετά τινας ἀμφιταλαντεύσεις ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία, ἀντιβαίνουσα εἰς τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπῆς, ἀπεφάνθη κατὰ τῆς ἀπορρίψεως ταύτης καὶ ἔγνω διὰ πλειονοψηφίας 60 ψήφων ἐκ 480 ψηφοφορούντων νὰ καταδιώξῃ τὴν μονομαχίαν, ἥτις μάλιστα ὑπεισδύουσα εἰς τὸν στρατὸν διασπᾷ τὴν ἑνότητα αὐτοῦ καὶ παραβλάπτει μεγάλως τὴν ἐν τῷ στρατῷ κρατοῦσαν πειθαρχίαν.

Οἱ ἐν Γερμανίᾳ πρὸς τῷ ζητήματι τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως, ὅπερ μικροῦ δεῖν ἐξεταχύνετο καὶ προὐκάλει σπουδαίαν ψυχρότητα τῶν γαλλογερμανικῶν σχέσεων, ἔχουσι τὰς κομματικὰς αὐτῶν διαφωνίας, τὰς ἐπισπωμένας τὴν προσοχὴν τῆς κυβερνήσεως, ἅτε ἀναλογιζομένης ὅτι ἡ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ἐπιψήφισις τῶν προπαρασκευαζομένων στρατιωτικῶν νομοσχεδίων δύναται νὰ προσκρούσῃ κατὰ τῆς ἀντιστάσεως σπουδαίας πλειονοψηφίας καὶ νὰ ματαιωθῶσιν οὕτω τὰ συλληφθέντα σχέδια περὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ στρατοῦ ἐν εὐρεῖ μέτρῳ. Ἡ παραίτησις μάλιστα τοῦ παρὰ τῷ Βατικανῷ ἀντιπροσώπου τῆς Γερμανίας κ. Σλέζερ ἔτι μᾶλλον ἐξερεθίζει τοὺς καθολικοὺς Γερμανοὺς καὶ κορυφόνει τὴν ἀγανάκτησιν αὐτῶν, ἤδη δυσηρεστημένων ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ τοῦ περὶ σχολῶν νομοσχεδίου καὶ ἀντεγκαλούντων τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ καθυστερήσει περὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν ἴσων. Οἱ ἐν Γερμανίᾳ ὑπεράλπειοι οὐ παύονται διατεινόμενοι ὅτι τῇ ὑποστηρίξει αὐτῶν ἡ κυβέρνησις ἔτυχε τῆς ἐπιψηφίσεως τῶν κυριωτέρων νομοσχεδίων καὶ ἀναμιμνησκόμενοι τῶν εὐτυχῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς ὁ σιδηροῦς ἀρχιγραμματεὺς ἐκάμπτετο πρὸ τῆς ψήφου αὐτῶν καὶ ἐξελιπάρει ταύτην κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιπολιτεύσεως· ἡ παραίτησις ἑπομένως τοῦ κ. Σλέζερ, καίπερ πηγάζουσα ἐκ λόγων γήρατος καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς πολιτείας τοῦ Βατικανοῦ, καταπολεμοῦντος τὴν τριπλῆν συμμαχίαν, ἅτε ἐπιζητοῦσαν δῆθεν τὴν ἐξασθένισιν τῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα συνεπείᾳ τῆς ἐν τῇ συμμαχίᾳ ταύτῃ ὑπάρξεως καὶ τῆς Ἰταλίας, τοῦ ἀσπόνδου τούτου πολεμίου τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ ἐν Ρώμῃ ποντίφικος, θεωρεῖται ὡς προελθοῦσα εἰσηγήσει τῆς κυβερνήσεως, σκοπούσης δῆθεν ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν παραιτηθέντα δι' ἑτέρου, φίλου τοῖς διαμαρτυρομένοις Γερμανοῖς, καὶ ἑπομένως προκαλεῖ τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ κόμματος τοῦ κέντρου. Καὶ τὰ ἐν Ἀφρικῇ δὲ ἀπασχολοῦσι τὴν μέριμναν τῶν ἐν Βερολίνῳ, καίπερ στερούμενα τῆς σπουδαιότητος, ἣν κέκτηται τὰ τῆς Γαλλίας ἐν τῇ αὐτῇ ἠπείρῳ.

Οἱ ἐν Ἰταλίᾳ συντόνως σκέπτονται περὶ τῆς βελτιώσεως τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν, ἅπερ διατελοῦσι πάντοτε ἐν ἐκκρεμεῖ καταστάσει καὶ δὲν δύνανται νὰ βελτιωθῶσιν, ἐὰν μὴ ἐγκαταλειφθῇ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ βασιλείου, ἡ τὰ μέγιστα ζημιοῦσα τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα αὐτοῦ καὶ ἐξαντλοῦσα πάντα αὐτοῦ πόρον. Ἡ μετὰ τῆς τριπλῆς συμμαχίας σύσφιγξις τῶν δεσμῶν τοῦ βασιλείου ἐπιβάλλει τῇ ἐν Ρώμῃ διευθύνσει τῶν στρατιωτικῶν δαπάνας, ὅλους δυσαναλόγους πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ Ἰταλοῦ φορολογουμένου, δικαίως δὲ οἱ κορυφαῖοι τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ μάλιστα τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ὑπέδειξαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποκηρύξεως τῆς νῦν πολιτικῆς καὶ τῆς εἰσαγωγῆς σπουδαίων τροποποιήσεων ἐν τῇ πολιτικῇ διευθύνσει, διευκολυνουσῶν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν οἰκονομιῶν. Ταῖς εἰσηγήσεσι τούτων ἑπόμενοι καὶ οἱ ἐν τῇ κυβερνήσει προσποιοῦνται εἰσαγωγὴν οἰκονομιῶν εἰς τὸν προϋπολογισμὸν καὶ διατείνονται ὅτι πᾶσαν καταβάλλουσι μέριμναν ὅπως βελτιώσωσι τὰ κακῶς ἔχοντα οἰκονομικὰ τῆς χώρας, ἅπερ εὐλόγως ἀνησυχοῦσι τὴν κοινὴν γνώμην καὶ προσκαλοῦσι τὰς ἀπανταχοῦ τοῦ βασιλείου διατυπουμένας διαμαρτυρίας ἐναντίον τῆς οἰκονομικῆς διαχειρήσεως καὶ τῆς διευθύνσεως τῶν τοῦ κράτους οἰκονομικῶν πόρων. Ὁ κ. Γιολίτης τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ ἐβάσιζεν ἐπὶ τὴν πολυπειρίον τοῦ τέως ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργοῦ αὐτοῦ κυρίου Ἑλένα, ὅστις φημίζεται ὡς εἷς τῶν σπουδαιοτέρων οἰκονομολόγων τῆς Ἰταλίας ὡς ἐφάμιλλος σχεδὸν τῶν δύω ἐν Γαλλίᾳ τοιούτων, ἤτοι τοῦ κ. Ρουβιὲ καὶ τοῦ Λέοντος Σαί· ἀμείλικτος ὅμως νόσος εἰς κίνδυνον περιάγει τὰς ἡμέρας τοῦ κ. Ἑλένα καὶ ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ βασιλέως Οὐμβέρτου ἔστρεψε τὰ βλέμματα πρὸς τὸν κ. Γριμάλδην, ὅστις καὶ διορισθεὶς διάδοχος τοῦ κ. Ἑλένα πολλὰ τὰ καλὰ ὑπισχνεῖται, καίτοι ἡ ἐμπειρία αὐτοῦ, ἥκιστα ὑπολειπομένη τῆς τοῦ ἀσθενοῦντος προκατόχου, μικρὸν συμβάλλεται εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, ἅτε τῶν ἡμιμέτρων οὐδὲν συντελούντων ἐν τῇ κρατούσῃ νῦν δεινοτάτῃ καταστάσει τῶν τοῦ βασιλείου οἰκονομικῶν. Σὺν τοῖς οἰκονομικοῖς ζητήμασιν τοὺς ἰταλοὺς ὑπουργοὺς ἀνησυχεῖ καὶ τὸ ἐν Βραζιλίᾳ γεγονός, καθ' ὃ ἰταλὸς πλοίαρχος ἐρίσας πρὸς τελωνοφύλακα ἐν Σάντος, ἐπαρχίᾳ τῆς νέας ταύτης δημοκρατίας, προὐκάλεσε μὲν τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπέμβασιν τῆς ἰταλικῆς παροικίας, ἀλλὰ ταὐτοχρόνως καὶ οἱ ὁμόφυλοι τοῦ τελωνοφύλακος ἐπιτεθέντες ἐναντίον τῶν συνηγόρων τοῦ πλοιάρχου κατεδίωξαν αὐτοὺς τῇ συνδρομῇ καὶ συμπράξει τοῦ στρατοῦ, οὕτω δὲ προὐκλήθη διπλωματικὴ διαφωνία, ἥτις εὐτυχῶς φαίνεται παρελθοῦσα, τῆς βραζιλιανῆς κυβερνήσεως ἐπαγγελθείσης τὴν ταχεῖαν ἱκανοποίησιν τὴν ὑπὲρ τῶν οἰκείων ὑπηκόων αἰτήσεων τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως.

Οἱ ἐν Ρωσίᾳ ἀπαλλαγέντες ἐν μέρει τῶν δεινῶν τοῦ λιμοῦ μαστίζονται νῦν ὑπὸ φοβερωτέρας πληγῆς, τῆς χολέρας, καθ' ἧς αἱ κυβερνητικαὶ συνδρομαὶ καὶ τὰ λαμβανόμενα μέτρα εἰς οὐδὲν σχεδὸν ἀνύουσιν. Ἡ πέραν τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Καυκάσου χώρα ἐγένετο χολεροβλητος, μάτην δὲ ἡ κυβέρνησις δραστηρίως ἐργάζεται πρὸς περιορισμὸν τοῦ κακοῦ, ἅτε προσκρούουσα ἔνθεν μὲν κατὰ τοῦ φανατισμοῦ τῶν χωρικῶν, διατεινομένων ὅτι ἡ μάστιξ ἐκ Θεοῦ προέρχεται καὶ μάταια ἑπομένως τὰ θεσπιζόμενα ἀπολυμαντικὰ μέτρα, ἔνθεν δὲ κατὰ τῆς δειλίας τῶν ἰατρῶν, φοβουμένων νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰ χολεροβλητα μέρη καὶ νὰ προσενέγκωσι τὰς ἰατρικὰς αὐτῶν περιθάλψεις εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς ἐπιδημίας προσβαλλομένους.

Ἐν τῶν μικροτέρων κρατῶν ἡ Ἑλλὰς ἔχει νῦν τὸ οἰκονομικὸν πρόγραμμα τοῦ νέου πρωθυπουργοῦ αὐτῆς καὶ ἐκ τῶν ὑποδεικνυομένων οἰκονομιῶν προσδοκᾷ τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ αὐτῆς οἰκοδομήματος.

ΕΡΝΕΣΤΟΥ ΚΟΥΡΤΙΟΥ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΖΟΜΕΝΗ ΥΠΟ

Μ. Ε. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ.

Ὑπάρχει τι μᾶλλον ἴδιον κτῆμα λαοῦ τινος παρὰ τοὺς θεοὺς αὐτοῦ; Τὸ πρᾶγμα ἀληθεύει μάλιστα παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς ἀρχαιότητος, οἵτινες ἐν τοῖς θεοῖς αὐτῶν ἐπροσωποποίησαν τὴν ἰδίαν ἐθνότητα. Ἀνεφέροντο πρὸς τοὺς θεοὺς αὐτῶν οὐχὶ ἁπλῶς ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ὡς Πέρσαι, ὡς Ἕλληνες, ὡς Ρωμαῖοι. Ἐν τούτοις, ἐξαιρουμένου τοῦ τὸν αἰθέρα οἰκοῦντος Διός, οὐδεμία σχεδὸν ὑπάρχει ἑλληνικὴ θεότης μὴ θεωρουμένη ὡς ξένην ἔχουσα τὴν καταγωγήν, μηδὲ σχετιζομένη πρὸς ὑπερθαλασσίους μύθους καὶ ἔθιμα, ἐπὶ τῶν ἀκτῶν δὲ τῆς θαλάσσης ἐνεφανίζοντο καὶ ἔκειντο οἱ ἀρχαιότατοι βωμοί.

Ἄλλως τε παρὰ πᾶσαν τὴν ζηλοτυπίαν, μεθ' ἧς οἱ Ἕλληνες εἶχοντο τῆς ἰθαγενείας αὐτῶν, πανταχοῦ βλέπομεν αὐτοὺς σχετίζοντας τὴν ἵδρυσιν τῶν πόλεων αὐτῶν πρὸς τὴν ἄφιξιν ἀλλοδαπῶν, οἵτινες, δι' ὑπερφυσικῆς ῥώμης καὶ σοφίας πεπροικισμένοι, διὰ νέων ἐθίμων μετερρύθμισαν τὰς ἕξεις τῶν κατοίκων. Ἐν συντόμῳ πάντες οἱ μῦθοι ὑπερβαίνουσι τὰ στενὰ ὅρια τῆς εὐρωπαϊκῆς χερσονήσου, πάντες δὲ συμπίπτουσιν ἐν τῇ ἀντιπέραν ἀκτῇ, ἔνθεν ἀναφέρονται προελθόντες θεοί τε καὶ ἥρωες.

Μέχρι τούτου ἡ ἔννοια τῶν μύθων εἶναι σαφεστάτη· δηλοῦσι δηλαδὴ οὗτοι ἀνάμνησιν πολιτισμοῦ, ἐξ Ἀνατολῆς διὰ τοῦ ἀποικισμοῦ εἰσαχθέντος· ἀλλ' ἂν ἠρώτα τις τίνες ἦσαν οἱ ἄποικοι οὗτοι, θὰ περιίστατο πρὸ πολλῷ ἀσαφεστέρων ἰδεῶν· τὸ πρᾶγμα δ' εὐνόητον, διότι, ὅτε οἱ μῦθοι οὗτοι ἔλαβον τὸν τύπον αὐτῶν, οἱ ξένοι ἀπὸ μακροῦ ἤδη εἶχον ἐγκλιματισθῆ ἐν τῇ χώρᾳ, ἡ καταγωγὴ δὲ αὐτῶν εἶχε περιέλθει εἰς λήθην. Ἄλλως τε ὁ μῦθος δὲν χαίρει, ὡς ἡ κριτική, ἐμβαθύνων τοῖς πράγμασι· τοὐναντίον χαίρει τῷ ἐκτάκτῳ, τῷ ἀπροόπτῳ, τῷ θαυμασίῳ. Ἡ Ἀφροδίτη ἀναδύεται αἰφνης ἐκ τοῦ ἀφροῦ τῆς θαλάσσης, ὁ Πέλοψ δὲ πλησιάζει τῇ ἑλληνικῇ ἀκτῇ συρόμενος ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὑπὸ τῶν θαυμαστῶν τοῦ Ποσειδῶνος ἵππων.

Ἐν τούτοις ἐκ πάντων τῶν μύθων τούτων προκύπτουσι παρὰ τῷ ἐμπείρῳ παρατηρητῇ δύο κύριαι ἰδέαι, ἐν πρώτοις ἡ γνῶσις ἐξωτερικοῦ τινος κόσμου, μορφουμένη ἐνίοτε μετὰ πλείονος ἀκριβείας ἐν τοῖς γεωγραφικοῖς ὀνόμασιν, οἷα ἡ Κρήτη, ἡ Λυκία, ἡ Φρυγία, ἡ Λυδία, ἡ Τρῳάς, ἡ Φοινίκη, ἡ Κύπρος, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Λιβύη, εἶτα δὲ ἡ γνῶσις τῆς συγγενείας, τῆς συναπτούσης τὴν Ἑλλάδα τῷ ἐξωτερικῷ τούτῳ κόσμῳ. Ὄντως, καίτοι ἡ Ἀφροδίτη προέρχεται ἐκ Συρίας, δὲν ἐμφανίζεται οὔτε ὑπὸ τὸν τῆς Μυλίττας, οὔτε ὑπὸ τὸν τῆς Ἀστάρτης τύπον, ἀλλ' ὡς ἑλληνὶς θέαινα· καθ' ἣν στιγμὴν ἐξέρχεται τῆς θαλάσσης, εἶναι Ἀφροδίτη. Ἀλλὰ μὴ οἱ ἥρωες, ὡς ὁ Κάδμος καὶ ὁ Πέλοψ, φέρουσι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐξωτικὸν καὶ βάρβαρον χαρακτῆρα; Αὐτοὶ δὲν εἶναι οἱ ἱδρυταὶ παντός, ὅ τι ὑπάρχει ἀληθῶς ἑλληνικόν, οἱ πρόγονοι τῶν ἰσχυρῶν καὶ προστατίδων δυναστειῶν, ὧν τὰ κλέα καὶ τοὺς ἄθλους οὐδέποτε ἔπαυσεν ὑμνοῦσα ἡ ἐθνικὴ μοῦσα;

Πῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ συνδυάσωμεν καὶ ἐξηγήσωμεν τὰς δύο ταύτας ἰδέας ἄλλως ἢ ἀποδεχόμενοι ὅτι οἱ ἄποικοι οὗτοι καὶ αὐτοὶ ἦσαν Ἕλληνες, ὅτι προήρχοντο μὲν ἐξ Ἀνατολῆς, ἀλλ' Ἀνατολῆς ἑλληνικῆς, ἔνθα δυνάμει τῆς πνευματικῆς ἐκείνης εὐχερείας, ἥτις χαρακτηρίζει τὴν ἰωνικὴν φυλήν, ἦσαν ἐμπεποτισμένοι ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἶχον σημάνει αὐτὸν τῇ σφραγῖδι τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, πρὶν ἢ μεταβιβάσωσιν αὐτὸν τοῖς ἐν Εὐρώπῃ ἀδελφοῖς; Ἀφ' ἑτέρου, ἐπειδὴ οἱ ὑπερθαλάσσιοι οὗτοι Ἕλληνες ἦσαν ὡσαύτως ἐνδυμένοι ἐν μέσῳ τῶν Φοινίκων, ἐν ταῖς φοινικικαῖς ἀποικίαις, ἐν τῇ Λυκίᾳ, τῇ Καρίᾳ, τῷ Δέλτα τοῦ Νείλου, τοῖς ἐκ τῶν ἀπωτάτων ἐκείνων ἀκτῶν ἐλθοῦσιν ἀποίκοις, τοῖς ἥρωσιν ἐκείνοις καὶ ἱδρυταῖς τῶν πόλεων, ἐδόθη τὸ ὄνομα τῶν Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων[1].

Καὶ ἐκ τούτου μὲν δὲν ὀφείλομεν ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι ἀληθεῖς Χαναναῖοι ἐλθόντες ποτὲ ἀπῴκησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐλαλήσαμεν δὲ ἤδη ἀνωτέρω περὶ τῶν σταθμῶν αὐτῶν, ἡ μελέτη δὲ τῶν διαφόρων τόπων θὰ παράσχῃ ἡμῖν ἀφορμὴν νὰ μνημονεύσωμεν πλειόνων· οὐχ ἧττον, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Σημίτας[2] ἀντιπάθειαν, δὲν δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν πιθανὸν ὅτι ἡγεμονικοὶ οἶκοι, ἐπὶ μακρὸν καὶ εὐκλεῶς βιόντες ἐν μέσῳ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἱδρύθησαν ὑπὸ γνησίων Φοινίκων. Ὑπάρχει χρεία ἀποδείξεως τοῦ ὅτι οἱ εἰς Ἄργος ἐλθόντες Αἰγύπτιοι δὲν ἦσαν ἀκραιφνεῖς Αἰγύπτιοι, φυλὴ διάφορος ὅλως τῆς ἑλληνικῆς κατά τε τὰ ἤθη καὶ τὴν γλῶσσαν; Ἡ παράδοσις διὰ τῆς ἀφελοῦς αὐτῆς γλώσσης ἱκανῶς σαφῶς ἀποκρίνεται πρὸς τὸ ζήτημα, ὅτε τοὺς ἀλλοδαποὺς τούτους καλεῖ ἐξαδέλφους τοῦ Δαναοῦ, μέλη τῆς ἀργείας οἰκογενείας, ἅτινα, μεταχθέντα εἰς Λιβύην κατὰ τὴν ἀπαγωγὴν τῆς Ἰοῦς, ἐπανήρχοντο ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Νείλου πρὸς συνάντησιν τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Ἰνάχου.

Ἀλλ' οἱ ὑπερθαλάσσιοι Ἕλληνες πρὸς τοῖς ἰδίοις ὀνόμασι, τοῖς εἰλημμένοις ἐκ τῶν χωρῶν, ἐξ ὧν εἶχον ἐξέλθει, ἔφερον καὶ γενόσημά τινα ὀνόματα, ἀνάλογα τῷ Ἰαβάν, δι' ὧν ἐκαλοῦντο ἐν Ἀνατολῇ, ἅτινα δ' ὡς ἐκεῖνα εἶχον τὴν σημασίαν τοσοῦτον εὐρεῖαν, ὅσον καὶ ἀνεπαρκῶς ὡρισμένην.

Τὸ μάλιστα διαδεδομένον ἐκ τῶν ὀνομάτων τούτων ἦν τὸ τῶν Λελέγων, δι' οὗ κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐδηλοῦτο μιγάς τις λαός[3]. Λέλεγες ὑπῆρχον ἐν Λυκίᾳ, ἐν Μιλήτῳ, ὡς καὶ ἐν Τρῳάδι. Ὁ Πρίαμος πορεύεται εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἴδης, ζητῶν λέλεγα γυναῖκα, ἐν Καρίᾳ δὲ ἐδεικνύοντο παλαιὰ φρούρια καὶ ἀρχαῖοι τάφοι καλούμενοι **Λελέγια.** Ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι ἴχνη τοῦ ὀνότούτου ἀνευρίσκονται πανταχοῦ, ἔνθα οἱ τῆς Ἀσίας Ἕλληνες ἐγένοντο δεκτοὶ καὶ διέδωκαν τὸν πολιτισμόν, ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσσηνίας, τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Ἤλιδος, ὥςπερ καὶ ἐν Μεγάροις, ἔνθα ὁ τὴν ἐπιτόπιον ἱστορίαν ἐγκαινίσας ἦν Λέλεξ ἀνήρ, ἐξ Αἰγύπτου ἐλθών. Οἱ Ἐπειοί, οἱ Λοκροί, οἱ Αἰτωλοί, αἱ Καύκωνες, οἱ Κουρῆτες, οἵτινες ᾤκουν τὴν δυσμικὴν τῆς Ἑλλάδος ἀκτὴν καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Ταφίων διεχύθησαν εἰς τὰς παρακειμένας νήσους, ἐθεωρήθησαν ὡς ὁμόφυλοι τοῖς Λέλεξι[4].

Οἱ Κᾶρες[5] ἀποτελοῦσι τὸ ὁμόζυγον τῶν Λελέγων, ἡ ὁμοιότης δὲ εἶναι τοσαύτη, ὥςτε δύναται ν' ἀπατήσῃ τινά. Ὁρίζονται ὡς «Κᾶρες βαρβαρόφωνοι» ἀλλ' ἐν τούτοις ἐρρήθη ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἐλάλησέ ποτε ἐν γλώσσῃ καρικῇ[7]. Διάσημοι τῆς Ἑλλάδος οἱ κογένειαι ἰσχυρίζοντο ὅτι κατήγοντο ἀπὸ Καρῶν[8], δὲν δύναταί τις

---

1) Περὶ τῶν Καρῶν καὶ Ἰώνων ἐκλειφθέντων ὡς Φοινίκων ἴδε E. Curtius, *Ionier*. σ.15. 49. Καὶ ὁ E. Renan δὲ (*Histoire générale des langues Sémitiques*, I. 44) φρονεῖ ὡσαύτως ὅτι «τὸ ὄνομα τῶν Φοινίκων πράγματι περιλαμβάνει τὰς τῶν ἰωνικῶν φύλων πρὸς τὴν δύσιν μεταναστάσεις».

2) Ἴδε τὸ πρᾶγμα ἐκτιθέμενον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

3) Ὁ Σουΐδας τῷ ὀνόματι τῶν Λελέγων ἀποδίδωσι τὴν σημασίαν τῆς λέξεως σύμμικτοι. Ἐν γένει περὶ τῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀναφαινομένης «συγχύσεως ἐθνῶν» καὶ τῶν «μιγάδων» ἴδε: Στράβ., σ. 678 καὶ Deimling, *Leleger*, σ. 99. τοῦ ἔργου τούτου ὄντος τοῦ καταλληλοτάτου εἰς τὴν περὶ τῶν Λελέγων μελέτην.

4) Κατὰ τὸν Kiepert (*Monatsber, der Kgl Acad. d. Wiss.*, 1861, σ. 144) οἱ Λέλεγες, ἄλλοι παρὰ τοὺς σημίτας Πελασγούς, εἶναι οἱ αὐτοὶ τοῖς Ἰλλυριοῖς, ὧν οἱ ἀπόγονοι σήμερον εὑρίσκονται παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς.

5) Ἴδε περὶ τούτων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

6) Καὶ «ἀγριόφωνοι» (Ὅμ. Ἰλιάδ., Β, 867). Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἐδίδετο καὶ τοῖς Ἠλείοις καὶ Ἐρετριεῦσι (Deimling, σ. 22).

7) Ἡροδ. Η', 135.

8) Περὶ καρικῆς καταγωγῆς ἀθηναϊκῶν οἰκογενειῶν ἴδε Ἡροδ., Ε', 66, περὶ τοῦ Θεμιστοκλέους δέ, ὑπὸ τοῦ Φανίου ἀναφερομένου ὡς ἀπὸ Καρῶν τὸ γένος ἕλκοντος, Πλουτάρχ., Θεμιστ., 1. Πρὸς δὲ κατὰ τὸν Φίλιππον τὸν Σουαγγελέα, ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (σ 662) ἀναφερόμενον, ἐκ Καρίας προῆλθον «πλεῖστα ἑλληνικὰ ὀνόματα».

δὲ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ λαὸς ἐκεῖνος ἦν Χαναναίας φυλῆς[1]. Ἀνήκουσι μᾶλλον τοῖς νοθογενέσιν ἐκείνοις λαοῖς, περὶ ὧν ἐλαλήσαμεν ἀνωτέρω· προελθόντες δὲ ἐκ φυλετικοῦ τινος κράματος, ἦσαν προωρισμένοι, ὅπως γένωνται οἱ διερμηνεῖς καὶ τὰ διάμεσα οὕτως εἰπεῖν τῶν διαφόρων λαῶν. Οὕτως ἐπί τινα χρόνον μεγίστην ἔσχον ροπὴν ἐπὶ τῆς περὶ τὴν Μεσόγειον ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ· ἀλλά, ὡς γενικῶς συμβαίνει τοῖς νόθοις τούτοις λαοῖς, ἐξέλιπον κατὰ μικρόν, μὴ καταλιπόντες ἴχνη διαρκοῦς τινος ἱστορίας. Τὴν γλῶσσαν αὐτῶν συνίστασαν διάφορα στοιχεῖα, ἡ χώρα δ'αὐτῶν ἕνεκα τῶν πλείστων σημιτῶν μεταναστῶν, οὓς περιεῖχεν, ἐκαλεῖτο κυρίως Φοινίκη· οὐδόλως ἄπορον λοιπὸν ὅτι οἱ τῆς Εὐρώπης Ἕλληνες διεῖδον παρ'αὐτοῖς ἐξωτικὴν ὅλως φυσιογνωμίαν. Ἐχαρακτηρίζοντο ὡς πειραταί· χαλκὸν περιβεβλημένοι οἱ τῆς ἀρχαιότητος Νορμανδοὶ οὗτοι, ἔζων ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ ἐπεκτείνοντο κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν. Ἐν τούτοις τὸ ὁρμητήριον αὐτῶν ἦν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, εἶχον δὲ ἐκλέξει τὴν ἕδραν αὐτῶν μεταξὺ Φρυγῶν καὶ Πισιδῶν, ὑποτάξαντες πρότερον τμῆμά τι τῶν Λελέγων[2]. Συνήπτοντο, ὡς λέγεται, διὰ τῆς κοινότητος τοῦ θρησκεύματος τοῖς Λυδοῖς καὶ τοῖς Μυσοῖς. Παρ' αὐτῶν κυρίως οἱ Εὐρωπαῖοι ἔλαβον πολεμικὰ ὄργανα, οἷον τὴν λαβὴν τῆς ἀσπίδος, τοὺς θυρεούς, τὴν χαλκίνην καὶ μετὰ κυματίζοντος λόφου περικεφαλαίαν. Ἡ παράδοσις οὐδαμῶς ἀποδίδωσι τοῖς Καρσὶν οὕτως εὐρεῖαν καὶ διαρκῆ ροπήν,οἵαν τοῖς Λέλεξιν. Εἶναι τυχοδιωκτικώτεροι τούτων καὶ ταχύτερον ἐκλείπουσιν. Ἐνιαχοῦ, ἐν Μεγάροις δὲ ἰδίᾳ, τὴν χώραν ἐπέδραμον κατὰ πρῶτον οἱ Κᾶρες, εἶτα δέ, πολλὰς μετὰ ταῦτα γενεάς, οἱ Λέλεγες[3]. Ἡ παράδοσις αὕτη δεικνύει ὅτι παρὰ τοῖς Καρσὶν ἐνοεῖτο λαὸς ἀρχαιότερος, χαρακτῆρος ἐξωτικοῦ, ὅτι δὲ οἱ Λέλεγες ἐθεωροῦντο ὡς φυλὴ ἥττον ἑτερογενὴς καὶ μᾶλλον πεπολιτευμένη

Οὕτω καὶ οἱ τῆς Ἀνατολῆς Ἕλληνες δὲν ἦσαν ὁμοιόμορφοι ὄγκοι, οὐδὲ παρέμειναν πάντοτε οἱ αὐτοί. Τοὐναντίον κατὰ τοὺς αἰῶνας, καθ' οὓς κατεῖχον τὴν εὐρωπαϊκὴν ἤπειρον, διετέλουν καὶ αὐτοὶ οὗτοι ἐν τῇ δραστηριωτάτῃ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν φάσει. Ἀφῄρουν κατὰ μικρὸν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ξένα στοιχεῖα, ἡ ἰδία αὐτῶν φυσιογνωμία διεγράφετο σαφέστερον, τὰς ποικίλας δὲ φάσεις τῆς ἀναπτύξεως ταύτης θὰ δυνηθῶμεν ν' ἀνεύρωμεν ἐν τῇ ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος ροπῇ, ἰδίᾳ δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς θρησκείας.

Οἱ Πελασγοί, ὥστερ οἱ ἄλλοι κλάδοι τῆς ἀρίας ὁμοφυλίας, οἱ Ἰνδοί, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Γερμανοί, ἐλάτρευον τὸν ὑπέρτατον θεὸν ἄνευ ὑλικῆς εἰκόνος καὶ ναοῦ αὐτοῦ. Κατ' αὐτοὺς αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ ἦσαν βωμοὶ ὑπὸ τῆς φύσεως ἐγηγερμένοι, αὐτόθι δὲ ἡ ψυχή, ὡς καὶ τὸ σῶμα, ἐφαίνοντο πλησιέστερον ὄντα τῷ οὐρανῷ. Ἐπεκαλοῦντο τὸν Ὕψιστον τοῦτον, οὐδὲν προσωπικὸν ὄνομα ἀποδιδόντες αὐτῷ[4], διότι τὸ ὄνομα Ζεὺς (Deus) σημαίνει ἁπλῶς τὸν οὐρανόν, τὸν αἰθέρα, τὴν φωτεινὴν τοῦ Ἀοράτου κατοικίαν· ὅτε ἤθελον νὰ δείξωσιν ἀμεσωτέραν αὐτοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων σχέσιν, ἐκάλουν αὐτὸν ὡς δημιουργὸν πάντων τῶν ζώντων Δία πατέρα.

Ἡ καθαρὰ αὕτη καὶ ἁγνὴ θρησκεία τῶν «θείων» Πελασγῶν κατέλιπε ταῖς μετὰ ταῦτα γενεαῖς ἄλλο τι ἢ εὐσεβεῖς ἀναμνήσεις· ἐν μέσῳ τῆς ὑπὸ ἀγαλμάτων οἰκουμένης καὶ ὑπὸ ναῶν κεκαλυμμένης Ἑλλάδος ἐφαίνοντο καπνίζουσαι ὡς τὸ ἀρχαῖον αἱ κορυφαί, ἀφιερωμέναι Ἐκείνῳ, ὃς οὐκ οἰκεῖ ἐν χειροποιήτοις οἰκήμασι. Πράγματι ἐν ταῖς ἀρχαίαις θρησκείαις ἡ πρωτόγονος πάντοτε βάσις, τὸ ἁπλούστατον στοιχεῖον, διετηρήθη μακρότερον καὶ πιστότερον· οὕτω διὰ τῶν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας πεπληρωμένων αἰώνων ὁ ἀρκαδικὸς ἀσώματος καὶ ἀπροσπέλατος Ζεὺς ἐξηκολούθησε θείῳ φωτὶ καταλάμπων τὴν δασώδη κορυφὴν τοῦ Λυκαίου[1], κατενόει τις δὲ ὅτι ἐπέβαινε τοῦ κράτους αὐτοῦ, ὅτε ἔβλεπε πᾶσαν σκιὰν ἐκλείπουσαν. Αὐτὸς ὁ λαὸς διετήρησεν ἐπὶ μακρὸν εὐσεβῆ φρίκην πρὸς τὰ ὀνόματα καὶ τὰ σημεῖα, τὰ τείνοντα εἰς τὴν ὑλικὴν παράστασιν τοῦ θείου ὄντος. Οὕτω πρὸς τῷ βωμῷ, τῷ ἱδρυμένῳ τῷ **Ἀγνώστῳ θεῷ**, ἔβλεπέ τις τῇδε κἀκεῖσε ἐν ταῖς πόλεσι βωμοὺς ἱδρυμένους τοῖς «ὁσίοις», τοῖς «μεγάλοις», τοῖς «οἰκτίρμοσι» θεοῖς, τὰ πλεῖστα δὲ τῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν ἐν Ἑλλάδι ἦσαν ἀρχῆθεν οὐδὲν ἀλλ' ἢ χαρακτηρισμοὶ τῆς θεότητος, ἀγνώστου ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτῆς[2].

Ἀδύνατος ἦν ἡ ἐν πάσῃ τῇ ἀγνότητι αὐτῆς διατήρησις τῆς πελασγικῆς ταύτης λατρείας. Ἐν πρώτοις δὲν δύναταί τις ν' ἀρνηθῇ ὅτι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὥςπερ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀρίοις λαοῖς, ὑπῆρχον σπέρματα πολυθεϊστικῶν ἰδεῶν καὶ ὅτι συνεπήγοντο ταῦτα ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς πατρίδος αὐτῶν. Θρησκεία, ἱδρυμένη ἐπὶ τῆς λατρείας τῆς Φύσεως, δὲν ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐν τῇ καθαρᾷ καὶ ἁπλῇ ἰδέᾳ πρώτης τινὸς δυνάμεως, παρεχούσης τὴν ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς Φύσεως κυκλοφορίαν τῆς ζωῆς. Παρὰ τῷ μεγάλῳ τούτῳ παράγοντι ὑπῆρχον δευτερεύουσαι δυνάμεις, αἵτινες ἑκάστη ἔτυχον τοῦ ἰδίου μέρους τῆς λατρείας· οὕτως ἡ τῶν Νυμφῶν ἰδίᾳ λατρεία κατέλαβεν ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος τὴν ἐν τῇ δημώδει θρησκείᾳ θέσιν αὐτῆς.

Ἑτέρα αἰσθητοτέρα μεταποίησις τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας σχετίζεται πρὸς τὴν διαίρεσιν τοῦ λαοῦ εἰς φυλὰς καὶ εἰς κεχωρισμένους δήμους. Οἱ μετανάσται, ἐνιδρυόμενοι ἔν τινι χώρᾳ, ἤθελον νὰ εὕρωσιν ὁρατὰ σημεῖα καὶ ἐχέγγυα τῆς θείας εὐνοίας, ἐν τοῖς διαφόροις δὲ δήμοις ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις προσέβλεπον τὴν θεότητα. Ἡ τοῦ Θεοῦ ἰδέα διεθρύβη, οὕτως εἰπεῖν, ὡς καὶ ἡ ἐθνότης. Ἡ λατρεία ὁσημέραι ἀπέβαινε ποικιλωτέρα καὶ μᾶλλον συνεδέετο πρὸς ὁρατὰ πράγματα, οἷα αἱ πηγαί, οἱ χείμαρροι, τὰ σπήλαια, τὰ δένδρα, οἱ λίθοι· οὕτω δὲ ἡ θρησκεία βαθμηδὸν ἤχθη εἰς τὸν ταυτισμὸν τῶν ἰδεῶν αὐτῆς πρὸς τὰ ὑλικὰ σύμβολα[1].

(Ἀκολουθεῖ).

1) Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Καρῶν ἴδε Schœmann, *Griech. Alterth.*, I³, 2. 89. Ὁ Ε. Renan (*Hist. gén. des lanyues semit*: 1, 49) λέγει: «Τὰ πλεῖστα τῶν ὑπὲρ τῆς σημιτικῆς καταγωγῆς τῶν Καρῶν ἐπιχειρήματα εἶναι ἄνευ ἀξίας». Ἴδε πρὸς τούτοις N. *Jahrbb. für Philol.*, 1861, σ. 444. Ὁ Wachsmuth (*Stadt. Athen*, σ. 446) ἐπανέρχεται εἰς τὴν σημιτικὴν καταγωγὴν τῶν Καρῶν.

2) Περὶ τῶν Λελέγων, τῇ τῶν ὅπλων βίᾳ συσσωματοποιηθέντων τῷ καρικῷ λαῷ («τοῦ Καρικοῦ μοῖρα, ἅμα τοῖς Καρσὶ στρατευόμενοι»), ἴδε Στράβ. σ. 611.

3) Περὶ τοῦ Καρὸς καὶ Λέλεγος ἐν Μεγάροις ἴδε Παυσαν. Α', λθ', 6. Ἐν Μεγάροις διακρίνονται κάλλιον οἱ τρεῖς κυριώτατοι ὅμιλοι, οἱ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν φύλων τῶν ἀκτῶν συγκροτηθέντες. Ἴδε καὶ Gideon Vogt, *De rebus Megarensium*, 1851, σ. 5 καὶ ἑξῆς.

4. «(Πελασγοὶ θεοῖσι ἐπευχόμενοι) ἐπωνυμίην οὐδ' ὄνομα ἐποιεῦντο οὐδενὶ αὐτῶν (Ἡροδ., Β', 52».

1) Περὶ τοῦ Λυκαίου Διὸς ἴδε E. Curtius, *Peloponnesos* I, 302.

2) Περὶ τῆς σχετικῆς μονοθεϊστικῆς τάσεως τοῦ πελασγικοῦ αἰῶνος ἴδε B. Stark, *Die Epochen der griechischen Religionsgeschichte*, ἐν τοῖς *Verhandl. d. XX Philologenversammlung* (1861) σ. 59. Διάφορον γνώμην ὑποστηρίζει ὁ Overbeck. *Zeusreligion* ἐντοῖς *Abhandl. d. K. Sæchs. Ges. d. Wiss Phil.-Hist. Dlasse. IV.*

3) Περὶ τοῦ Διὸς σχετικῶς πρὸς τὴν λατρείαν τῶν Νυμφῶν καὶ τῶν ποταμῶν ἴδε Stark, *Niobe*, σ. 412.

Ο ΑΡΡΙΑΝΟΣ.

Ὅτε ἐπέκειτο ἡ εἰς Ἀσίαν διάβασις Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ἅπας ὁ ἑλληνικὸς κόσμος εἶχεν ἀποδώσει εἰς τὸ ἐγχείρημα ἐκεῖνο ὑψίστην σπουδαιότητα, πολλοὶ δὲ τῶν ἐν γράμμασι καὶ ἐπιστήμαις διαπρεψάντων τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνδρῶν προθυμότατα παρηκολούθησαν τὸν μέγαν ἐκεῖνον κατακτητήν, ὅπως γράψωσι τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ ἔργα. Τοσούτῳ δ' εἶχεν ἐν Ἑλλάδι κορυφωθῆ τὸ διαφέρον ὑπὲρ τοῦ ἀναλαβόντος τὸν κατὰ τοῦ βαρβαρισμοῦ ἀγῶνα, ὥστε οἱ ἐπιχειρήσαντες νἀναγράψωσι τὰς πράξεις αὐτοῦ δὲν ἐξηρκέσθησαν μόνον εἰς ἔκθεσιν τῶν μαχῶν καὶ περιγραφὴν τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ κατακτήσεων, ἀλλὰ καὶ τοσούτῳ ἐλεπτολόγησαν περὶ τῶν καθέκαστα, ὥστε ἀνέγραψαν καὶ περιέγραψαν τὰ κατὰ τὸν Μακεδόνα, ὡς εἰπεῖν, σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμήν. Ἀναφαίνονται ὅθεν οἱ συγγράψαντες «Βασιλείους ἐφημερίδας[1]», «Σταθμοὺς τῆς Ἀλεξάνδρου πορείας[2]» καὶ οἱ «Βημα-

τισταί[3]». Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ἠσχολήθησαν βεβαίως περὶ Ἀλεξάνδρου καὶ περὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ἐξ ἐπαγγέλματος ἱστοριογράφοι, ὡς ὁ περιβόητος σοφιστὴς Ἀναξιμένης ὁ Λαμψακηνός, ὁ Ὀλύνθιος Καλλισθένης καὶ λοιποί, ὧν τὰ συγγράμματα δὲν περιεσώθησαν δυστυχῶς μέχρις ἡμῶν. Ἰδιάζουσαν ὅμως θέσιν κατέχει ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐθνικῇ καθ' ὅλου φιλολογίᾳ τὸ ἱστορικὸν «Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις» ἐπιγραφόμενον ἔργον τοῦ Ἀρριανοῦ, διακριθέντος οὐ μόνον ἐπὶ ἱστορικοῦ καὶ γεωγραφικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φιλοσοφικοῦ ἐδάφους. Περὶ τοῦ συγγραφέως δὲ τούτου πρόκειται νὰ πασχολήσωμεν ἐνταῦθα τὸν λόγον.

Α'

Περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀρριανοῦ[1].

Ὁ Φλάβιος Ἀρριανὸς ἐγεννήθη ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου[5] πιθανῶς περὶ τὰ τέλη τῆς πρώτης[6], ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς ἐν Μικρασίᾳ ἐπαρχίας Βιθυνίας, τῇ Νικομηδείᾳ, ἥτις ἦν τῶν μεγίστων καὶ ὡραιοτάτων τοῦ ἀρχαίου κόσμου πόλεων. Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς διανοητικῆς τοῦ ἀνδρὸς μορφώσεως δὲν ἔχομεν δυστυχῶς ἱκανὰς καὶ ἀκριβεῖς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος εἰδήσεις, διότι ἡ κυριωτάτη πηγή, ἐξ ἧς ἐδυνάμεθα πάντως νὰ ντλήσωμεν αὐτάς, ἤτοι τὰ «Βιθυνιακὰ» τοῦ ἐν λόγοις κειμένου συγγραφέως δὲν περιεσώθησαν ἡμῖν. Ἐν δὲ τοῖς ὑπάρχουσιν ἤδη συγγράμμασιν αὐτοῦ οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα μόνον περὶ ἑαυτοῦ ὁμιλεῖ ὁ ἱστορικός, ὅστις, καθ' ἃ ἐν τῇ Ἀναβάσει[7] ἀποφαίνεται μετά ποιᾶς τινος ὑπερηφανίας, ἀποφεύγει νὰ ὁμιλήσῃ ἐκτενῶς περὶ ἑαυτοῦ. Λέγει δὲ τὰ ἑξῆς μόνον ὀλίγα. «Ἔνθεν καὶ αὐτὸς ὁρμηθῆναί φημι, οὐκ ἀπαξιώσας ἐμαυτὸν φανερὰ καταστήσειν ἐς ἀνθρώπους τὰ Ἀλεξάνδρου ἔργα· ὅστις δὲ ὧν ταῦτα ὑπὲρ ἐμαυτοῦ γιγνώσκω, τὸ μὲν ὄνομα οὐδὲν δέομαι ἀναγράψαι, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἄγνωστον ἐς ἀνθρώπους ἐστίν, οὐδὲ πατρίδα, ἥτις μοί ἐστιν οὐδὲ γένος τὸ ἐμόν, οὐδὲ εἰ δή τινα ἀρχὴν ἐν τῇ ἐμαυτοῦ ἦρξα· ἀλλ' ἐκεῖνο ἀναγράφω, ὅτι ἐμοὶ πατρίς τε καὶ γένος καὶ ἀρχαὶ οἵδε οἱ λόγοι εἰσί τε καὶ ἀπὸ νέου ἔτι ἐγένοντο».

Ὁμοίως ἀπώλετο καὶ ἡ ὑπὸ Δίωνος τοῦ Κασσίου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουΐδα[8] συγγραφεῖσα Ἀρριανοῦ βιογραφία. Διὸ κατ' ἀνάγκην περιοριζόμεθα ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῶν πενιχρῶν εἰδήσεων, ἃς παραδίδωσιν ἡμῖν ὁ κατὰ τὴν ἐννάτην μ.Χ. ἑκατονταετηρίδα ζῶν Φώτιος ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ ἢ Μυριοβίβλῳ αὐτοῦ[9] καὶ αἵτινες ἅπτονται τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τοῦ βίου τοῦ ἡμετέρου ἱστορικοῦ. «Οὗτος ὁ Ἀρριανός, λέγει ὁ Φώτιος, φιλόσοφος μὲν ἦν τὴν ἐπιστήμην, εἷς τῶν ὁμιλητῶν Ἐπικτήτου, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους Ἀντωνίνου τοῦ Πίου καὶ Μάρκου τοῦ Ἀντωνίνου ἐγνωρίζετο· ἐπωνόμαζον δὲ αὐτὸν Ξενοφῶντα νέον· διὰ δὲ τὸ τῆς παιδείας ἐπίσημον ἄλλας τε πολιτικὰς ἀρχὰς ἐπιστεύθη καὶ εἰς τὸ τῶν ὑπάτων ἀνέβη τέλος. Ἔγραψε δὲ βιβλία καὶ ἕτερα, τῶν μὲν διατριβῶν Ἐπικτήτου τοῦ διδασκάλου ὅσα ἴσμεν βιβλία ὀκτώ, τῶν δὲ ὁμιλιῶν τοῦ αὐτοῦ Ἐπικτήτου βιβλία δώδεκα· ἰσχνὸς δὲ τὴν φράσιν ἐστὶ καὶ μιμητὴς ὡς ἀληθῶς Ξενοφῶντος· φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ ἕτερα γράψαι, ἃ οὔπω εἰς ἡμετέραν ἀφίκετο γνῶσιν· δῆλον δὲ ὡς οὐδὲ ῥητορικῆς σοφίας τε καὶ δυνάμεως ἀπελείπετο».

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἀρριανὸς ἦτο μαθητὴς τοῦ στωικοῦ φιλοσόφου Ἐπικτήτου[10], ὅτι ἔζη ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων Ἀδριανοῦ, Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς[11] καὶ Μάρκου Αὐρηλίου[12]. Τοῦ Ἐπικτήτου ἠκροάσατο ὁ Ἀρριανός, κατὰ Heinze[13], ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠπείρου, ἔνθα κατέφυγεν ὁ φιλόσοφος μετὰ τὸν διωγμόν, ὃν ἤγειρεν ἐν Ρώμῃ κατὰ τῶν φιλοσόφων ὁ αὐτοκράτωρ Δομιτιανός, ἐξορίσας αὐτοὺς ἐκεῖθεν[14]. Λέγεται δ' ὅτι ὁ Ἐπίκτητος ἐλθὼν εἰς Νικόπολιν μετ' ἄλλων φιλοσόφων ἵδρυσεν αὐτόθι φιλοσοφικὴν σχολήν, ἐν ᾗ προσείλκυσεν ἱκανοὺς μαθητάς, ὧν εἷς καὶ ὁ Ἀρριανός. Ὁ Abicht[15] ὅμως δὲν ἀποδέχεται ὡς βεβαίαν τὴν εἴδησιν, ὅτι ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς ἐν Νικοπόλει ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ φιλοσόφῳ Ἐπικτήτῳ καὶ βέβαιον μόνον θεωρεῖ ὅτι ὁ Ἀρριανὸς στενῶς συνεδέθη μετὰ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, οὗ τὰς φιλοσοφικὰς ἀρχὰς ἀνέγραψεν ἐν ὀκτὼ Διατριβαῖς[16].

Ἀφοῦ διέτριψεν ὁ Ἀρριανὸς παρὰ τῷ Ἐπικτήτῳ καὶ ἐμελέτησε τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ περὶ ἠθικῆς καὶ καθηκόντων σύστημα, φαίνεται εἶτα ἀπελθὼν εἰς Ἀθήνας πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ[17], ἔνθα ἕνεκα μὲν τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ γνώσεων μεγάλως ἐτιμήθη, ἀξιωθεὶς τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἀθηναίου πολίτου, ἕνεκα δὲ τῆς πρὸς τὸν Ἐπίκτητον στενῆς σχέσεως αὐτοῦ, οἵα συνέδεεν ἄλλοτε τὸν Ξενοφῶντα πρὸς τὸν Σωκράτην, ἀπεδόθη αὐτῷ τὸ ἐπώνυμον «νέου Ξενοφῶντος[18], ὃν ἔκτοτε ἀείποτε ἐμιμεῖτο ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ, καθ' ἃ αὐτὸς περὶ τούτου μαρτυρεῖ, λέγων ἐπὶ λέξει τάδε[19]: «Ὅσα δὲ ἐλλείπειν μοι δοκεῖ (Ξενοφῶν ὁ Ἀθηναῖος), ταῦτα λέξω, ὁμώνυμός τε ὢν αὐτῷ καὶ πόλεως τῆς αὐτῆς καὶ ἀμφὶ ταὐτὰ ἀπὸ νέου ἐσπουδακώς, κυνηγέσια καὶ στρατηγίαν καὶ σοφίαν». Τὸ χωρίον τοῦτο δὲν ἀποκλείει βεβαίως τὴν πιθανότητα, ὅτι ὁ Ἀρριανός, ὅστις ἐκ παίδων ἔτι ἔσπευσε νὰπομιμηθῇ τὸν Ξενοφῶντα οὐ μόνον ὡς συγγραφέα καθ' ὅλου δόκιμον, ἀλλὰ καὶ ὡς φιλόσοφον καὶ ἱστοριογράφον[20], οἴκοθεν ἔλαβε καὶ ἐφήρμοσεν εἰς ἑαυτὸν τὸ εἰρημένον ἐπώνυμον. Οὕτω δὲ ἀποκαλεῖ αὐτὸς ἑαυτὸν[21] «Ξενοφῶντα Ἀθηναῖον», διακρίνων τὸν ἀρχαιότερον Ξενοφῶντα διὰ τῆς προσθήκης «ὁ πρεσβύτερος[22]». Ὡσαύτως καὶ ὁ Λουκιανὸς ἀποκαλεῖ τὸν Ἀρριανὸν ἁπλῶς Ξενοφῶντα ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως[23].

Ἐν Ἀθήναις ὢν ὁ Ἀρριανός, ἐγνώρισε πιθανῶς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀδριανόν, ὅτε οὗτος μετὰ τὴν πρώτην μεγάλην αὐτοῦ ἀνὰ τὸ κράτος περιοδείαν, καθ' ἣν διέτριψεν ἐπί τινα χρόνον εἰς διαφόρους μεγαλοπόλεις τῆς Μικρασίας, ὡς εἰς Νίκαιαν, Νικομήδειαν καὶ Κύζικον, διέμεινεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 126 μ. Χ. Ἴσως δὲ τότε, συμμορφούμενος πρὸς ἐκδηλωθεῖσαν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιθυμίαν, κατέλιπε τὰς Ἀθήνας(;) καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ρώμην. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι, καθ' ἃ Δίων ὁ Κάσσιος[24] ἀναφέρει, ἀπενεμήθη τῷ ἱστορικῷ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς ἔνδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸν αὐτοκρατορικῆς εὐνοίας καὶ ὑπολήψεως τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς γενομένης ταύτης ἀπονομῆς ἀπεδέξατο ὁ Ἀρριανὸς καὶ τὸ ρωμαϊκὸν οἰκογενειακὸν ὄνομα Flavius. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη καὶ εἰς τὸν Ἰουδαῖον ἱστορικὸν Ἰώσηπον, ὅστις, ὡς ἐκ τῶν στενῶν πρὸς τὸν Βεσπεσιανὸν καὶ Τίτον σχέσεων, ἔλαβε τὸ δικαίωμα καὶ τὸν τίτλον ρωμαίου πολίτου, ἀνθ' οὗ ὤφειλεν εἰς τὸ ἐφεξῆς νὰ φέρῃ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Φλαβίου.

Ἐν Ρώμῃ διατρίβων ὁ Ἀρριανός, ἐκτήσατο μεγάλην τιμὴν καὶ ὑπόληψιν, ὡς περὶ τούτου βεβαιοῖ ἡμῖν ὁ Λουκιανός[25]. Λέγων: «Ἀρριανὸς ὁ τοῦ Ἐπικτήτου μαθητής, ἀνὴρ Ρωμαίων ἐν τοῖς πρώτοις καὶ παιδείᾳ παρ' ὅλον τὸν βίον συγγενόμενος». Τοῖς ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ δὲ τούτοις εἰρημένοις συμφωνεῖ καὶ ὁ Φώτιος[26], ὅστις ἀγγέλλει ὅτι ὁ Ἀρριανὸς ἀνῆλθεν εἰς τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ τῷ 132 μ. Χ. ὡς διοικητὴς Καππαδοκίας, ἀρχή, περὶ ἧς κατωτέρω γενήσεται ὁ προσήκων λόγος.

Μεθ' οἵας δὲ ὁ Ἀρριανὸς σπουδαιότητος καὶ ὁπόσης ἀφοσιώσεως ἠγωνίσθη, ἵνα ἐκπληρώσῃ τὰνατεθέντα αὐτῷ καθήκοντα, μαρτυρεῖ τρανῶς τὸ ἐν εἴδει ἐπιστολῆς ὑπ' αὐτοῦ συγγραφὲν καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανὸν ἀποσταλὲν ὑπόμνημα, φέρον τὸν τίτλον τόν δε:

Ἀρριανοῦ ἐπιστολὴ πρὸς Τραϊανὸν (Ἀδριανὸν), ἐν ᾗ καὶ περίπλους Εὐξείνου Πόντου,

δι' οὗ, ἐν λατινικῇ γεγραμμένου γλώσσῃ, ἐπισήμους ἐδίδου εἰδήσεις περὶ τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ χωρῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς πραγμάτων. «Καὶ τὴν μισθοφοράν, λέγει ὁ αὐτός[27], τῇ στρατιᾷ ἔδωκα καὶ τὰ ὅπλα εἶδον καὶ τὸ τεῖχος καὶ τὴν τάφρον καὶ τοὺς κάμνοντας καὶ τοῦ σίτου τὴν παρασκευὴν τὴν ἐνοῦσαν· ἵν τινα δὲ ὑπὲρ αὐτῶν τὴν γνώμην ἔσχον, ἐν τοῖς ρωμαϊκοῖς γράμμασι γέγραπται[28]». Τέλος δ' ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἀνῆλθε καὶ εἰς τὸ ὕψιστον τῶν ἀξιωμάτων, τὴν ὑπατείαν[29].

Περὶ δὲ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ Ἀρριανὸς παραιτηθεὶς ἐπὶ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου τὴν πολιτικὴν ἀρχήν, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Νικομήδειαν, ἥτις μεγάλως ἐτίμησε τὸν ἄνδρα, ἀναθεῖσα αὐτῷ τὸ ἀξίωμα ἱερέως τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης[30]. Ἴσως δὲ τὸν χρόνον τοῦτον τῆς εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐπιστροφῆς καθιέρωσεν εἰς τὴν μοῦσαν αὐτοῦ, ἀσχοληθεὶς ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ ἔργων, ἐνῷ τὴν

συγγραφὴν τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ πονημάτων ἀνέλαβε καὶ ἐπέρανε πρὸ τῶν ἱστορικῶν ἔργων.

Β'.

Περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀρριανοῦ[31].

Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀρριανοῦ διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας, Ι εἰς φιλοσοφικὰ καὶ ΙΙ εἰς ἱστορικὰ καὶ γεωγραφικά, ἐν οἷς καταλέγονται καὶ τὰ λεγόμενα «τακτικά», ἤτοι περὶ τακτικῆς τέχνης.

ι') Περὶ τῶν φιλοσοφικῶν τοῦ Ἀρριανοῦ συγγραμμάτων.

Ὁ συγγραφεὺς οὗτος κατήρξατο τοῦ συγγραφικοῦ αὐτοῦ σταδίου διὰ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ ἔργων, ἐν οἷς ἀνάγονται τὰ ἑπόμενα:

α) Διατριβαὶ Ἐπικτήτου.

Τὸ κάλλιστον καὶ πληρέστερον τῶν περὶ τῆς ἠθικῆς τῆς Στοᾶς ἔργων, ὅσα διέσωσεν ἡμῖν ἡ ἀρχαιότης. Συνέκειτο δ' ἀρχικῶς ἐξ ὀκτὼ βιβλίων, ὧν ὅμως τὰ πρῶτα τέσσαρα μόνον περιῆλθον μέχρις ἡμῶν[32]. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ Ἀρριανὸς ἀναγράφει τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα τοῦ πεφιλημένου διδασκάλου αὐτοῦ, ἅτινα προφορικῶς[33] οὗτος ἀνέπτυσσε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ ὁπαδοῖς, συνδυάζων τὴν αὐστηρότητα τῆς περὶ ἠθικῆς τῶν στωικῶν διδασκαλίας μετὰ τῆς πρακτικῆς ἐν τῷ βίῳ φιλοσοφίας, οἵαν ἐνόει νὰ ἐφαρμόσῃ ὁ πολὺς Σωκράτης. Ὅπως δὲ ὁ Ξενοφῶν ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ ὡς ὑπόδειγμα καὶ ὑπογραμμὸν πρὸς μίμησιν φιλοσοφικῆς διδασκαλίας καὶ βίου τὸν Σωκράτη, οὕτω καὶ ὁ Ἀρριανός, ὁ διαπρύσιος κῆρυξ τῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν τοῦ Ἐπικτήτου, τοῦ τὴν ἠθικὴν ἀναδείξαντος ὡς κέντρον καὶ πυρῆνα τοῦ συστήματος αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτὴν ἐπιμόνως ἀσχοληθέντος[34], ὡς ὑπόδειγμα καὶ ὑπογραμμὸν τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ προεστήσατο, ἐπιχειρήσας νὰ ὁρίσῃ καὶ διαγράψῃ, συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἐπικτήτου, οὐ μόνον τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τοὺς ὁμοίους αὐτῷ ἀνθρώπους καὶ πρὸς τὸν λοιπὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἀπορρέοντα καθήκοντα αὐτοῦ. Τὴν ὑψίστην δὲ ταύτην ἀρχὴν τῆς περὶ ἠθικῆς καὶ καθηκόντων διδασκαλίας τοῦ Ἐπικτήτου, καθ' ἣν μόνη ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερία ἀπεργάζεται καὶ ἑδραιοῖ τὴν βιωτικὴν αὐτοῦ εὐδαιμονίαν καὶ καθ' ἣν οὗτος ὀφείλει πρὸ παντὸς νὰ τείνῃ εἰς μόρφωσιν χαρακτῆρος μὲν σταθεροῦ καὶ ἀνεξαρτήτου, ἠθικῆς δὲ θελήσεως[35] ἰσχυρᾶς καὶ ἐπὶ ὑγιῶν στηριζομένης ἀρχῶν, αὐστηρῶς ἐπέβαλε καὶ εἰς ἑαυτὸν ὁ Ἀρριανὸς καὶ ἐσεβάσθη. Ἀπέδειξε δὲ πρὸς τούτοις κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἀρχήν, ἥτις οὐδαμῶς θεωρεῖ ἄχρηστον καὶ τὴν καθαρῶς πνευματικὴν περὶ τὰ κοινὰ ἐνασχόλησιν, ἀπέδειξε, λέγομεν, ὁ Ἀρριανὸς διὰ τῆς ὠφελίμου αὐτοῦ ὡς πολιτικοῦ δράσεως, ὅτι ἡ ἀληθὴς φιλοσοφία καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ πρακτικῷ βίῳ κατέχει τὴν προσήκουσαν αὐτῇ θέσιν. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ δὲν ὑπάρχει εἰδικὴ μέθοδος ἐν τῇ διατάξει τῶν ὑποθέσεων, ἀλλ' ἐκτίθεντα αὗται ὁτὲ μὲν ἀπ' εὐθείας, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ λέγοντος μετὰ ἢ ἄνευ τῆς προσθήκης τοῦ «ἔφησίν», ἢ «ἔφη», ἢ «ἠρώτησεν», ὁτὲ δὲ παρεισάγει συνδιαλεγόμενόν τι πρόσωπον, ὡς ἐν τοῖς σωκρατικοῖς Ἀπομνημονεύμασιν, ἵνα δοθῇ ἀφορμὴ εἰς ἐφεξῆς παρατηρήσεις[36]. Διάφορον τῶν Διατριβῶν ἔργον τοῦ Ἀρριανοῦ εἶναι αἱ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Φωτίου[37] μνημονευόμεναι

β') Ὁμιλίαι Ἐπικτήτου,

ἤτοι φιλικαὶ ἀνακοινώσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἐν δώδεκα βιβλίοις, ὧν ἀποσπάσματά τινα μόνον περισώθησαν ἡμῖν[38]. Τοὐναντίον δὲ πλῆρες ἔχομεν ἕτερον τοῦ ἀνδρὸς ἔργον, ἐπιγραφόμενον

γ') Ἐγχειρίδιον Ἐπικτήτου[39].

ὅπερ εἶναι ἐπιτομὴ τῶν διατριβῶν, περιλαμβάνουσα τὴν κυριωτάτην διδασκαλίαν περὶ τῆς ἐν τῇ Στοᾷ ἠθικῆς καὶ ὅπερ μετὰ τοσαύτης προθυμίας καὶ ἀγάπης ἔκπαλαι ἀνεγινώσκετο ὑπό τε τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ὥστε πλὴν τοῦ φιλοσόφου Σιμπλικίου, γράψαντος περὶ τὰ μέσα τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος ὑπόμνημα εἰς αὐτό, καὶ ἕτεροι δύο χριστιανοί, ὁ ἱερὸς Νεῖλος καί τις ἄγνωστος ἐξέδωκαν αὐτὸ μετά τινων ἐλαφρῶν μεταβολῶν εἰς χρῆσιν τῶν χριστιανικῶν σχολῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων πολλάκις ἐξεδόθη ὡς διδακτικὸν βιβλίον εἰς χρῆσιν τῶν νέων· καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ ἑκατονταετηρίδι δύο τινὲς προσεπάθησαν σχεδὸν συγχρόνως νὰ στιχουργήσωσι τὰς ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ φιλοσοφικὰς ἀρχάς[40].

δ') Περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἐπικτήτου καὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς.

Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ὑπῆρχεν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ αὐτοῦ Ἀρριανοῦ καὶ ἑτέρα φιλοσοφικὴ πραγματεία, ἣν μνημονεύει μὲν ὁ Σιμπλίκιος ἐν ἀρχῇ τῶν ὑπομνημάτων αὐτοῦ εἰς τὸ Ἐγχειρίδιον, ἥτις ὅμως δυστυχῶς ἀπώλετο ἤδη[41].

ιι') Περὶ τῶν ἱστορικῶν Γεωγραφικῶν καὶ τακτικῶν τοῦ Ἀρριανοῦ συγγραμμάτων

Τὰ ἐξαγγελθέντα τοῦ Ἀρριανοῦ φιλοσοφικὰ πονήματα προηγοῦνται κατὰ χρονολογικὴν τάξιν τῶν τε ἱστορικῶν, γεωγραφικῶν καὶ τῶν τακτικῶν αὐτοῦ ἔργων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ ἔργων πλὴν τῆς Ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου, περὶ ἧς κατωτέρω γενήσεται λόγος, καταλέγονται τὰ ἑξῆς:

α') Τὰ Ἰνδικά.

Τὸ ἔργον τοῦτο συνήπτετο ἔν τε τοῖς παλαιοῖς χειρογράφοις καὶ ταῖς ἀρχαιοτέραις ἐκδόσεσιν ἐν τέλει τῆς Ἀναβάσεως ὡς ὄγδοον βιβλίον συμπληροῦν τὴν Ἀνάβασιν. Ἡ περὶ συμπληρώσεως ὅμως ἰδέα αὕτη καταπίπτει, ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς συχνὰς παραπομπάς, ἃς ποιεῖται ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἕτερον σύγγραμμα[42], ὅστις ἅμα θεωρεῖ τὰ Ἰνδικὰ ὡς ἰδιαίτερον καὶ παντελῶς ἀνεξάρτητον ἔργον, ὅπερ, ὡς ἐκ τῆς Ἀναβάσεως[43] φανερὸν γίνεται, συνεγράφη ὀψιαίτερον ἢ ἡ Ἀνάβασις αὐτή. Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῶν «Ἰνδικῶν»[44], τῷ περιλαμβάνοντι ἀσφαλεῖς περὶ τῶν θαυμασίων τῆς χώρας πληροφορίας, ἀκολουθῶν ὁ Ἀρριανὸς ταῖς ἐπὶ ἰδίας αὐτοψίας βασιζομέναις εἰδήσεσι τοῦ Μεγασθένους, περιγράφει τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, τὸν πολιτειακὸν ὀργανισμὸν διαφόρων ἐν τῇ Ἰνδικῇ φυλῶν, καὶ ἐπιφέρων ἱστορικάς τινας περὶ αὐτῶν παρατηρήσεις, εἰσέρχεται εἶτα εἰς γενικὴν ἐξέτασιν τοῦ καθ' ὅλου πολιτισμοῦ τῶν Ἰνδῶν ἀπὸ αἰώνων ἤδη ὑπάρχοντος. Πλὴν δὲ τούτων περιλαμβάνει τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ προκειμένου ἱστορικοῦ ἔργου ἀκριβῆ γεωγραφικὴν περιγραφὴν τῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σχεδὸν ἀγνώστου ταύτης χώρας. Ἑπόμενος δὲ τοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρηναίου Ἐρατοσθένους, ἱδρυτοῦ τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας, τεθεσπισμένοις, ἀσχολεῖται ὁ Ἀρριανὸς εἰς περιγραφὴν ὁρίων, ποταμῶν, πόλεων, καταστάσεων, κλίματος, προϊόντων τῶν Ἰνδιῶν, ἀπορρίπτων πᾶν τὸ περὶ αὐτῶν μυθῶδες ὅπερ ὑπάρχει ἐνυφασμένον ἐν τοῖς Ἰνδικοῖς τοῦ Κτησίου, ὃν ἤδη καὶ οἱ ἀρχαῖοι αὐτοὶ ἐθεώρουν ὡς μὴ ἀξιόπιστον[45]. Τὸ δὲ δεύτερον μέρος τοῦ ἔργου[46], ἐπιτέμνον τὸν «παράπλουν» τοῦ Νεάρχου[47], περιλαμβάνει ἀκριβῆ περιγραφὴν τῶν παραλίων τῆς χώρας, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Τέλος δὲ καὶ ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν εἶναι τὸ περὶ οὗ πρόκειται σύγγραμμα σπουδαίου λόγου ἄξιον, διότι ὡς τὰ Ἰνδικὰ τοῦ Κτησίου καὶ τὸ ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Ἡροδότου, οὕτω καὶ τὸ προκείμενον εἶναι γεγραμμένον εἰς Ἰωνικὴν διάλεκτον, δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ εἰς διαλεύκανσιν ζητημάτων τινῶν τῆς δυσκολωτάτης ταύτης πασῶν τῶν ἀρχαίων διαλέκτων[48].

β') Τὰ μετὰ Ἀλέξανδρον.

Ἐπίσης ἔργον ἱστορικὸν τοῦ Ἀρριανοῦ ἐν δέκα βεβλίοις[49], ὑπὸ τοῦ Φωτίου ἀναφερόμενον, περιλαμβάνον δὲ τὴν ἱστορίαν τῶν διαδόχων Ἀλεξάνδρου. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀποτελεῖ οἱονεὶ συνέχειαν τῆς Ἀναβάσεως, οὗ ἄφθονα ἀποσπάσματα ἐγκατεσπαρμένα ἐν τοῖς συγγράμμασιν Ἰουστίνου καὶ Διοδώρου, τῶν δύο τούτων σπουδαιοτάτων πηγῶν πρὸς γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῶν διαδόχων Ἀλεξάνδρου, διέσωσεν ἡμῖν ὁ εἰρημένος Φώτιος[50].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

1. Τοιούτων «Βασιλείων ἐφημερίδων» συγγραφεὺς μνημονεύεται Εὐμένης ὁ Καρδιανός, ἢ ἄλλως «βασιλικὸς γραμματεὺς» ἐπικαλούμενος.

2. Τοιούτους «σταθμοὺς» ἀναφέρεται γράψας Διόδοτος ὁ Ἐρυθραῖος.

3. Οἷοι ὑπῆρξαν Ἄγις, ὁ Ἰάσιος Χοιρίλος καὶ ὁ Κλέων.

4. Πρβλ. K Abicht: Arrian's Anabasis: Leipzig, 1871. Einl. σ. 1—3.

5. Πρβλ. E. Munk: Geschichte der griechischen Literatur Berlin 1879—1880. II, σ. 531. «Er (Arrian) stammte aus einer angesehenen Familie».

6. Πρβλ. Δοναλδσῶνος: Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Ν. Βαλέττα, τόμ. Β'. ἐν Λονδίνῳ 1871 σ. 175—176. — ἔπιθι καὶ Munk: Gesch. der gr. Lit. κτλ. I, σ. 520 καὶ II, σ. 531.

7. I, 12, 5.

8. Ἐν λέξει «Δίωνι».

9. Ἀνάγνωσμα 58.

10. Τοῦ ἐξ Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας, ὅστις ἀπὸ δούλου, οἷος διετέλει ὢν παρὰ τῷ Ἐπαφροδίτῳ, ἑνὶ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος, ἐγένετο ἀπελεύθερος, ἐμαθήτευσεν εἶτα παρὰ Μουσωνίῳ Ρούφῳ καὶ ἐδίδασκεν ὀψιαίτερον ἐν Ρώμῃ. Πρβλ. Max Heinze: Geschichte der Philosophie I, Berlin 1886 σ. 250—251, καὶ Δοναλδσῶνος: Ἱστορ. ἑλλην. φιλολ. κτλ. μεταφρ. Βαλέττα II, σ. 32.

11. Βασιλεύσαντος ἀπὸ τοῦ 138—161 μ. Χ.

12. Βασιλεύσαντος ἀπὸ τοῦ 161—180 μ. Χ.

13. Geschichte der Philos. κτλ. I, σ. 250.

14. Πρβλ. Γέλλιον Ἀττικ. Νύκτ. XIV, 11.—Ὁ Munx Geschichte der gr. Lit. κτλ. II, σ. 531, λέγει, ὅτι ἡ φυγὴ αὕτη ἐγένετο τῷ 94 μ. Χ.

15. Arrian's Anabasis κτλ. σ. 2.

16. Heinze: Geschichte der Philos. κτλ. I, σ, 250.

17. Πρβλ. Κυνηγετ. I. 4.

18. Πρβλ. Φώτιον, Βιβλ. Ἀνάγν. 58. «ἐπωνόμαζον δὲ αὐτὸν Ξενοφῶντα νέον».

19. Πρβλ. Κυνηγετ. I, 4.

20. Ἕνεκα τῆς σπουδῆς ταύτης πρὸς ἀπομίμησιν ἔγραψεν ὁ Ἀρριανός, ὅπως καὶ ὁ Ξενοφῶν, «Ἀνάβασιν» εἰς ἑπτὰ βιβλία, εἶτα «Τακτικὰ» καὶ «Κυνηγετικὸν» καὶ τέλος, ὅπως ὁ Ξενοφῶν ἔγραψεν «Ἑλληνικά», «Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους», οὕτω καὶ ὁ Ἀρριανὸς ἔγραψε «Παρθικά, Βιθυνιακά, Ἀλανικὰ» καὶ «Διατριβὰς Ἐπικτήτου».

21. Ἐν τῷ Κυνηγετικῷ V, 6.

22. Πρβλ. Περίπλουν XII, 5. XXV, 1.

23. Πρβλ. Λουκ. Ἀλέξ. ἢ Ψευδόμαντις 56. «μόνος δὲ σὺν τῷ Ξενοφῶντι ἔτυχον ἐπιδημῶν . . . ».

24. Ρωμαικαὶ Ἱστορίαι 69, 15.

25. Ἀλεξ. ἢ Ψευδόμαντις, 2.

26. Βιβλ. Ἀνάγν. 58.

27. Πρβλ. Περίπλ. § 7.

28. Πρβλ. Περίπλ. § 13.

29. Πρβλ. Δοναλδσῶνος: Ἱστορ. ἑλ. φιλολ. μεταφρ. Βαλέτ. II, σ. 176, «ἐν ἔτει 146 μ. Χ. προήχθη εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα ὑπὸ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς».

30. Φώτ. Βιβλ. ἀνάγν. 93. — Δοναλδ. Ἱστορ. ἑλ. φιλ. κτλ. II, σ. 176. — Munk: Gesch'. des gr, Lit. κτλ. II, σ. 531. « . . . und dekleidete in seiner Vaterstadt das Pries, «steramt der Demeter und Persephone».

31. Πρβλ. K. Abicht: Arrian's Anabasis κτλ. Einl. σ. 3—4.

32. Πρβλ. Δοναλδσῶνος: Ἱστορ. ἑλλην. φιλολογ. μετάφρ. Βαλλέττα κτλ. II, σ. 177. «Παρὰ τὸν βίον τοῦ φιλοσόφου τούτου (Ἐπικτήτου), ὃς οὐ περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς, ὁ Ἀρριανὸς συνέγραψεν ἐν βιβλίοις ὀκτὼ (ὧν τέσσαρα μόνον διεσώθησαν) τὰς Ἐπικτήτου Διατριβάς». — Munk: Geschichte der gr. Lit. II, σ. 531. «Die Vorträge seines Lehrers (Epiktetus) schrieb er sorgfältig auf und veröffentlichte sie späterhin als διατριβαὶ Ἐπικτήτου in 8 Büchern, von dennen aber nur die vier ersten erhalten sind».

33. Καὶ ὑπὸ τοιαύτην τὴν ἔποψιν παραβάλλεται ὁ Ἐπίκτητος πρὸς τὸν γηραιὸν τῶν Ἀθηνῶν φιλόσοφον Σωκράτην, διότι καὶ οὗτος, ὡς καὶ ὁ Σωκράτης, οὐδὲν ἔγραψε περὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ συστήματος καὶ θεωρίας. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται καὶ ἐξ ὅσων αὐτὸς ὁ Ἀρριανὸς ἐπιφέρει ἐν τῷ προοιμίῳ τῶν Διατριβῶν οἱονεὶ ὡς εἰσαγωγήν, ἐξ ἧς φαίνεται, ὅτι αὐτὸς εἶναι τρόπον τινὰ ἁπλοῦς ἐκδότης τῶν δογμάτων τοῦ διδασκάλου καὶ ψιλὸς ἀναγραφεὺς τῆς διδασκαλίας ἐκείνου. Λέγει δ' ἐπὶ λέξει τάδε. «Οὔτε συνέγραψα ἐγὼ τοὺς Ἐπικτήτου λόγους, ὅπως ἄν τις συγγράψειε τὰ τοιαῦτα, οὔτε ἐξήνεγκα εἰς ἀνθρώπους αὐτός, ὅσγε οὐδὲ συγγράψαι φημί· ὅσα δὲ ἤκουον αὐτοῦ λέγοντος, ταῦτα αὐτὰ ἐπειράθην αὐτοῖς, ὀνόμασεν ὡς οἷόν τε ἦν γραψάμενος, ὑπομνήματα εἰς ὕστερον ἐμαυτῷ διαφυλάξαι τῆς ἐκείνου διανοίας καὶ παρρησίας». Ἐκ τοῦ παρατεθέντος χωρίου ἐξάγεται ἅμα ὅτι καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος, ἀναφέρων ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «τῶν εἰς ἑαυτὸν βιβλία 12» I, 7, «Ἐπικτήτου ὑπομνήματα», δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψει ἕτερον διάφορον τοῦ Ἀρριανοῦ ἔργον, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο, τὰς «Διατριβὰς Ἐπικτήτου». Ὡσαύτως καὶ αἱ παρὰ Γελλίῳ Ἀττικ. Νύκτ. XV, 5 ὡς ἰδιαίτερον ἔργον Ἀρριανοῦ μνημονευόμεναι «Διαλέξεις Ἐπικτήτου» οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἕτερος προσδιορισμὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος.

34. Ἡ φυσική, ὡς εἰς ἀνωφελεῖς φέρουσα θεωρίας, ὡς καὶ ἡ διαλεκτική, ὡς ἁπλῶς καλλιεργοῦσα καὶ ἐξασκοῦσα τὰς πνευματικὰς δυνάμεις, εἰσὶ μᾶλλον ἠμελημέναι ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Ἐπικτήτου. Μόνον πρόβλημα πρακτικῶς ὠφέλιμον καὶ σπουδαῖον παρ' Ἐπικτήτῳ ἐστὶ τὸ ὑπὸ τῆς ἠθικῆς ἐπιβαλλόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον· ἡ δὲ λύσις αὐτοῦ ἐνυπάρχει ἐν τῷ κανόνι, ὅτι ὀφείλομεν καλάζειν τὰς ἀλόγους ἡμῶν ἐπιθυμίας. Ἀ ν έ χ ο υ καὶ ἀ π έ χ ο υ ἐστὶ τὸ πρώτιστον αὐτοῦ δόγμα, ὅπερ ἐστίν, ὑπόμενε τὰ δεινὰ τοῦ βίου καὶ κόλαζε τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας σου. Τὸ ἐγχειρίδιον εὐθὺς ἐν ἀρχῇ περιέχει ὡς ἐπιταγὴν τὰς ἀρχὰς ταύτας: «Τῶν ὄντων τὰ μέν ἐστιν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν· ἐφ' ἡμῖν μὲν ὑπόληψις, ὁρμή, ὄρεξις . . . . , ὅσα ἡμέτερα ἔργα, οὐκ' ἐφ' ἡμῖν δέ, τὸ σῶμα, ἡ κτῆσις, δόξαι, ἀρχαί . . . . ὅσα οὐχ ἡμέτερα ἔργα». Δοναλδσ. Ἱστορ. ἑλ. φιλ. μετ. Βαλέτ. II, σ. 178—180.

35. Ἥτις ἠθικὴ θέλησις εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ἐν ἡμῖν συνείδησις ἢ ὁ ὀρθὸς λόγος.

36. Πρβλ. Δοναλδῶνος: Ἱστορ. ἑλλην. φιλολογ. μετάφρ. Βαλέτ, κτλ. II. σ. 177.

37. Πρβλ. Βιβλιοθ. ἀνάγν. 58.

38. Πρβλ. Munk. Gesch. der gr. Lit. κτλ. II, σ. 531. «Ὁμι» λίαι Ἐπικτήτου in 12 Buchern wohl die Unterredung bes Philo» sophen in Privatverkehr mit seiner Schülern enthaltend, sind » verloren gegangen».

39. Περὶ τοῦ σκοποῦ, ὃν προέθετο ὁ Ἀρριανὸς συγγράφων τὸ πόνημα τοῦτο, πρβλ. τὸν φιλόσοφον Σιμπλίκιον: Comment. in Fpictet. Enchirid. praef. «Σκοπὸς δὲ ἔχει τὸ βιβλίον ἐλευθέραν ἀποτελέσαι τὴν ἡμετέραν ψυχήν, οἵαν αὐτὴν καὶ ὁ ποιήσας καὶ ὁ γενήσας δημιουργὸς καὶ πατὴρ προβάλλεται ὥστε μήτε φοβεῖσθαί τι, μήτε λυπεῖσθαι ἐπί τινι, μήτε ὑπό τινος δεσπόζεσθαι».

40. Πρβλ. Δοναλσῶνος: Ἱστορ. ἑλλην. φιλ. μετ. Βαλ. II, σ. 178.

41. Πρβλ. Δοναλδσῶνος: Ἱστορ. ἑλ. φιλ. μετ, Βαλ. II, σ. 177. «Παρὰ τὸν βίον τοῦ φιλοσόφου τούτου (Ἐπικτήτου), ὃς οὐ περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς. . .»

42. Πρβλ. Ἀνάβ. V, 5, 1, 6, 8. VI, 28, 6. καὶ Ἰνδικ. 19, 21, 23, 32, 40.

43. V, 5, 1.

44. Κεφάλ. 1—17.

45. Πρβλ. Ἀριστοτ.: Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι: VIII, 28. «ὡς φησι » Κτησίας οὐκ ὢν ἀξιόπιστος» καὶ Περὶ ζῴων γενέσεως: II, 2. «Κτη» σίας φανερός ἐστιν ἐψευσμένος», Ἀνάλογον ἴδ. καί: Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι: ἀπόσπασ. 64. Αἰλιαν. Ἱστορ. ζῴων: IV, 21.

46. Κεφάλ. 18—43.

47. Πρβλ. Δοναλσδ. Ἱστορ. ἑλ. φιλολ. μετ. Βαλέτ. II, σ. 232.

48. Πολλὰ ἄλυτα ζητήματα τῆς ἡροδοτείου διαλέκτου διευκρινεῖ καὶ λύει ἡ παραβολὴ τῆς διαλέκτου ταύτης πρὸς τὴν τοῦ Ἀρριανοῦ. Περὶ τῆς παρ' Ἡροδότῳ διαλέκτου ἴδε ἡμέτερον περὶ «Ἡροδότου» ἄρθρον κεφ. ΙΕ' καὶ ΙΖ'.

49. Πρβλ. Munk: Ges. der gr. Lit.κτλ. II,σ. 532. «Sie reichten (τὰ μετὰ Ἀλέξανδρον), wie sich aus dem Auszuge des Photius ergiebt, nur bis 321 J. und waren gröbtentheils aus Hieronymus geschöpft». — Δοναλδσ. Ἱστορ. ἑλ. φιλολ. μετ. Βαλέτ. II, σ. 229.

50. Βιβλ. ἀνάγν. 92.

(Ἀκολουθεῖ).

ΠΟΙΚΙΛΑ.

Ἡ φυσιολογία τῶν ὀνείρων. — Ἐσχάτως ἐν τῷ βασιλικῷ Ἰνστιτούτῳ τοῦ Λονδίνου ὁ διδάκτωρ Ρίτσαρδσων ἐποιήσατο ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου διάλεξιν «Περὶ τῆς φυσιολογίας τῶν ὀνείρων», Ὁ διδάκτωρ οὗτος ἐξέφρασεν ἐνάλλοις ὅτι ἀπὸ πεντηκονταετίας ἤρξατο κρατῶν σημειώσεις περὶ τοῦ φαινομένου τούτου, ἔκτοτε δὲ ἐταξιθέτησεν αὐτάς. Πρῶτον, εἶπεν ὑπάρχει τὸ ὄνειρον, ὅπερ προέρχεται ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος ἐξωτερικοῦ παλμοῦ, ἐνεργοῦντος ἐπὶ τοῦ ἀτόμου, ἐν τούτῳ δὲ ὑπάρχει πάντοτε ὡρισμένον ἀντικείμενον, ὅπερ ἐνεργεῖ ἐπὶ τοῦ αἰσθητηρίου. Τοῦτο εἶναι τὸ ἐξ ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως ὄνειρον. Δεύτερον εἶναι τὸ ὄνειρον ἐκεῖνο, ἐν τῷ ὁποίῳ ἄνευ ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως κάτι, ἐν αὐτῷ τῷ σώματι τοῦ κοιμωμένου προαγόμενον, προκαλεῖ τὸ ὄνειρον. Τοῦτο εἶναι τὸ ὑποκειμενικὸν ὄνειρον. Τρίτον ὑπάρχει τὸ σύνθετον ὄνειρον, ἐν ᾧ τὰ φαινόμενα παράγονται ἐν μέρει ἐξ ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ κοιμωμένου καὶ ἐν μέρει ἐξ ἐσωτερικῆς ἐπιδράσεως. Ὁ ὑπὸ τοῦ κοιμωμένου εἰσπνεόμενος θερμὸς ἀὴρ ὑποβοηθεῖ τὰ ὄνειρα, ὁ ψυχρὸς ἀὴρ ὅμως οὐδέποτε.

Τὸ ὄνειρον τοῦ κοινωνικοδημοκρατικοῦ. — Ὑποθέσωμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι πάντες ἐπαύσαμεν δαπανῶντες διὰ λόγους πολυτελείας· ὁπόσον πλῆθος ἀνθρώπων θὰ ἔμενον ἐκτὸς ἐργασίας! Πάντες οἱ ἀνθοκόμοι καὶ ἁμαξηλάται καὶ οἰκιακοὶ θεράποντες, πάντες οἱ ἀρχιτέκτονες καὶ ἡ τοῦ θεάτρου θεραπεία καὶ οἱ μεταξοϋφαντουργοὶ καὶ χρυσοχόοι καὶ ἀδαμαντοπῶλαι, πάντες οἱ καλλιτέχναι καὶ πολλοὶ φιλόλογοι καὶ ἐν γένει πάντες οἱ τὰ πολυτελῆ κατασκευάζοντες ἢ διασκευάζοντες εἴδη — ὧν ἀπερίγραπτος ὁ ἀριθμὸς — θὰ ἔμενον ἄεργοι. Τί δὲ θὰ ἔπραττον πάντες οἱ ἀπόβλητοι οὗτοι; Θὰ διεβάδιζον ἐν ταῖς ὁδοῖς ἀναζητοῦντες ἄλλην ἐνασχόλησιν καὶ θὰ ἠναγκάζοντο νὰ ἀναλάβωσιν ἐργασίας, ἅσπερ οὐδέποτε ἔμαθον νὰ ἐκτελῶσι, νὰ ἀποβῶσι π. χ. ναῦται, ὑποδηματοποιοί, ἀρτοποιοὶ καὶ κρεωπῶλαι, χωρὶς νὰ ἔχωσι τὴν ἐλαχίστην περὶ τὰ ἐπαγγέλματα ταῦτα πεῖραν. Τοσαῦτα βιομηχανικὰ εἴδη θ' ἀνεστέλλοντο ὥστε ἡ παραγωγὴ πανταχοῦ θὰ ἐνεκροῦτο. Καὶ ἂν αὐταὶ ἀκόμη αἱ κυβερνήσεις ἐδήμευον πάσας τὰς προσόδους τῶν ἑκατομμυριούχων καὶ ἐχρησιμοποίουν αὐτὰς εἰς παραγωγικὰ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια πρὸς αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑποδημάτων, πίλων, ἐνδυμασιῶν, ἁπλῶν οἰκημάτων καὶ ἄλλων πραγμάτων διὰ τὰ ἑκατομμύρια ἐργατικοῦ λαοῦ, ἐπλήρονον δὲ μισθοδοσίας εἰς ὅλους τοὺς ἐν τῇ πολυτελεῖ βιομηχανίᾳ τέως ἐνασχολουμένους, οὐδὲν θὰ ὑπῆρχεν ὄφελος· διότι ὁλόκληρον τὸ προϊὸν δὲν θὰ ὑπερέβαινε τὸ νῦν ποσὸν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς.

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἴδω τὸν πλούσιον πτωχόν, ἐπιθυμῶ νὰ ἴδω τὸν πτωχὸν πλούσιον, διότι οὐδὲν τὸ ὄφελος ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν ἀπολαύσεων, ὧν εὐμοιροῦμεν. Δὲν εἶναι ποσῶς τοῦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιθυμῶ. Καίπερ καταρώμενος διὰ τῆς πρὸς τοὺς πτωχοὺς εὐσπλαγχνίας καὶ δυσφημίας τῶν πλουσίων, πρὶν ἢ ὅμως γνωρίσω τί ἐπιθυμῶ, κατέληξα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πράγματι ποθῶ εἶναι νὰ θέσω τέρμα εἰς τὴν πενίαν καὶ νὰ ἴδω τοὺς πάντας πλουσίους. Τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πράγματι ποθῶ καὶ ζητῶ, τὸ πραγματικὸν δὲ ζήτημα εἶναι τὸ τίνι τρόπῳ θὰ ἐξοστρακίσω οὐχὶ τὸν πλοῦτον ἀλλὰ τὴν πενίαν. Τὴν πενίαν μισῶ οὐχὶ τὸν πλοῦτον. Πρὸς τί λοιπὸν ἡ σταυροφορία ἐναντίον τοῦ ὑπάρχοντος ὀλίγου πλούτου; Θὰ ἦτο παραφροσύνης ἔργον τὸ τοιοῦτον. Τὸ ἀληθές ἐστιν ὅτι ἡ πενία τοῦ πτωχοῦ συνταράσσει μου τὸν νοῦν καὶ εἰμὶ ἕτοιμος τὰ πάντα νὰ πράξω, ὁπωσδήποτε ἄτοπα, πρὸς προσωρινὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ. Οὕτως ἐπιθυμῶ νὰ κατασυντρίψω ἀντικείμενα, μολονότι βλέπω ὅτι τὸ κατασυντρίβειν τὰ ἀντικείμενα θὰ ἠλάττου μόνον τὴν παραγωγὴν τοῦ πλούτου καὶ θὰ καθίστα ἡμᾶς ὅλους πενεστέρους. Πρὸς στιγμὴν ὅμως θ' ἀπετέλει τοῦτο ἱκανοποίησιν, παιδαριωδῶς δ' ὅλως ἀπεκδέχομαι στιγμιαίαν ἱκανοποίησιν καὶ αὐτῇ ἔτι τῇ δαπάνῃ μελλούσης πενίας. Ἡ ἐνέργεια αὕτη εἶναι παράφρονος — κατά τινας ὅμως στιγμὰς πάντες παραφρονοῦμεν.

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν λογικήν· οὐδεμία ὑπάρχει διέξοδος διὰ μέσου τῆς βίας καὶ τῆς ἀπερισκεψίας. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι φύσει πτωχοί, μόνον δὲ ἡ φρόνησις καὶ ἡ ἐπιτυχὴς βιομηχανία δύναται νὰ πλουτίσωσιν αὐτούς. Πάντα τὰ ζῶα ἐργάζονται πρὸς ἐπιτυχίαν τροφῆς καὶ ἀρύονται πτωχὴν τοιαύτην· ταὐτὸν συμβαίνει καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ μόνη ὁδὸς πρὸς τὸ καταστῆσαι τοὺς πάντας πλουσίους εἶναι ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν παραγωγικῶν μέσων. Ὅταν ὑπάρχῃ ἀρκετὸς πλοῦτος διὰ πάντας, θὰ μείνῃ ἄχρηστος, μέχρις ὅτου πάντες μετάσχωσιν αὐτοῦ. Ἡ παρ' ἡμῖν δυσχέρεια προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν ὑπάρχει ἱκανὸς πρὸς κυκλοφορίαν καὶ κατὰ συνέπειαν διεξάγεται ἀγὼν διὰ τὸν ὑπάρχοντα πλοῦτον. Οὐδεὶς μάχεται ὑπὲρ ἀέρος ἢ ὕδατος ἢ οἱουδήποτε ἄλλου πράγματος, ἐξ οὗ ὑπάρχει ἀρκετὸν δι' ὅλους· οὕτω λοιπὸν ἅμα ὡς ἐπιτευχθῶσι μηχανήματα ἐπαρκῆ πρὸς παρασκευὴν πραγμάτων δι' ὅλους καὶ παντὸς ἀναγκαίου δι' ἕνα ἕκαστον ὁ ὑφιστάμενος ἀγὼν θὰ παύσῃ. Πράγματι ἀγνοῶ τίνι τρόπῳ θὰ παύσῃ μέχρι τῆς ἀπελεύσεως τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Τοιουτοτρόπως δύναται νὰ κατασταλῇ ὁ ἀγὼν τοῦ πένητος κατὰ τοῦ πλουσίου, τοῦ ἐργάτου κατὰ τοῦ κεφαλαιούχου, τοῦ ἀνδρός, ὅστις τίθησιν εἰς ἐνέργειαν τοὺς μυῶνας ἐναντίον τοῦ ἀνδρός, ὅστις χρησιμοποιεῖ τὸν ἐγκέφαλον αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι εὐεργετηθήσονται πάντες ὑπὸ τῆς τοιαύτης καταστάσεως. Τοῦτο ὅμως κατορθωθήσεται μόνον διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, τοῦ μόνου μέσου πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου. Τοῦ λοιποῦ λοιπὸν τοῦτο θὰ κηρύσσω τὸ Εὐαγγέλιον.

ΚΟΙΝΑ ΝΟΜΙΜΑ

Ἢ

ΤΟ ΠΑΡ' ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟΝ

Α'.

ΔΙΚΑΙΑ ΕΝ ΕΙΡΗΝΗι.

Ι.

Θεμελιώδεις σχέσεις τῶν πολιτειῶν καὶ εὔπροσηγορία πρὸς ἀλλήλας.

1. Πάντων τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτειῶν πρώτιστον καὶ κυριώτατον ἦν ἡ ἰσότης, ἥτις, κατὰ τὸν Εὐριπίδην,

Φίλους ἀεὶ φίλοις,
καὶ πόλεις πόλεσι συμμάχους τε συμμάχοις
ξυνδεῖ· τὸ γὰρ ἴσον νόμιμον ἀνθρώποις ἔφυ,
τῷ πλείονι δ' ἀεὶ πολέμιον καθίσταται
τοὔλασσον· ἐχθρὰς δ' ἡμέρας κατέρχεται 1.

Μεταξὺ δὲ τῶν πρώτων κατελέγετο καὶ τὸ τῆς ἐλευθέρας ἐκλογῆς κατοικίας, τοῦ νόμου ἐπιτρέποντος τῷ βουλομένῳ: «ἐπει-

δὰν δοκιμασθῇ καὶ ἴδῃ τὰ ἐν τῇ πόλει πράγματα καὶ τοὺς νόμους, ᾧ ἂν μὴ ἀρέσκηται, ἐξεῖναι λαβόντα τὰ ἑαυτοῦ ἀπιέναι ὅποι ἂν βούληται καὶ οὐδεὶς τῶν νόμων ἐμποδὼν ἐστιν οὐδ' ἀπαγορεύει»[2]. Οὐδεὶς ἐγεννήθη ὅπως ᾖ προσηρτημένος ἐν ὡρισμένῃ τινὶ πολιτείᾳ· «ἅπασα χθὼν ἀνδρὶ γενναίῳ πατρίς»· τὸ δὲ δικαίωμα τῆς μεταναστεύσεως ἀναφαίρετον.

2. Οὐδὲν κυριαρχίας δικαίωμα ἐπετρέπετο ν' ἀσκηθῇ ἐντὸς τῶν ὁρίων ἑτέρας χώρας, οὐδ' ἐπιταγῇ τις ἐν γένει. Οὔτε ἠδύνατο πολυτεία τις ν' ἀπαιτήσῃ ὅπως καὶ ἕτεραι ἀκολουθῶσι τὸ ἑαυτῆς παράδειγμα κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις ἢ τὴν ἐνάσκησιν τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων:

Δίκαιοι δ' ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
αὐτοὶ καθ' αὑτῶν κυρίους κραίνειν δίκας [3].

3. Συνήθως ἐχορηγοῦντο ἑτέρᾳ τινὶ πολιτείᾳ προνόμιά τινα παρ' ἑτέρας, ἀλλὰ τούτου ἕνεκα τρίτη τις ἠδυνάτει νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὴν ἠδικημένην[4].

II.

Προσωπικότης τῶν πολιτειῶν.

1. Παρατρέχοντες τὴν διαίρεσιν καὶ τὰς ὑποδιαιρέσεις τῶν πολιτευμάτων, ὡς ἀλλότρια τοῦ ἡμετέρου θέματος, παρατηροῦμεν μόνον ὅτι, ὡς πρὸς τὴν προσωπικότητα τῶν πολιτειῶν, ἀπαντῶσιν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀκριβῶς αἴπερ καὶ σήμερον διακρίσεις· καὶ

Α) Ἡ τῆς ἐλευθέρας κυριάρχου πολιτείας εἰς οὐδεμίαν ὑποκειμένης μετ' ἄλλης μόνιμον συνοχήν. Τοιαῦται πολιτεῖαι ἦσαν αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σπάρτη, αἱ Θῆβαι, τὸ Ἄργος, ἡ Κόρινθος κτλ.

Β) Ἡ τῆς Ὁμοσπονδίας, ἤτοι μονίμου δύο ἢ πλειόνων πολιτειῶν ἐπὶ τοῖς ἴσοις ἑνώσεως, πρὸς ἀμοιβαίαν συνεπίσχυσιν καὶ ἐπίτευξιν κοινῶν σκοπῶν· Ἀμφικτυονία δὲ καλουμένη[5], τοιαύτη ἦν ἡ Παν̓ιωνικὴ ἐξ ἐννέα μὲν πόλεων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδώρου[6] συγκειμένη, ἐκ δέκα δὲ καὶ τριῶν—κατά τι ἐσχάτως εὑρεθὲν ψήφισμα[7] καὶ κατ' ἄλλους ἐκ δώδεκα[8], συνερχομένη ἐν Μυκάλῃ καὶ περὶ τῶν συμφερόντων τῆς ὁμοσπονδίας βουλευομένη[9]. Ἡ Ἀχαϊκή, οὐσιωδῶς ἐθνική, σκοποῦσα τὴν συγκέντρωσιν, ἐφ' ὅσον αὕτη συνεβιβάζετο μὲ τὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰδιαιτέρας τῶν πολιτειῶν ἀπαιτήσεις, ἐκ δώδεκα ἀποτελουμένη πολιτειῶν, ἐχουσῶν κέντρον τὸν ἐν Αἰγίῳ ναὸν τοῦ Διός. Ἐνταῦθα συνήρχοντο οἱ πρέσβεις τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν καὶ ἀπεφάσιζον περὶ τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν ἀποτελουσῶν τὴν συμμαχίαν πόλεων, τῆς δὲ συνόδου προΐσταντο δύο στρατηγοί, ἔχοντες ὡς συμβούλους βουλὴν ἐκ δέκα ἀνδρῶν, δημιουργῶν καλουμένων. Ἡ σύνοδος ἐξεπροσώπει τὴν ὁμοσπονδίαν ἀπέναντι ξένου κράτους, ἐξέπεμπεν ἢ ἐδέχετο πρέσβεις καὶ ἀπεφάσιζε περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου[10]. Τὸ πολίτευμα τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας εἶναι τὸ εὐγενέστερον πάντων, ὅσα ἀναφέρει ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος· καίτοι δὲ τῶν θεσμῶν τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης δὲν ἔχομεν ἀκριβῆ γνῶσιν, οἱ σωζόμενοι ὅμως ἀρκοῦσιν ὅπως ἀποδείξωσι σαφῶς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν πολιτικὴν σύνεσιν τῶν ἀποτελεσάντων τὴν Ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν, ἥτις ἐδράζετο ἐπὶ τῆς ἰσότητος τῶν πολιτειῶν, ἑνωμένων πρὸς ἀλλήλας διὰ κεντρικῆς διοικήσεως[11]. Τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ὀνομάζει συμμαχίαν, ὁ δὲ Στράβων σύνθετον σῶμα[12], συσφίγγον τοὺς προϋπάρχοντας δεσμοὺς καὶ μεταδίδον τοῖς ἐπαίουσι πνεῦμα ἐθνικότητος, φαίνεται ὑπάρχον ἐν Ἑλλάδι ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν ἥ τε θρησκεία καὶ τὸ πολιτικὸν συμφέρον.

Πολιτικὴ μᾶλλον ἢ θρησκευτικὴ συμμαχία ἦν ἡ ἐν Λυκίᾳ, ἀποτελουμένη ἐξ εἴκοσι καὶ τριῶν πόλεων καὶ κολουμένη Λύκιον σύστημα· ἐπίσης τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν τὸ καὶ ἄλλως Παναιτώλιον καλούμενον ἐν Θερμίῳ, ἅπαξ τοῦ ἔτους συνερχόμενον. Τὴν ὑπερτάτην τῆς ὁμοσπονδίας ἐξουσίαν εἶχε συνέδριον ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν πόλεων, συζητοῦν τὰ περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου καὶ ἀναδεικνὺν τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας. Ὁ τῶν Βοιωτῶν σύνδεσμος περιελάμβανε δέκα καὶ τέσσαρας ἐλευθέρους πολιτείας, ὧν μόνον ὀκτὼ τὰ ὀνόματά εἰδι γνωστά, ταῦτα: Θῆβαι, Ἁλίαρτος, Κορώνεια, Κῶπαι, Θεσπιαί, Τάναγρα, Ὀρχομενός, Πλαταιαί· ἀρχαὶ τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης ἀναφέρονται τρεῖς, οἱ Βοιωτάρχαι καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἀφεδριατεύοντες.

Μετὰ τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν τὴν ὁποίαν κατὰ πρῶτον ἀπὸ κοινοῦ ἐπεχείρησαν οἱ Ἕλληνες, εὑρίσκομεν αὐτοὺς ἡνωμένους εἰς πολιτικὴν ὁλότητα ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ. Οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἡγεμόνες, ἀνεξάρτητοι ἐν τῷ ἰδίῳ κράτει ἕκαστος, ὑπεχρεώθησαν νὰ πολεμήσωσιν οὐχὶ ἕνεκεν ἐξηρτημένης τινὸς σχέσεως, ἀλλὰ συνεπείᾳ ἰδίας συνθήκης (συνθεσιῶν) καὶ ἐνόρκου ὑποσχέσεως (ὁρκίων)[13].

Ἐκτὸς τῶν πολιτειῶν συνεμάχουν ἐσθ' ὅτε καὶ αἱ φυλαί, αἱ συνδεόμεναι διὰ δεσμῶν αἵματος καὶ κοινῶν συμφερόντων· τοιαύτη ὁμοσπονδία ἦν ἡ Ἀμφικτυονικὴ ἡ καὶ ἐπιφανεστέρα πασῶν, ἐκ δώδεκα τὸ πρῶτον συγκειμένη φυλῶν, τῶν ἑξῆς: Ἰώνων, Δωριέων, Περραιβῶν, Βοιωτῶν, Μαγνήτων, Ἀχαιῶν, Φθιωτῶν, Μηλιέων ἢ Μαλιέων, Δολόπων, Αἰνιάνων, Δελφῶν καὶ Φωκέων. Ἡ γέννησις καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης καλύπτεται ὑπὸ τῆς ἀχλύος τοῦ μύθου, ἐν ᾧ καταδείκνυται τὸ μεγαλουργὸν τῶν Ἑλλήνων πνεῦμα. Τὸ συνέδριον τῶν ὁμοσπόνδων ἦν, ὡς εἰπεῖν, ἀνώτερον διεθνὲς δικαστήριον, θεωροῦν τὰς μεταξὺ τῶν πόλεων ὑφισταμένας διαφορὰς καὶ ἰδίως τὰς ἀφορώσας τὸ δημόσιον ἢ διεθνὲς δίκαιον, οὗ πᾶσα παράβασις ἐλογίζετο γιγνομένη κατ' αὐτῆς τῆς θρησκείας[14]. «Ὅτε γὰρ ἀδικοῦνταί τινες τῶν Ἑλλήνων, ἀπίασιν ἐκεῖθεν· ἐκεῖ γὰρ τοὺς ἀδικουμένους χρὴ δικάζεσθαι· καὶ πάλιν ὅτε περὶ κοινοῦ τινος σκέπτοιντο, ἐκεῖσε βουλεύονται[15]. . . . . Εἴτι προανάκρουσμα πρὸς πόλιν ἐγεγόνει δικασταὶ καθεζόμενοι διήτων καὶ περὶ τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους πολέμου καὶ περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμοφροσύνης κοινὰς ἐποιοῦντο βουλάς[16]».

Τὸ συνέδριον τῶν συμμάχων συνήρχετο δὶς τοῦ ἔτους, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἐκτάκτως ὑπὸ τοῦ προέδρου συγκαλούμενον. Οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουσι καὶ τρίτην Ἐκκλησίαν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀμφικτυόνων, λεπτομέρειαι ὅμως ἐλλείπουσιν ἡμῖν. Ἑκάστη τῶν ὁμοσπόνδων εἶχε δύο ψήφους, αἵτινες ἀφηροῦντο, ἂν ἡ πόλις περιέπιπτεν εἰς δυσμένειαν, καὶ ἐδίδετο ἑτέρᾳ κοινῇ τῶν Πυλαγορῶν γνώμῃ. Οὕτω λ. χ. ἐν τῷ β' Φωκικῷ πολέμῳ, ἀσεβησάντων τῶν Φωκέων, ἀφῃρέθη αὐτοῖς ἡ ψῆφος καὶ ἐδόθη τῷ Φιλίππῳ· ἔπεμψε δὲ δύο ἀντιπροσώπους, ὧν ὁ μὲν ἱερομνήμων ἐπεστάτει τῶν θρησκευτικῶν, ὁ δὲ πυλαγόρας τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων. Τὸ αἱρετὸν τοῦτο διπλωματικὸν σῶμα ὡρκίζετο: «μηδεμίαν πόλιν τῶν ἀμφικτυονίδων ἀνάστατον ποιήσειν, μηδ' ὑδάτων ναματιαίων εἴρξειν, μήτ' ἐν πολέμῳ μήτ' ἐν εἰρήνῃ· ἐὰν δέ τις ταῦτα παραβῇ, στρατεύεσθαι ἐπὶ τοῦτον»[17]. Αἱ μετέχουσαι τοῦ συνεδρίου πόλεις ἀνέφερον ἐκεῖσε τὰ παράπονά των, ἐν δὲ τῇ διαδικασίᾳ οἱ αὐτοὶ ἐτηροῦντο τύποι, οἵπερ καὶ ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις· τουτέστιν ἐξεδίδετο πρῶτον τυπικὴ πρόσκλησις, ἥτις ἀπεστέλλετο εἰς τὴν ἐγκαλουμένην πόλιν καὶ ἐκοινοποιεῖτο εἰς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον· τοῦτο ἐλέγετο κλητεύειν, κλῆτορες δὲ οἱ μάρτυρες[18]. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου ἐλαμβάνοντο κατὰ πλειοψηφίαν, ἐκρατοῦντο δὲ διπλαῖ, ἤτοι εἰς τὰ δημόσια (registres publics) καὶ ἐπὶ στηλῶν. Ὅπως δώσωσι δὲ κῦρος εἰς τὰ δόγματα ταῦτα, τὰ περιέβαλλον μὲ τὸν πέπλον τῆς ἱερότητος· «ἱερὰ γάρ εἰσι τὰ τῶν ἀμφικτυόνων δόγματα[19]».

Ἑτέρα ἀμφικτυονία παρὰ τὴν ἐν Θερμοπύλαις ἦν ἡ κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ὑπὸ Ἀκρισίου ἐν Δελφοῖς συστηθεῖσα, καθ' ἣν ὡρίσθη καὶ ἀτέλεια εἰς τὰς τῆς ὁμοσπονδίας μετεχούσας πόλεις[20]. Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἐχρησίμευεν ὡς σημεῖον συγκεντρώσεως ὅλων τῶν Ἑλλην. κρατῶν καὶ ὄργανον κοινῆς συγεννοήσεως[21]· διότι ἐκεῖ συνήρχοντο οἱ Ἕλληνες καὶ ἐβουλεύοντο περὶ τῶν κοινῇ συμφερόντων· διὰ τῶν συνεντεύξεων δὲ τούτων κατενόουν ὅτι μεθ' ὅλας τὰς φυλετικάς των διαιρέσεις ἀπετέλουν ἕνα καὶ μόνον λαόν[22]. Φέρον χαρακτῆρα ἀληθοῦς πολιτικοῦ συνεδρίου, ἀνεμίγνυτο εἰς τὰ πολιτικά, ἐρωτώμενον περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου καὶ ἐκφέρον τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ διὰ τοῦ στόματος τῆς Πυθίας. Οὕτω λ. χ. τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἐπέγραψε τὰ λαμπρὰ ἐπιτύμβια τῶν ἐν Θερμοπύλαις ὑπὲρ ἐλευθερίας πεσόντων· προέγραψε τὸν Ἐφιάλτην· ἀπέτρεψε τοὺς Σπαρτιάτας τοῦ νὰ καταστρέψωσι «τὴν κοινὴν ἑστίαν τῆς Ἑλλάδος», ἐπέβαλεν αὐτοῖς βαρὺ πρόστιμον διὰ τὴν ἐν πλήρει εἰρήνῃ κα-

τάληψιν τῆς Καδμείας· ἀνέθηκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν τιμωρίαν καὶ ἔξωσιν ἐκ τῆς Σκύρου τῶν Δολόπων, ἐπιδεδομένων εἰς τὴν πειρατείαν[23] κτλ. Τὰ ἐπικρατοῦντα εὐγενῆ αἰσθήματα ὡς πρὸς τὰ δίκαια τοῦ πολέμου διαφαίνονται εἰς τὸν ὅρκον, ὃν ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, καὶ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον περὶ ἀνεγέρσεως τροπαίου, διαρκοῦς μνημείου ἔχθρας: aeternum inimiticiarum munumentum Grajos de Graiis statuere non oportet[24] καὶ τὴν ἀπαγορευτικὴν διάταξιν τοῦ μὴ χρησιμοποιεῖσθαι περὶ νίκης»[25]. Τοιαύτη τις ὁμοσπονδία ὑπῆρχε καὶ παρὰ Κρησίν, ὧν ἡ συνέλευσις ἐκαλεῖτο κοινοδίκιον, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς μεταξὺ Πριανσίων καὶ Ἱεραπυτνίων συνθήκης, ἣν πρῶτος ἐδημοσίευσεν ὁ Jean Prince ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ τοῦ Ἀπουλίου[26].

Γ) Ἡ σχέσις τῆς συνθέτου ἢ ἡμικυριάρχου πολιτείας· ὡς ἦσαν οἱ παρ' Ἀθηναίοις φόρου ὑποτελεῖς σύμμαχοι, ἔχοντες ἀνεξάρτητον ἐσωτερικὴν πολιτικήν[27].

Δ) Ἑτέρα σχέσις ἀπαντᾷ, ἡ τῆς διαρκοῦς ἐξουδετερώσεως· Ὁπότε ὁλόκληρος ἡ Ἑλλὰς ἐταράσσετο ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ σπαραγμῶν, ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων οὐδόλως παρηνόχλει τὴν ἱερὰν χώραν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἡ δ' ἀσφάλεια, ἣν ὡς ἐκ τῆς ἱερότητος ἔχαιρε, κατέστησε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ταμεῖον τοῦ Ἑλλην. πλούτου κοινόν. Ὡσαύτως ἀπέλαυεν ἄκρας ἡσυχίας καὶ ἡ χώρα τῶν Ἠλείων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοπον. πολέμου, διότι συνωμολόγητο «τὴν Ἠλείαν ἱερὰν εἶναι τοῦ Διός, τὸν δ' ἐπιόντα ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην μεθ' ὅπλων ἐναγῆ εἶναι· ὡς δ' αὐτὸς ἐναγῆ καὶ τὸν μὴ ἐπαμύνοντα εἰς δύναμιν· ἐκ τούτων δὲ καὶ τοὺς κτίσαντας τὴν Ἠλείαν πόλιν ὕστερον ἀτείχιστον ἐᾶσαι καὶ τοὺς δι' αὐτῆς τῆς χώρας ἰόντας στρατοπέδῳ τὰ ὅπλα παραδόντας ἀπολαμβάνειν μετὰ τὴν τῶν ὅρων ἔκβασιν[28]». Οὐ μόνον δὲ κατὰ τὸ διάστημα τῆς **ἱερομνίας** ἀπαραβίαστος, ἀλλὰ καὶ πάντοτε διετέλει τοιαύτη συνῳδὰ τῇ ἀρχαίᾳ μετὰ τῶν ἄλλων τῆς Πελοποννήσου πόλεων συνθήκη. Ἠμφισβητήθη παρά τινων ἂν οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον τὴν οὐδετερότητα· ἡ ἀμφισβήτησις ὅμως οὐδαμῶς χρῄζει ἀνασκευῆς ὡς μὴ στηριζομένη ἐπὶ οὐδενὸς ἰσχυροῦ λόγου. Ἡ οὐδετερότης ἦν σεβαστὴ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις. Ὁπότε ὁ Κῦρος καθυπέταξεν ἁπάσας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ Μίλητος ἔμεινεν ἀβλαβὴς καὶ αὐτοδιοίκητος ἕνεκεν τῆς οὐδετερότητος, ἣν ἐτήρησε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.

Ε) Παρὰ ταύτας εὑρίσκομεν τὴν ἔννοιαν τῆς σχέσεως τῆς ὑπὸ τῶν νεωτέρων protectorat, ἤτοι προστασίας καλουμένης, καθ' ἣν ἡ πολιτεία πάσχει μὲν ἐλάττωσιν τοῦ διεθνοῦς προσώπου, ἀλλὰ τὸ ἔδαφος αὐτῆς εἶναι κεχωρισμένον τοῦ τῆς προστάτιδος, τοιαύτην προστασίαν ἤσκησαν οἱ Σπαρτιᾶται ἐπὶ τῶν περιοίκων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἤτοι ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατακτήσεως τῆς Πελοποννήσου μέχρι τῶν μηδικῶν[29]. Ὡσαύτως οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῶν συμμαχικῶν πόλεων μετὰ τὰ μηδικά[30]. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰσοκράτους: «Οἱ Ἀθηναῖοι τὴν τῶν συμμάχων ὁμόνοιαν, κοινὴν ὠφέλειαν νομίζοντες, τοῖς αὐτοῖς νόμοις ἁπάσας τὰς πόλεις διῴκουν, συμμαχικῶς ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευόμενοι περὶ αὐτῶν· ὅλων μὲν τῶν πραγμάτων ἐπιστατοῦντες, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντες εἶναι»[31]. Οὕτω δ' ἑκόντων τῶν συμμάχων παραλαβόντες τὴν ἡγεμονείαν ἔταξαν ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ τὰς ναῦς»[32].

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Θηβαίων ἀνάκτησιν τῆς Καδμείας πολαὶ πόλεις πρὸς τήρησιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀσφαλείας ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀθηναίων[33]. Ἐπίσης καὶ ἡ πόλις τῶν Πλαταιῶν. Καὶ οἱ Ἐπιδάμνιοι τοῖς Κορινθίοις παρέδοσαν τὴν ἰδίαν αὐτῶν πολιτείαν ἐπὶ τῷ ἐπαμύναι[34].

III.

Δικαίωμα ἐπιμιξίας.

1. Πᾶσα ἐντελὴς μόνωσις ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων ἐθνῶν κοινωνίας ἀποκλείει τὴν πόλιν τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐκ ταύτης πηγαζόντων ἀγαθῶν· διὸ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης φιλοσοφῶν εἶπεν: «Ὁ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν ἢ θηρίον ἐστὶν ἢ θεός[35]. Τὴν ἰδέαν τῆς κοινονικότητος ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι ἐδίδαξεν ὁ Πυθαγόρας, οὗ τὰς ἀρχὰς ἠσπάσθησαν τὰ κράτη τῶν Λοκρῶν, τὸ Ῥήγιον, ἡ Κατάνη καὶ πολλαὶ τοῦ Αἰγαίου νῆσοι[36]. Ταύτην περιέλαβε καὶ ὁ θεῖος Πλάτων ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῦ: «Πέφυκε δὲ πόλεων ἐπιμιξία πόλεσιν ἤθη κεραννύναι παντοδαπά, καινοτομίας ἀλλήλοις ἐμποιούντων ξένων ξένοις . . . τὸ δ' αὖ μήτε ἄλλους δέχεσθαι, μήτε αὐτοὺς ἄλλοσε ἀποδημεῖν, ἅμα μὲν οὐκ' ἐγχωρεῖ τόγε τοπαράπαν, ἔτι δὲ ἄγριον καὶ ἀπηνὲς φαίνοιτ' ἂν τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, ὀνόμασί τε χαλεποῖς ταῖς λεγομέναις ξενηλασίαις χρωμένοις καὶ τρόποις αὐθάδεσι καὶ χαλεποῖς, ὡς δοκεῖεν ἄν[37]». Ταύτην ἐφήρμοσε καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅστις, «κατασπείρας, τὴν Ἀσίαν ἑλληνικοῖς τέλεσι. . . πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην ἔταξεν ἡγεῖσθαι πάντας, συγγενεῖς δὲ τοὺς ἀγαθούς, ἀλλοφύλους δὲ τοὺς πονηρούς[38]». Τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιμιξίας πηγάζον ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀναγκαῖον καὶ φυσικόν, ἅμα τῇ καταρτίσει τῶν κοινωνιῶν· τοῦτο δὲ καθίσταται πιθανὸν ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων. Ἡ Ἀττικὴ λ. χ. οὐδέποτε ἐπαύσατο λαμβάνουσα ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἀκωλύτως σῖτον, ἰχθῦς, λῖνον, ἔριον, ναυπηγήσιμον ξυλείαν καὶ ἄλλα, ὧν ἐσπάνιζεν ἡ χώρα[39].

2. Τὸ δικαίωμα τῆς ἐπικοινωνίας ἐκυροῦτο καὶ διὰ συνθηκῶν, ὡς ἔστιν εἰκάσαι ἐκ τῶν διασωθέντων ἐνεπιγράφων μνημείων τοιούτου εἴδους. Ἐν τῇ συνθήκῃ μεταξὺ Ὀλυντίων καὶ Λατίων συνεφωνήθη ἀμοιβαίως: «τῷ Λατίῳ ἢ τῷ Ὀλυντίῳ μετοχὴν ἦμεν καὶ θεῖνων καὶ ἀνθρωπίνων πάντων ἐν ἑκατέρᾳ τῇ πόλει[40]». Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὁρμώμενοι καὶ οἱ Κεῖοι ἐξέδοσαν παρόμοιον ψήφισμα[41], καὶ οἱ Ναυπάκτιοι τοῖς Κείοις τὰ ἴσα ἀποδίδοντες ἐψηφίσαντο: «τὰν φιλίαν τὰν ὑπάρχουσαν ποτὶ Κείους διαφυλάττειν καὶ τὰ ψηφίσματα τὰ γεγονότα αὐτοῖς πρότερον περὶ πάντων τῶν φιλανθρώπων κατάμονα εἶμεν . . . καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ὧν οἱ Ναυπάκτιοι μετέχουσι καὶ τοὺς Κείους μετέχειν[42]». Ὡσαύτως καὶ οἱ Ἀλλαριῶται τοῖς Παρίοις:

«Ἀλλαριωτᾶν οἱ Κόσμοι καὶ ἡ πόλις Παρίων τᾷ Βουλᾷ καὶ τῷ Δάμῳ χαίρειν. Παραγενομένων τῶν πρεσβευτᾶν πόθ' ἁμὲ Φάνιός τε καὶ Δόρκῳ, οὕς ἀπεστείλατε πρεσβεύσοντας περὶ τῷ σύλῳ πόθ' ἁμὲ κὴ ἀνανεωσαμένων αὐτῶν ἐν τᾷ πρεσβείᾳ κατὰ τὸ ψάφισμα τὸ παρ' ὑμῶν τάν τε φιλίαν καὶ τὰν εὔνοιαν τὰν ὑπάρχουσαν ταῖς πόλεσι πότ' ἀλλάλας διαφυλάττειν, ἐπὶ Κόσμων τῶν περὶ Φιλόνβροτον τὸν Εὐθυμάχῳ, ἀγαθᾷ τύχᾳ, δεδόχθαι Ἀλλαριωτᾶν τοῖς Κόσμοις καὶ τᾷ πόλει, ἐπαινέσαι μὲν τὰν δᾶμον τῶν Παρίων, ὅτι διαφυλάττει τὰν φιλίαν καὶ τὰν εὔνοιαν πρὸς τὰν πόλιν τὰν ἁμάν, κατὰ ταὐτὰ δὲ ὑπάρχειν τοῖς Παρίοις τὴν φιλίαν καὶ τὰν εὔνοιαν παρ' Ἀλλαριωτᾶν, ὅπως φαινώμεθα τὰ ὁμοῖα τοῖς προαιρουμένοις ἁμὲς συντελοῦντες· εἶμεν δὲ Ἀλλαριώταις καὶ Παρίοις ἰσοπολιτείαν, μετέχωσιν τῷ τε Ἀλλαριώτᾳ ἐμ Πάρῳ καὶ θεῖνων καὶ ἀνθρωπίνων, ὡσαύτως δὲ καὶ Παρίῳ ἐν Ἀλλαρίᾳ μετέχωσι καὶ θεῖνων καὶ ἀνθρωπίνων, ἐὰν συνδοκῇ ταῦτα τῷ Δάμῳ τῶν Παρίων. Ἀναγραψάντων αἱ πόλεις ἀμφότεραι εἰς στάλαν λιθίναν, καὶ ἀνθέντων Πάριοι μὲν ἐς τὸ ἱερὸν τᾶς Δάματρος; Ἀλλαριῶται δὲ ἐς τὸ ἱερὸν τῷ Ἀπόλλωνος. Ταῦτα δὲ εἶναι ἐφ' ὑγείᾳ καὶ σωτηρίᾳ τᾶν πόλεων ἀμφοτερᾶν· ἐὰν δέ τι φαίνηται ὑμῖν προσθεῖναι ἢ ἀφελὲν εὐχαριστῶμες. Ἔρρωσθε[43]».

3. Ἐν Αἰγύπτῳ πρῶτος ὁ μεγαλεπήβολος Ψαμμήτιχος, αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπικοινωνίας, συνῆψεν ἐμπορικὰς σχέσεις μετ' ἄλλων ἐθνῶν καὶ ἰδίᾳ μετὰ τῶν Καρῶν καὶ Ἰώνων. Εὐγνωμονῶν πρὸς τοὺς τελευταίους ἐπὶ τῇ χορηγηθείσῃ συνδρομῇ, ἐποιήσατο εὐρείας παραχωρήσεις καὶ διωμολόγησε συνθήκας μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλων. Ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ αἱ μετὰ τῶν ἀλλοδαπῶν σχέσεις ἐπολλαπλασιάσθησαν, ὁ δὲ Ἄμασις καὶ σύζυγον ξένην ἔλαβε καὶ τοῖς ξένοις ἐμπόροις ἐδωρήσατο γαίας, ἵνα κτίσωσι ναοὺς καὶ θυσιαστήρια[44]. Τὰ ἑλληνικὰ ἐμπορεῖα ἐξετάθησαν ἐκ τῆς Ναυκράτιδος καθ' ὅλην τὴν Αἴγυπτον, ἔνθα οἱ Μιλήσιοι καὶ οἱ Λέσβιοι καὶ οἱ Σάμιοι καὶ οἱ Χῖοι ἔκτισαν πόλεις. Ὁ ἐμπορικὸς καὶ ἐπιχειρηματίας τῶν Χίων λαὸς ἐταξείδευεν εἰς ὅλα τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας μέχρι τῶν ἀνατολικῶν καὶ προσβορείων μερῶν τοῦ Εὐξείνου καὶ χρήματα ἐδάνειζεν[45].

IV.

Σχέσεις πολιτικῆς ἐξουσίας πρὸς πράξεις ξένης κυριαρχίας.

1. Ἐκ τῶν κυριαρχικῶν τῆς πολιτείας δικαιωμάτων ἐστὶν ἡ

διαχείρισις τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς νομοθετικῆς ἢ δικαστικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ὑπηκόων. Τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἣν πρῶτος ἐκ τῶν νεωτέρων ἐκήρυξε διεθνῶς ἔγκυρον ὁ ἄγγλος ὑπουργὸς Castlereagh ἐγίνωσκον οἱ ἀρχαῖοι καὶ εἶχον μάλιστα ἐν ἐφαρμογῇ, ὡς βεβαιούμεθα ἐκ τοῦ ἑξῆς στίχου τοῦ Εὐριπίδου:

Σπάρτην ἔλαχες 'κείνην κόσμει
τὰς δὲ Μυκήνας ἡμεῖς ἰδίᾳ 46.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης πηγάζει καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἀλλοδαπῶν ἐξουσία διαρκούσης τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ διαμονῆς αὐτῶν. Αἱ σχέσεις αὗται διεγράφοντο καὶ οἱονεὶ ἐπεκυροῦντο σιωπηρῶς ὑπὸ τῶν πολιτειῶν· ἐσθ' ὅτε δὲ καὶ συνθῆκαι ἐπὶ τούτῳ συνομωλογοῦντο, ὡς κατάδηλον γίγνεται ἐκ τῆς μεταξὺ Ἱεραπυτνίων καὶ Πριανσίων συνθήκης, τῆς μεταξὺ Οἰανθέων καὶ Χαλιέων, ἐν ᾗ ἐπιγέγραπται:

τὰ ἐπιδαμίῳ δίκα χρήσθω,

καὶ ἐξ ἄλλων χωρίων τῶν ἐνδόξων συγγραφέων47. Ἐκ τούτων πάντων καταδείκνυται ὅτι ἑκάστη τῶν πολιτειῶν ἐδικαιοῦτο ν' ἀποφαίνηται ἐπὶ τῶν ἐπιδίκων νομικῶν σχέσεων, καὶ ἐπαφιεμένη τὴν τοῦ δικαστηρίου ἐκλογὴν εἰς τὸν διάδικον, ἐπετήρει μόνον χωρὶς νὰ ὁρίζῃ τοὺς κανόνας τῆς διαδικασίας. Ὁ κανὼν οὗτος ἦτο ὑποχρεωτικὸς καὶ ἀναλλοίωτος, πρόστιμον δ' ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς παραβάτας.

2. Ἐνίοτε τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν ἀνέθετον εἰς παρακείμενόν τι κράτος, ἐκλέγουσαι ἐξ αὐτοῦ διαιτητάς, οἵτινες συνερχόμενοι ἀπεφάσιζον: «Μελιταίοις καὶ Πειραίοις ἔκριναν οἱ ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν αἱρεθέντες δικασταί, Δωρίμαχος κτλ. αὐτῶν ἐπιχωρησάντων ἐξ ὁμολόγων· ὅρια μὲν εἶμεν τὰς χώρας κτλ.»· ἄλλοτε δὲ εἰς ἰδιώτην καλούμενον τούτου ἕνεκα καταρτιστῆρα48. Οὕτως οἱ Κερκυραῖοι ἐρίσαντές ποτε περὶ Λευκάδος πρὸς Κορινθίους ἐξελέξαντο διαιτητὴν τὸν Θεμιστοκλέα, ὅστις ἀπεφάνθη ὑπὲρ αὐτῶν, καταδικάσας τοὺς Κορινθίους εἰς τὴν πληρωμὴν εἴκοσι ταλάντων49. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς Μεγαρεῖς ἐρίσαντες ἐποιήσαντο Λακεδαιμονίους δικαστὰς καὶ διαλλακτάς, τὴν δὲ δίκην ἐδίκασαν Σπαρτιατῶν πέντε ἄνδρες, Κριτολαΐδας. Ἀμομφάρετος, Ὑψηχίδας, Ἀναξίλας, Κλεομένης50.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

1) Εὐριπιδ. Φοίνισ. στιχ. 536—547.
2) Πλάτ. Κρίτ. §. XIII. 51.
3) Εὐριπ. Ἡρακλ. 143—144.
4) Bœckh. Corp. Inscript. II, 280.
5) Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ὁμοσπονδίας ἔφερεν εἰσέτι καὶ τὸ ὄνομα ὁμόνοια, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν περισωθέντων νομισμάτων μνημονευόντων ταύτης, οἷον· Ἐφεσίων-Σμυρναίων ὁμόνοια. Χίων-Σμυρν. ὁμόν. Σμυρν.-Λακεδ. ὁμόν. Χίων-Ἐρυθραίων κτλ. Κοραῆ ἑλλην. Βιβλιοθ. τ. Δ, ἐν ἀρχῇ Αὐτοσχ. Στοχασμῶν.
6) Διοδ. Σικελ. ΙΔ, 19.
7) Μέντορ. τόμ. 3. φυλ. ιγ. σελ. 272.
8) Στραβ. Γεωγρ. σελ. 632. ἔκδ. Κοραῆ.
9) Ἡροδ. Β. Ι. 143, 148, 150.—Στράβ. Βίβλ. Β. 8, 14.
10) Παυσαν. VII. 9, 4—Πολυβ. IV. 15, 16.
11) Γολδσμὶθ Ἑλλην. Ἱστορ. τόμ. Β. κεφ. ΙΗ. Πολυβ. V, 93. ἴδε καὶ Παυσ. ἐν Ἀχαϊκοῖς καὶ Πλούταρχ. ἐν Κλεομέν. καὶ Αἴγιδος Βίφ.
12) Στράβ. Βιβλ. IX, 643.—Ἀριστοτ. Πολιτ. Βιβλ. Β κεφ. 6 σ. 313.
13) Ὁμηρ. Ἰλ. Β. 286. 389.—Pouqueville «Grèce» σελ. 8.
14) Freret ἐν ὑποσημ. St. Croix. Charles de Valois αὐτόθι.
15) Αἰσχ. περὶ παραπρεσβ. 11 §. 121.
16) Διον. Ἁλικ Ρωμ. Ἀρχ. Δ. 25—Boeckh. C. inscript. t. B. σ. 1018
17) Ἀνών. Σχολιαστ. εἰς Δημ. περὶ εἰρην. 56.
18) Δημοσθ. ὑπὲρ στεφ. 151, 154, 155.
19) Ἐτυμολ. Μέγα ἐν λέξει ἱερομνήμων.—Θουκ. V, 30.
20) Σχολ. Εὐριπ. Ὀρεστ. στιχ. 1094 καὶ Καλλιμ. Ἐπιγρ. 41.
21) Cicer. de Invent. 1, 3.
22) Laurent Histoir, du dr. des Gens tom· II. σ. 87.
23) Πλουταρχ. Κιμ. §. 8.
24) Ciceron. de Invent. II. 22.—Διοδ. XIII, 100.—Πλουτ. Ρ. Ζ. 37.
25) Ἡροδ. Γ. 22.
26) Barbeyrac Hist. des ancienes traités σ. 282. art CCC XXXVI.
27) Rangabès Antiquités Helleniques tom. II, 42.—Ἰσοκρ. Πανηγ. Λ, 60.
28) Στραβ. Γεωγρ. Η, 358.—Πολυβ. Ἱστορ. Βιβλ. IV. C. LXXII, —Θουκυδ. V.
29) Ἡροδ. Α. 67, 68.—Ε, 23.—Η, 72.—Θ, 28.—Θουκ. Α. 68. 79, 119 125. κτλ.
30) Θουκ. Α. 89, 94, 95, 103.—Β. 7, 9.
31) Ἰσοκ. Πανηγ. Λ. 62. Ἔκδ. Α. Κοραῆ.
32) Θουκ. Ι. 96.
33) Διοδ. Σικελ. Βιβ. LX. σ. 471.
34) Θουκ. Α. 25.
35) Ἀριστοτελ. Πολιτ. Γ. δ. 2.
36) Pouqueville «Grèce» σελ. 91.
37) Νομ. ΙΒ. 950. Β.
38) Πλουτ. περὶ Ἀλεξάνδρου τύχης κτλ. §. 5. 6.
39) Ι. Α. Σούτσου λόγ. Πρυταν. 20 Μαΐου 1858.
40) Bœckh Corp. Inscript. Tom. II. σελ. 400.
41) Αὐτόθι σελ. 282.
42) Bœckh Corp. Inscript. tom. B. σελ. 282.
43) I. Barbeyrac Sup. au corps diplom. 282, 286, 288, 300, 355. κτλ.
44) Ἡροδ. II 158. 178. 181.
45) Δημοσθ. πρὸς Λακρετ.
46) Εὐριπ. ἀποσπ. 19—20.
47) Bœckh Corp. Inscript. tom. II. σελ. 145.—Barbeyrac Supplem. au corps diplomatique σ. 282. art. CCCXXXVI.
48) Ἡροδ. Ε, 95.—Θουκ. Ε, 41.
49) Πλουτάρχ. Θεμιστοκλ 3. ΚΔ.
50) Πλουτ. Σολ. §. 10.

(Ἀκολουθεῖ).

Η ΠΟΜΠΗΪΑ.

Ἦτο μία θερινὴ πρωΐα τοῦ Αὐγούστου 1889 ἡ ἑπομένη τῆς εἰς Νεάπολιν ἀφίξεώς μου, ὅτε ἠθέλησα ἀμέσως νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν ἐκ τῆς ἰδίας τέφρας ἀναδυομένην Πομπηΐαν, ἄλλην Νιόβην, ἧς ἡ θεὰ διαθέτει, ὁμολογῶ, λίαν ἀθύμως καὶ διεγείρει λυπηρὰ καὶ μελαγχολικὰ αἰσθήματα. Μόνον ἓξ ὥρας ἐσήμαινε τὸ ὡρολόγιον, ὅτε ἐξεκίνησεν ὁ σιδηρόδρομος καὶ ἤδη ἡ θερινὴ ζέστη ἦτο ἀνυπόφορος σχεδόν, ἡ δὲ ἡμέρα προεμηνύετο ἐκ τῶν καυστικωτέρων· καὶ ἦτο πράγματι τοιαύτη, ὡς καὶ ἡ ἑπομένη καὶ ἡ μεθεπομένη. Καὶ ὅμως ἤξιζε τῇ ἀληθείᾳ τὸν κόπον καὶ τὸν καύσωνα νὰ ἐπιθεωρήσω κατὰ τὰς τρεῖς συνεχεῖς ἡμέρας τὰ ἐρείπια ἐκεῖνα! Τὴν ἀτυχῆ ἄλλως Πομπηΐαν ἐθρήνησαν μετ' ἀγάπης πολλοὺς αἰῶνας μετὰ ταῦτα καὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι καὶ ἐπιστήμονες, ἔν τε ποιήμασι καὶ εἰκόσιν, ἐν ᾄσμασι καὶ ἐν μελοδράμασιν, ἐν εἰκονο-

γραφημέναις μονογραφίαις καὶ ἐν ἀρχαιολογικαῖς διατριβαῖς, ἀπὸ τοῦ Alcubierre, ὅστις πρῶτος τῷ 1748 συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἐκταφῆς τῆς πόλεως ἐκείνης δί ἀνασκαφῆς μέχρι τῶν νεωτέρων Overbeck καὶ Fiorelli. Πολλαὶ ἐστεμμέναι κεφαλαὶ καὶ πολλοὶ ἰδιῶται ἐφιλοτιμήθησαν τὰς ἐπαύλεις αὐτῶν νὰ διακοσμήσωσι κατὰ τὸν πομπηϊανὸν ρυθμόν· ἡ δὲ καλλιτέχνις αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας Ἐλισάβετ δὲν ἀπηξίωσεν ὁλόκληρον τὸ ἐν Γαστουρίῳ τῆς ἐρατεινῆς Κερκύρας ἀνάκτορόν της καὶ ὅλον τὸ ἀγροκήπιον νὰ ρυθμίσῃ εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἐπισκεπτόμενος αὐτὰ νὰ νομίζῃ ὅτι εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν παρὰ τὸν Βεζούβιον ἐρειπίων. Οὔτως οὐδεμία τῶν ἐκ τοῦ κόσμου ἐκλειψασῶν μεγαλοπόλεων, οὔτε ἡ Βαβυλών, οὔτε ἡ Νινευί, οὔτε αἱ Θῆβαι, οὔτε αὐτὴ ἡ Ρώμη ἐτιμήθη, ὡς ἡ Πομπηΐα, ὑπὸ τοσούτου θαυμασμοῦ ἅμα καὶ ἀγάπης.

Καὶ πράγματι ἡ Πομπηΐα, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, εἶναι ἓν τῶν περιεργοτέρων φαινομένων τοῦ κόσμου. Ταφεῖσα τὴν 23 νοεμβρίου τοῦ ἔτους 79 μ. Χ. ὑπὸ τὴν λάβαν, ἣν ἐξερεύγεται ὁ Βεζούβιος, καὶ ἐκταφεῖσα βαθμηδὸν μετὰ δεκαεπτὰ αἰῶνας μετ' ἄκρας ἐπιμελείας καὶ ὑπομονῆς, ἀποτελεῖ σήμερον ζωντανὴν εἰκόνα καὶ ἀναπαράστασιν τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητος. Αἱ ὁδοί της, τὰ ἱερά της, αἱ οἰκίαι καὶ αἱ οἰκοδομαί, ἀνασκαφεῖσαι, εἶναι προσιταὶ κατὰ πάντα αὐτῶν τὰ μέρη, ὅπως ἦσαν πρὸ δεκαοκτὼ αἰώνων· ἐὰν δὲ ἐλλείπωσι τῇδε κἀκεῖσε τὰ πολυτιμότερα ἀντικείμενα, μετενεχθέντα πρὸς μείζονα φύλαξιν εἰς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως, μένουσιν ὅμως ζωγραφίαι καὶ μωσαϊκά, στῆλαι καὶ μνημεῖα καὶ μυρία ὅσα περίεργα, διεγείροντα τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἐπισκέπτου. Μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη βλέπομεν ἐπὶ τῶν ὁδῶν τὰ ἴχνη τῶν ἁμαξῶν τῶν χρόνων τοῦ Κλαυδίου καὶ τοῦ Νέρωνος καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Διομήδους εὑρίσκομεν τοὺς ἀμφορεῖς τοῦ τελευταίου τρυγητοῦ τοῦ ἔτους 79· εἰσδύομεν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ γυναικωνίτου, καὶ σχεδὸν αἰσθανόμεθα τὴν ἐκ τῶν ἀνθέων καὶ ἀρωμάτων εὐωδίαν ἐπὶ τῶν τρικλίνων κατὰ τὸ τελευταῖον συμπόσιον. Κειμένη ἡ Πομπηΐα ἐν θαυμασίᾳ θέσει μεταξὺ τοῦ κόλπου τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Βεζουβίου, ἤκμαζεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι διὰ τοῦ ἐμπορίου. Οἱ πρῶτοι αὐτῆς κάτοικοι ἦσαν, φαίνεται, ἢ φοινικικῆς ἢ ἑλληνοϊταλιωτῆς καταγωγῆς, ὡς δεικνύει ἄλλως καὶ τὸ ὄνομά της, ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως π ο μ π ή. Οὐχ ἧττον πλείονα τῶν πρώτων Ἑλλήνων κατοίκων αὐτῆς ἴχνη ἀφῆκαν οἱ Καμπανοί, συγγενεῖς τῶν τρομερῶν Λατίνων. Κτῆσις ρωμαϊκὴ δι' ἐπιδρομῆς ἐγένετο ἡ πόλις αὕτη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Σύλλα, ὅστις ἐτιμώρησεν αὐτήν, διότι συνετάχθη τῷ Μαρίῳ· ἔκαμεν αὐτὴν ρωμαϊκὴν πόλιν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ τὸν ἀρχαϊκὸν ἑλληνοϊταλιωτικὸν χαρακτῆρα, τὰ ἑλληνικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ τὸν ἀποικιακὸν βίον αὐτῆς. Ἤκμαζεν ἡ πόλις ὑπὸ τὴν συνετὴν ρωμαϊκὴν διοίκησιν, ὅτε τῷ 63 ἔτει μ. Χ. κατεστράφη ἐν μέρει ὑπὸ ἰσχυροῦ σεισμοῦ. Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην παρίστανεν εἰς τὸ θέατρον τῆς Νεαπόλεως ὁ Νέρων, ὅστις ἐξ ἀλαζονείας δὲν ἠθέλησε νὰ ἐγκαλείψῃ τὴν σκηνήν, πρὶν ἢ τελειώσῃ ᾆσμά του. Καὶ ἀφῆκαν μὲν τὴν Πομπηΐαν οἱ κάτοικοι τότε, τρομάζοντες ἐκ τῆς καταστροφῆς, ἀλλά, κατευνασθέντος τοῦ πανικοῦ, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπανῆλθον καὶ ἡ πόλις εἶχεν ἀναλάβει τὴν πρώτην αὐτῆς λαμπρότητα, ὅτε κατά τινας μὲν τῇ 23 αὐγούστου, κατά τινας δέ, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, τῇ 23 νοεμβρίου τοῦ 79, περὶ τὸν ὄρθρον, ἐξερράγη ἐκ τοῦ Βεζουβίου ἡ τρομερὰ ἔκρηξις, ἥτις ἔμελλε νὰ τὴν καταπίῃ. Αἱ δύο περίφημοι ἐπιστολαὶ Πλινίου τοῦ νεωτέρου, αἱ περιγράφουσαι τὴν μεγάλην καταστροφήν, καὶ ὁ θάνατος Πλινίου τοῦ φυσιοδίφου, προχωρήσαντος παραπολύ, ὅπως ἴδῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸ φαινόμενον, δίδουσιν ἡμῖν πολυτίμους εἰδήσεις περὶ τοῦ γεγονότος. Οὐχὶ ἡ λάβα, ὡς παρὰ πολλῶν ἐλέχθη, κατεκάλυψε καὶ κατέκαυσε τὴν Πομπηΐαν, διότι αὕτη ἔκειτο ἐπὶ ἱκανῶς ὑψηλοῦ λόφου, ἀλλὰ μᾶλλον λίθοι καὶ λιθάρια αἰχμηρὰ καὶ ἀπειράριθμα συνεπλήρωσαν ἐκείνην τὴν καταστροφὴν καὶ κατεκάλυψαν τὴν δυστυχῆ πόλιν εἰς βάθος τριῶν περίπου μέτρων. Αἱ ἐπιπεσοῦσαι ἐκεῖναι ὕλαι δὲν ἐπέφερον πῦρ καὶ καῦσιν, ὡς ἐσφαλμένως ἐπανελήφθη· οὐδεὶς ὀρείχαλκος φαίνεται ἀναλελυμένος· αἱ ὕελοι μόνον κατεστράφησαν. Προδήλως οἱ κάτοικοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς καταστροφῆς· οἱ ἀποθανόντες ὑπολογίζονται εἰς πεντακοσίους ἕως ἑξακοσίους. Ὧν οἱ πλεῖστοι κατέφυγον ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, ἐνῶ ἔπιπτε βροχὴ πετρῶν καὶ λιθαρίων!

Κάρολος ὁ Γ' τῆς Νεαπόλεως τῷ 1748 ἤρχισε συστηματικὰς ἀνασκαφάς, ὅπως ἐκθάψῃ τὴν πόλιν. Καὶ ἔκτοτε αἱ ἐργασίαι δὲν ἔπαυσαν εἰμὴ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἢ μᾶλλον δὲν ἔπαυσαν ἐντελῶς, ἀλλὰ κατὰ διαλείμματα ἐξακολουθοῦσι. Τὸ ἀνασκαφὲν μέρος ἔχει περίμετρον 2,200 περίπου μέτρων, ἀπομένει δὲ ἀκόμη τεθαμμένον μέρος ἔχον περίμετρον 1000 περίπου μέτρων κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμούς.

Ἂς ἐπιθεωρήσωμεν λοιπὸν λεπτομερῶς ἓν πρὸς ἓν τὰ διάφορα μέρη τῆς ἀνασκαφείσης πόλεως. Ὁ εὔθυμος καὶ πλήρης ζωῆς νεαρὸς φίλος κ. Sabino, συνοδεύων ἡμᾶς, ἐχρησίμευσεν ἡμῖν ὡς ὁδηγός· ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι πᾶς ξένος εὐχερῶς καθοδηγεῖται ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει τῆς Πομπηΐας, διότι τὰ πάντα ἔχουσιν ἐκεῖ ἄριστα διατάξει οἱ φιλόκαλοι καὶ φίλοι τῆς τάξεως Νεαπολιτανοί.

Ἡ Πομπηΐα περιεκυκλοῦτο ὑπὸ τειχῶν πρὸς Β καὶ Α καὶ Μ, ἐστερεῖτο δέ, φαίνεται, τοιούτων πρὸς Δ πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὸ τεῖχος ἦτο διπλοῦν, ὕψους 12—15 μέτρων, καθ' ὡρισμένας δὲ ἀποστάσεις ἦσαν ᾠκοδομημένοι ὑψηλοὶ πύργοι ἐπὶ τοῦ τείχους καὶ πυλῶνες. Ὀκτὼ τοιοῦτοι ἔφερον εἰς τὴν πόλιν. Κυριωτέρα πύλη ἦτο ἡ τοῦ Ἡ ρ α κ λ ε ί ο υ, ἥτις συνέκειτο ἐκ τριῶν στοῶν. Αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως ἦσαν πιθανῶς μονότονοι, ἐπειδὴ αἱ οἰκίαι εἶχον ὀλίγιστα ἀνοίγματα ἐπ' αὐτῶν. Ἐν ταῖς διασταυρώσεσιν ὅμως αὐτῶν ἦσαν κρῆναι καὶ βωμοί· π. χ. ἐν τῇ ὁδῷ τῆς Τύχης. Τὰ παντοπωλεῖα καὶ ἀρτοπωλεῖα ἦσαν σχετικῶς μικρά· ἐπίσης καὶ τὰ οἰνοπνευματοπωλεῖα (apothecae, tabernæ, thermopolii). Ἐν πολλοῖς οἴκοις διακρίνονται περιστύλια, σιτοβολῶνες, ἐξῶσται. Αἱ ὁδοὶ ἦσαν ἐστρωμέναι διὰ λάβας. Ἐν τῇ ὁδῷ Ἀγορᾶς (forum) ὑψοῦντο δύο μεγάλαι ἀψῖδες, ἡ μία τοῦ Καίσαρος Νέρωνος καὶ ἡ ἄλλη τοῦ Καλιγόλα. Ἡ πόλις ἄλλως δὲν ἦτο πολὺ εὐρύχωρος· οὐχ ἧττον περιεῖχεν ἐν ἀμφιθέατρον, δύο θέατρα, ἓξ ἀγοράς, ἐννέα ναούς, θέρμας, στρατῶνα καὶ ἄλλα δημόσια οἰκοδομήματα.

Μεταξὺ τῶν ναῶν ἐξέχει ἐπὶ πλούτῳ κατασκευῆς ὁ τῆς Ἀφροδίτης ἡ θεὰ αὕτη ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν προστάτις τῆς Πομπηΐας, διὸ καὶ ἡ ἑλληνικὴ αὕτη ἀποικία ἐκαλεῖτο Colonia Venaria, Cometia Pompejanorum. Οὐδὲν ἐγίνετο ἐκεῖ ἄνευ τῆς ἐπικλήσεως τῆς Προστάτιδος θεᾶς. Ἡ δὲ λατρεία τῆς θεᾶς ταύτης τοῦ ἔρωτος ἦτό τι ἔξοχον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ἐπί τινος τοίχου ἀναγινώσκομεν τὴν ἐπιγραφήν: Oderis et iteras, ἤτοι: «Τὰς μισεῖς, καὶ ὅμως θὰ ἐπανέλθῃς», ἐννοεῖται παρὰ ταῖς ἐλαφρῶν ἠθῶν γυναιξίν! Ἀλλαχοῦ ὑπὸ εἰκόνα, παριστῶσαν μάχην τινά, ὁ ζωγράφος ἐπικαλεῖται τὴν ὀργὴν τῆς Ἀφροδίτης ἐπὶ τοῦ τολμήσοντος νὰ καταστρέψῃ αὐτήν. Ὁ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης ἦτο μεγαλοπρεπέστατος· πυλῶνες εἰσῆγον εἰς αὐτόν, περικυκλούμενον ὑπὸ 48 στηλῶν κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, ἐν αὐτῷ δὲ ἦσαν ἀγαλμάτια τῆς θεοῦ καὶ τοῦ Ἑρμαφροδίτου, ὑδροχόαι καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸ ἄγαλμα τῆς Venus Physica, τῆς θεᾶς τῆς γυναικείας γονιμότητος καὶ τοῦ ἔρωτος. Τοιχογραφία τις τὴν παριστᾷ ἐνδεδυμένην τήβεννον ἐρυθρὸν καὶ μέγαν μόδιον φέρουσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἔχουσαν δὲ παρ' ἑαυτῇ, ὡς ἡ Ἶσις τῆς Αἰγύπτου, νήπιον, τὸν καρπὸν τῶν Ἐρώτων ἑαυτῆς.

Ἄλλοι ναοὶ διακρίνονται ὁ τοῦ Διός, τοῦ Ἑρμοῦ, τῆς Τύχης, τῆς Ἴσιδος καὶ ὁ τοῦ Ἡρακλέους· ὁ τελευταῖος οὗτος ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ὑψίστου μέρους τῆς πόλεως, ἦτο δὲ ρυθμοῦ αὐστηροῦ δωρικοῦ. Ὡραῖαι εἶναι αἱ σωζόμεναι ζωγραφίαι καὶ τοιχογραφίαι ἐν Πομπηΐᾳ. Τοιαῦτα εἶναι ἡ τοιχογραφία ἡ παριστῶσα τὸν νεαρὸν ἥρωα τὸν μεταμορφωθέντα εἰς ἔλαφον, διότι κατέλαβε τὴν Ἀρτέμιδα ἐν τῷ λουτρῷ, αἱ ὀνομασταὶ τοιχογραφίαι τοῦ Πειρίθου καὶ τῶν Κενταύρων, τοῦ Ὀρφέως ἐξημεροῦντος τὰ θηρία διὰ τοῦ ἤχου τῆς λύρας του, ἡ τοῦ Λαοκόοντος, ἡ τοῦ Ἀχιλλέως ἐν Σκύρῳ, ἡ τοῦ Ἀχιλλέως ἐλευθεροῦντος τὴν Βρισηΐδα, ἡ τῆς θυσίας τῆς Ἰφιγενείας, κλ. Ἀλλαχοῦ ἐπικρατοῦσι σκηναὶ ἐρωτικαί· π. χ. τοῦ Ἀδώνιδος ἐκπνέοντος μεταξὺ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῶν Ἐρώτων. Αἱ ζωγραφίαι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γ ν α φ έ ω ς ἢ ἐργοστασιάρχου ἐριούχων παριστῶσι γυναῖκας καὶ παιδία κατεργαζόμενα τὰ ὑφάσματα. Ἀλλαχοῦ, ἐπὶ τῆς εἰσόδου πιθανῶς σχολείου τινός, βλέπομεν παιδικὰς καὶ σχολειακὰς σκηνάς. Ἐδῶ ἔχομεν σκηνὰς οἰνοποιΐας, ἐκεῖ ἀρτοποιΐας καὶ ἀλλαχοῦ ὑποδηματοποιΐας, πάσας ἐζωγραφημένας. Ὁπόση δὲ ἀλήθεια καὶ πραγματικότης ἐν ταῖς ζωγραφίαις ἐκείναις καὶ ἐν τοῖς μωσαϊκοῖς, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ ἄνθη! Φοίνικες, λέανδροι, κυπάρισσοι, χρυσάνθεμα, ἄνθη πορτοκαλλέας μονονουχὶ ἀναδίδουσιν ἕκαστον τὴν ἰδίαν τερπνὴν ὀσμήν. Κύαμοι, συκαῖ, νάρκισσοι, ἡ ἱερὰ

νυμφαία τῶν Ἰνδῶν, φιλλύραι, τὰ πάντα εἶναι ἐκεῖ φυσικώτατα. Θηρία ἐπιτιθέμενα κατ' ἀνθρώπων ἡμιγύμνων, ὄφεις λείχοντες κάνιστρα ἀνθέων καὶ ὀπωρῶν, δειλαὶ περιστεραί, ταῦροι, χοῖροι, ὄνοι καὶ ἄλλα ζῶα πιστότατα καὶ φυσικώτατα ἐκεῖ παρίστανται. Αἱ παραστάσεις τέλος τῶν Κενταύρων, ἀρρένων καὶ θηλέων, τῶν Φαύνων καὶ τῶν Σατύρων καὶ τῶν Βάκχων εἶναι ἀμίμητοι, ἀποδεικνύουσαι ὅτι εἴς τινα εἴδη ἡ ζωγραφικὴ ἐν Πομπηΐᾳ ὑπῆρξεν ἔξοχος καὶ ἀνυπέρβλητος.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνασκαφέντων πολλὰ διδασκόμεθα περὶ τοῦ βίου, δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ, τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Ἐν γένει δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι πολλὴ ἦτο ἡ ἐκεῖ ἐπικρατοῦσα ἔκλυσις τῶν ἠθῶν καὶ πολὺς ὁ συβαριτισμός. Οὐχ ἧττον ἐκ τῶν διαφόρων ἐπιγραφῶν βεβαιούμεθα ὅτι δὲν ἐστερεῖτο ἡ Πομπηΐα καὶ οἰκογενειακῶν καὶ ἀστυκῶν ἀρετῶν. Ἐὰν συχναὶ εἶναι αἱ ζωγραφίαι καὶ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ τῶν θυρῶν οἰκιῶν τινων, αἱ προδίδουσαι ἀχαλίνωτα ἀφροδίσια πάθη, ἄλλαι παραστάσεις μαρτυροῦσιν αἰσθήματα φιλανθρωπίας πρὸς τοὺς πάσχοντας, φιλεργίαν καὶ φιλοπονίαν. Καὶ ἐν Πομπηΐᾳ ἄλλως ἐμιμοῦντο τὰ λουκούλεια συμπόσια τῆς Ρώμης καὶ τὴν φρενιτιώδη ἀπόλαυσιν τοῦ ἔρωτος· καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἐκεῖ, ἡ γυνὴ καὶ ὁ ἔρως, καὶ μετ' αὐτῶν ὁ πλοῦτος καὶ αἱ ἀπολαύσεις ἐτιμῶντο ἐν τῇ ψυχορραγούσῃ πόλει διὰ τόσον ζωηρᾶς λατρείας, ὥστε παρὰ πολλῶν ἐπιστεύθη ὅτι ἡ Πομπηΐα ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν πόλις τῶν ὀργίων.

Ὁ ἔρως πράγματι, οὐχὶ μόνον ὁ ἄτακτος καὶ ταραχώδης, ἀλλὰ καὶ ὁ ἥρεμος, μετεῖχε πολὺ ἐν τῷ βίῳ τῆς Πομπηΐας. Ἀρκεῖ ν' ἀναγνώσῃ τις τὰς περισωθείσας ἐπιγραφάς, ὅπως πεισθῇ περὶ τούτου· ἐδῶ γράφει τις: «Κυστιλία, Βασίλισσα τῶν Πομπηϊανῶν, ψυχὴ γλυκεῖα»· ἐκεῖ: «Κόρη ὡραία· εἰς σὲ μὲ στέλλει ἐκεῖνος, ὅστις εἶναι ἰδικός σου· χαῖρε!»· ἀλλαχοῦ: «Ὅστις ἀγαπᾷ νὰ ζήσῃ· ὅστις δὲν γνωρίζει ν' ἀγαπᾷ, νὰ χαθῇ!» καί: «Ὅστις ἀνιᾷ, ἂς ἀγαπήσῃ». Ὡραία, τῳόντι φιλοσοφία! Ὁ Ζώσιμος, ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν Βικτωρίαν του, ἐπικαλεῖται τὴν νεότητά του καὶ τὴν ἐξορκίζει νὰ δράμῃ εἰς βοήθειάν του. Γυνή τις ἐπιπλήττει τὸν ἄσωτον σύζυγόν της καὶ ἐκφράζει τὸ μῖσός τις κατὰ τῶν μελαχροινῶν κορῶν τῆς Συρίας καὶ Ἀραβίας. Τί περισσότερον; Ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτῶν τοῦ ἀμφιθεάτρου στρατιώτης τις νικητὴς ἐπέγραφεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν ἐρωμένην του καὶ ὀνομάζων αὐτὴν «νικήτριαν τῶν νικητῶν» (victrix victorum).

Πανταχοῦ ἄλλως οἱ Πομπηϊανοί, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, σπουδαῖοι ἄνδρες καὶ φαυλόβιοι, ἠρέσκοντο νὰ ἀφίνωσι μίαν ἀνάμνησιν ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως δι' ἐπιγραφῶν ἢ γελοιογραφιῶν. Τινὲς τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι αἰσχραί, ἄλλαι εἰρωνικαὶ κατὰ ἀρχόντων καὶ δικαστῶν, καὶ πολλαὶ ἐπαναλήψεις γνωστῶν στίχων τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Τιβούλλου, τοῦ Ὀβιδίου καὶ τοῦ Προπερτίου.

Ἡ Πομπηΐα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς καταστροφῆς αὐτῆς δὲν ἦτο μεγάλη πόλις· οἱ κάτοικοί της δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦσαν πλείονες τῶν 12 χιλ., οὐχ ἧττον δὲν ἦτο ἐντελῶς ἄδοξος· τοὐναντίον ἔξοχοι πολῖται κατῴκουν ἐν αὐτῇ. Ὁ Κικέρων εἶχεν ἐκεῖ, παρὰ τὴν ὁδὸν τῶν Τάφων, ἔπαυλιν, ὁ Σενέκας ἐκεῖ διῆλθε τὴν νεότητά του, ἐκεῖ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος ἀπώλεσε τὸν υἱόν του. Στῆλαι, ἀγάλματα καὶ προτομαὶ διακεκριμένων ἀνδρῶν μαρτυροῦσιν ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀπολαύσεων δὲν παρημελεῖτο ὁ πολιτικὸς βίος. Ἡ φήμη δὲ τῆς πόλεως καὶ ἐν Ρώμῃ ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Τῖτος μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Βεζουβίου ἐσχεδίασε πρὸς στιγμὴν τὴν ἀνασκαφὴν τῆς πόλεως ἐκ τῆς καλυψάσης αὐτὴν φλεγομένης ὕλης. Τὰ δημόσια ἄλλως τε οἰκοδομήματα αὐτῆς ἀποδεικνύουσι τὸν ἐκεῖ ἀνεπτυγμένον δημόσιον βίον· οὕτως ἡ δημοσία ἀγορά, ἡ Βασιλική, τὰ δικαστήρια, τὸ Ταμεῖον, ἡ Κούρια καὶ τόσα ἄλλα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἰδιωτικὰ οἰκοδομήματα καὶ αἱ οἰκίαι, μάλιστα αἱ τῆς μεταγενεστέρας ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, διεκρίνοντο ἐπὶ μεγαλοπρεπείᾳ, εὐμαρείᾳ καὶ πολυτελείᾳ κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἐν Ρώμῃ. Ἐκεῖ τὸ atrium διὰ τοὺς ξένους, ἐκεῖ τὸ περιστύλιον διὰ τοὺς οἰκιακούς, μετὰ τῶν λεκανῶν καὶ πηδάκων, τῶν εὐρέων θαλάμων (cubicula), τῶν ταμείων (tablinum), τῶν συβαριτικῶν τρικλίνων (triclinium) τοῦ γυναικωνίτου (œcus), τῆς βιβλιοθήκης, τῆς ἐξέδρας, τοῦ ξυστοῦ, ἤτοι κηπαρίου. Ὁ ἀναπαριστὼν τὰς πομπηϊνὰς οἰκίας διὰ τῆς φαντασίας, θαυμάζει διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ζωγραφιῶν, τοιχογραφιῶν καὶ διακοσμήσεων. Τοιαῦται εἶναι αἱ οἰκίαι τοῦ Μάρκου Λουκρητίου, τοῦ Γαΐου Σαλλουστίου τοῦ Πάνσα, τοῦ Νιγιδίου. Πολὺ ἀξιοπεριεργότερον εἶναι τὸ Venereum, Ἀφροδίσειον, οἶκος εἰδικὸς τῶν ἡδονῶν καὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν γυναικείων χαρίτων . . . . . Ἐπίσης ἐπισύρουσι τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπισκέπτου ἡ λεγομένη οἰκία τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ, ἡ τῆς μικρᾶς πηγῆς καὶ ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος. Αἱ θέρμαι τῆς Πομπηΐας, κείμεναι παρὰ τὸν φόρον (ἀγορὰ), ἦσαν εὐρύχωροι καὶ εὐμαρέσταται, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν διαιρέσεων αὐτῶν· τὸ ambulacrum προηγεῖτο τοῦ apodyterium, ὅπου ἀπεδύοντο οἱ λουόμενοι· ἐκεῖθεν οὗτοι διηυθύνοντο ἢ εἰς τὸ friyitarium (ψυχρολουσία) ἢ εἰς τὸ tepidarium (θερμόλουτρον)· μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν διήρχοντο ὥρας τινὰς καὶ ἐγυμνάζοντο ἐν τῷ sphaeristerium,· ἐν τῷ bistictarium ἢ ἐν τῷ cella frigidaria. Τὰ δὲ γυναικεῖα λουτρὰ διεκρίνοντο διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς εἰσόδου: «Mulier». Καὶ τὰ θέατρα τῆς Πομπηΐας εἶναι ἀξιοπαρατήρητα. Τὸ τραγικὸν θέατρον, κείμενον ἐπὶ λόφου παρὰ τὴν ἀκρόπολιν, ἔχει διάμετρον 68 μέτρων. Δὲν εἶχε καλυφθῇ ἐξ ὁλοκλήρου κατὰ τὴν ἔκρηξιν ὑπὸ τῆς πεπυρακτομένης τέφρας. Αἱ βαθμίδες αὐτοῦ ἦσαν κατεσκευασμέναι ἐκ παρίου μαρμάρου. Ἄλλα μάρμαρα τῆς Ἀφρικῆς, ἕδραι ὀρειχάλκινοι, στῆλαι καὶ ἀγάλματα κατεκόσμουν αὐτό.

Μικροτέρας ἐκτάσεως ἦτο τὸ Ὠδεῖον ἢ Ἑλληνικὸν θέατρον καλούμενον, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ 1500 θεατάς. Ἐξ αὐτοῦ περιεσώθησαν ἀντικείμενα ἐξ ὀρειχάλκου, ἐλέφαντος, ὀστοῦ καὶ ὀπτῆς γῆς. Παρὰ τὸ θέατρον τοῦτο κεῖται ὁ μέγας στρατών, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐπιστεύθη ὡς ἀγορά. Ὅτι τοιοῦτον ἦτο τὸ οἰκοδόμημα μαρτυροῦσι καὶ τὰ ἐκεῖ εὑρεθέντα διάφορα ὅπλα, ξίφη, περικεφαλαῖαι καὶ ἄλλαι τοιαῦται. Συγχρόνως ἀνεσκάφησαν ἐν αὐτῷ 63 σκελετοί, βεβαίως δυστυχῶν στρατιωτῶν, οἵτινες μέχρι τέλους πιστοὶ δὲν ἐγκατέλιπον τὰς θέσεις των ἐν τῇ καταστροφῇ.

Τῆς Πομπηΐας δὲ τὸ Ἀμφιθέατρον εἶναι ἓν ἐκ τῶν γνωστῶν μεγαλητέρων. Τριάκοντα πέντε σειραὶ βαθμίδων ἀνυψοῦντο βαθμηδὸν ἐπὶ τῆς ράχεως τοῦ λόφου, ἐν ᾧ ἦτο ᾠκοδομημένον, 40 δὲ εἴσοδοι ἐχρησίμευον ὅπως ἐκχύνωνται ἐπὶ τῆς ἀπεράντου ἐκείνης ἐκτάσεως 15 — 20,000 θεατῶν.

Δεκατέσσαρα ἀργυρᾶ ἀγγεῖα ἱκανοῦ βάρους ἀνευρέθησαν ἐν μόνῳ τῷ λεγομένῳ οἴκῳ τῶν Νηρηΐδων. Πλεῖστα ἀντικείμενα καὶ χρειώδη ὀρειχάλκινα, ψέλλια γυναικεῖα ἐξ ἀπέφθου χρυσοῦ ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Φαύνου. πλῆθος δακτυλίων ἐκ τοῦ στρατῶνος, πάντα ἐκτεθειμένα ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως δίδουσιν ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ πλούτου τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, οἵτινες μετὰ τῆς εὐημερείας συνήνουν καὶ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν. Οὕτω τὰ ἀντικείμενα καὶ σκεύη τοῦ κοιτῶνος, τοῦ μαγειρείου, τοῦ κομμωτηρίου κτλ. αἱ ἕδραι αἱ κλῖναι, οἱ τρίποδες, αἱ λαμπάδες, αἱ λήκυθοι, οἱ ἀμφορεῖς, τὰ ἀλάβαστρα, αἱ λεβίδες καὶ τόσα ἄλλα σκεύη, εἴτε ἐξ ὀρειχάλκου, εἴτε ἐξ ὀπτῆς γῆς, εἴτε ἐξ ἄλλων μετάλλων εἰσὶν ἔργα δυνάμενα νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἄριστα τὰ ἀποκείμενα ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς μουσείοις.

Ἀτελὴς εἶναι βεβαίως ἡ παροῦσα περιγραφὴ τῆς ἀνασκαφείσης Πομπηΐας, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἔτι ἀτελεστέρα, ἐὰν δὲν ἐκάμνομεν ἰδιαιτέρως λόγον περὶ δύο ἀντικειμένων, ἅτινα ἐκ τῶν πρώτων πλήττουσι τὴν ὅρασιν καὶ διεγείρουσι τὴν φρίκην μάλιστα τοῦ ἐπισκέπτου τῶν ἐρειπίων τῆς κατακαείσης πόλεως· ταῦτα δὲ εἶναι τὰ ἴχνη τῶν θυμάτων καὶ ἡ ὁδὸς τῶν τάφων.

Ἡ σκαπάνη τῶν ἐργατῶν πολλάκις προσκρούει εἰς ἀσύνηθες ἀντικείμενον ἢ χωρεῖ εἰς κενὸν χῶρον. Γίνεται μετὰ προσοχῆς ἔρευνα τότε καὶ ἐξέρχεται εἰς φῶς σκελετός τις ἀνθρώπου ἢ ζώου ἀπηνθρακωμένου ἢ σύμπλεγμα σπαραξικάρδιον ἐνηγκαλισμένων ἀνθρωπίνων ὄντων. Κύων τις ὑπερμεγέθης ἦτο δεδεμένος παρὰ τὴν θύραν τῆς οἰκίας τοῦ Βεσονίου Ὠρίμου· ἐκεῖ κατεκάη καὶ ἐν τῷ νεκρῷ αὐτοῦ διακρίνει τις τὴν ἀγωνιώδη προσπάθειάν του, ὅπως λυθῇ καὶ ἀπαλλαγῇ τῆς βεβαίας καταστροφῆς. Ἐδῶ εὑρέθη ἄνθρωπος φεύγων μετὰ τοῦ δούλου αὐτοῦ καὶ κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα του τὸ βαλάντιόν του. Ἐκεῖ ἀνὴρ συσπειρούμενος ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ἀλλαχοῦ νέος τις, οὗ αἱ συνεσταλμέναι χεῖρες προδίδουσι φρικώδεις πόνους, καὶ ἀνωτέρω γέρων προφυλάττων διὰ τῶν χειρῶν του ματαίως τὴν κεφαλήν! Ἐκ τῶν τελευταίως ἀνα-

σκαφέντων συμπλεγμάτων εἶναι φρικωδέστατον τὸ τῆς μητρὸς ἐκείνης, ἥτις διὰ τοῦ σώματός της προσπαθεῖ νὰ καλύψῃ καὶ προφυλάξῃ τὸ νήπιον τέκνον της!

Ἀντίθεσιν ἀξιοπαρατήρητον παρουσιάζει ἐν τῇ ὁδῷ τῶν Τάφων ἡ γελόεσσα τοποθεσία αὐτῆς καὶ ἡ σειρά, ἡ μελαγχολικὴ καὶ ἀπέραντος, τῶν τάφων αὐτῶν. Διακρίνονται μεταξὺ αὐτῶν ὁ τοῦ Γράτου, ὁ τοῦ Μενομάχου, ὁ τῆς Σερβιλίας, ὁ τοῦ Καλβεντίου, ὁ τοῦ Σκαύρου. Οὗτος μὲν διακρίνεται διὰ τὸν ἄριστον ρυθμόν του, ἐκεῖνος δὲ διὰ τὰ ἀνάγλυφά του καὶ ὁ ἄλλος διὰ τὴν κομψότητα. Ἐκεῖ που πλησίον ὑπάρχει καὶ τὸ *Ustinum*, ἤτοι τὸ Καυτήριον, ἐν ᾧ τὰ σώματα τῶν νεκρῶν ἀπετεφροῦντο. Θὰ ἐπεξετεινόμεθα ὅμως πολύ, ἐὰν ἠθέλομεν νὰ κάμωμεν ἰδιαιτέρως λόγον καὶ περὶ ἄλλων διακρινομένων τάφων, ὡς π. χ. τοῦ Διομήδους, τῆς Νεβολείας, τοῦ Μάρκου Κερρινίου, καὶ ἄλλων. Οὐχὶ ἄνευ συγκινήσεως τέλος παρὰ τὴν ἄκραν τῆς ὁδοῦ τῶν Τάφων ἀπαντᾷ τις τὸ Silicernium, τόπον, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο τὸ νεκρικὸν δεῖπνον (συχώρεο παρ' ἡμῖν).

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω συντόμου σχετικῶς περιγραφῆς τῆς Πομπηΐας καὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς ἐνοεῖ πᾶς ὁπόσην σημασίαν ἔχει διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν καλλιτεχνίαν ἡ μελέτη τῶν πομπηιανῶν ἀρχαιοτήτων, ὄχι ὀλιγωτέραν δὲ διὰ τὴν ἐθνολογίαν καὶ ἀρχιτεκαονικήν· ἀλλὰ καὶ ὁ ἰατρός, ὁ φυσικός, ὁ χημικός, ὁ ὀρυκτολόγος πολλὰ διδάσκονται ἐν Πομπηΐᾳ ἐκ τῶν κεκαυμένων σωμάτων καὶ τῆς στάσεως αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς λάβας καὶ τοῦ ἐδάφους.

Τῷ 1879 ἑωρτάσθη (ἐὰν δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν ἔκφρασιν) ἡ 18η ἑκατονταετηρὶς τῆς καταστροφῆς τῆς Πομπηΐας, ἀλλ' αἱ ἀνασκαφαὶ δὶν διεκόπησαν· καθ' ἑκάστην ἐξάγεται νέον τι εἰς φῶς. Καὶ ὅμως κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Φιορέλλη ἀπαιτεῖται ἀκόμη ἐργασία πεντήκοντα ὅλων ἐτῶν καὶ δαπάνη πέντε ἑκατομμυρίων φράγκων περίπου, ὅπως ἀφαιρεθῇ ἐντελῶς τὸ τεφρώδες καὶ λιθῶδες περικάλυμμα, τὸ ἀποκρύπτον τὴν νεκρὰν πόλιν. Ὁπωσδήποτε, καὶ ἐν μέρει ἐκταφεῖσα ἡ Πομπηΐα, παρέχει γόητρον μέγιστον καὶ ἐνδιαφέρον ἀνυπολόγιστον εἰς πάντας. Ὁ ἐπισκεπτόμενος τὰ ἐρείπια αὐτῆς αἰσθάνεται πρὸ τοῦ προσώπου του τὸ ψυχρὸν πτερύγισμα τοῦ πνεύματος τῶν τάφων καὶ τῆς ἐρημώσεως. Εἶναι τῳόντι πόλις τοῦ θανάτου! Καὶ ὅμως καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῆς εἶναι πόλις ὡραία! Τὸ ὄνομα αὐτῆς ζῇ ἔνδοξον ὡς ἡ ἀνάμνησις τῶν περιφημοτέρων καταστροφῶν!

Ἐν Κερκύρᾳ.

ΣΠΥΡ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΣ.

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΜΗΤΗΡ.

ΔΙΗΓΗΜΑ.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον ἀριθμόν).

XXII.

Κατὰ νοέμβριον ἅπασα ἡ οἰκογένεια ὤφειλε νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Παρισίους. Ἡ κ. Ρουβεραῖ προσεποιήθη τὴν ἀσθενῆ, ὅπως ἀπόσχῃ τοῦ ταξειδίου, προτιμήσασα νὰ παραδώσῃ τὴν ἐγγόνην αὐτῆς εἰς τὰς χεῖρας τῶν γονέων, ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τοῦ Πινόν. Τῇ προτεραίᾳ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ Ὑβελίνη ὤφειλε ν' ἀπέλθῃ τῆς οἰκίας, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ἐπισκεφθῇ συντρόφους τινὰς τῆς παιδικῆς αὐτῆς ἡλικίας, κατοικούσας εἰς τὰ πέριξ. Ἡ κ. Ρουβεραῖ συγκατετέθη εὐχαρίστως καὶ ὡς σύντροφον ἔδωκεν αὐτῇ τὴν ἀρχαίαν τροφόν της, ἡ ὁποία θὰ τὴν συνώδευεν εἰς Παρισίους ὡς θαλαμηπόλος. Ἡ γυνὴ αὕτη, μᾶλλον τῇ προμήτορι ἢ τῇ ἐγγόνῃ ἀφωσιωμένη, θὰ ἐχρησίμευε, κατὰ τὸ φρόνημα τῆς κ. Ρουβεραῖ, ὡς ὁ δεσμός, ὁ συνδέων αὐτὴν πρὸς τὴν ἀρχαίαν της κατοικίαν.

Ἡμίσεια δωδεκὰς ἐπισκέψεων συνετελέσθη διὰ τοῦ μᾶλλον συνήθους καὶ τετριμμένου τρόπου, ἄνευ οὐδενὸς ἑτέρου ἀποτελέσματος, ἢ μόνον τῆς ματαίας δαπάνης ὁλοκλήρου φθινοπωρινῆς μεταμεσημβρίας. Καθ' ἣν στιγμὴν ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ρουβεραῖ, ἡ Ὑβελίνη εἶπεν εἰς τὸν ἁμαξηλάτην:

— Ὡδήγησέ με εἰς τῆς κυρίας δὲ Πρεζάνς.

— Ἀλλά, παρετήρησεν ἡ τροφός, αὐτὸ δὲν εἶναι εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐπισκέψεων.

— Ἡ γιαγιᾶ δὲν θὰ τὸ ἐνθυμήθηκε, καθὼς φαίνεται, ἀπήντησεν ἡ νεᾶνις μετ' ἀφελείας. Δὲν ἠμπορῶ νὰ φύγω χωρὶς νὰ ἀποχαιρετήσω τὴν ἐξαδέλφην μου Βέρθαν· ἔπειτα εἶναι ἐπάνω εἰς τὸν δρόμον μας.

Οὐδεμία ὑπῆρχεν εἰς αὐτὰ ἀπάντησις καὶ ἡ τροφὸς δὲν προέβαλε πλέον παρατηρήσεις.

Ὅταν ἡ ἅμαξα ἔφθασεν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον, ἡ Ὑβελίνη κατῆλθε μόνη εἰποῦσα εἰς τὴν τροφόν:

— Περιττὸν νὰ ἔλθῃς· θ' ἀναβῶ μίαν στιγμὴν καὶ ἀμέσως ἔρχομαι.

Ἥσυχος ἡ τροφὸς ἐστηρίχθη διὰ τῶν νώτων ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς ἁμάξης καὶ ἀνέμενεν, ἐνῷ ἡ δεσποινὶς Βρὶς εἰσήρχετο εἰς τὸν οἶκον.

Ἡ Βέρθα καὶ ἡ μήτηρ της εἰργάζοντο ὑπὸ τὸ φῶς τῆς λυχνίας. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκίας ἐκείνης, ἐν ᾗ ἡ Ὑβελίνη ἐφαντάσθη νὰ κατοικήσῃ, ἦτο ἁπλούστατον καὶ πτωχόν. Ἡ καρδία της ἐπλήγη ἐκ τούτου οὐχὶ δι' ἑαυτὴν ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τοὺς ξένους τῆς κατοικίας.

Κατ' ἀρχὰς δὲν τὴν ἀνεγνώρισαν, διότι ἡ χωρική, ἥτις ἤνοιξεν αὐτῇ τὴν θύραν, ἠγνόει ὅτι πρέπει νὰ προαγγείλῃ τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκεπτρίας. Ὅταν ὅμως, ὑψηλὴ καὶ κομψή, ἐπλησίασε πρὸς τὴν λυχνίαν ἡ Βέρθα ἔρρηξε κραυγήν.

— Ἡ Ὑβελίνη Βρίς! πῶς σεῖς ἐδῶ;

Εἰς τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ἠνοίχθη θύρα παρακειμένου δωματίου καὶ ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας ἐφάνη ὁ Γεώργιος.

Ἐκεῖνος τὴν ἀνεγνώρισεν ἀμέσως. Τὴν εἶχεν ἰδεῖ πάντοτε ἀσκεπῆ, ἐλαφρῶς ἐνδεδυμένην, ὁ μικρὸς ὅμως ἐκ πτερῶν πῖλος καὶ τὸ ἐσωτερικῶς γουνωμένον ἐπανωφόριον αὐτῆς, δὲν τὴν παρεμόρφουν δι' αὐτόν!

Ἐνῷ αἱ δύω γυναῖκες, συνελθοῦσαι ἐκ τῆς ἐκπλήξεως αὐτῶν, ἔδιδον κάθισμα εἰς τὴν ἐπισκέπτριαν, ἐκεῖνος τὴν παρετήρει σκεπτόμενος ἐὰν ἔπρεπε, πρὶν ἢ τὸν ἰδῇ, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ γραφεῖον του, ἔνθα ἀνεγίνωσκεν, ἢ ν' ἀπολαύσῃ τῆς θείας χαρᾶς, ἣν ὁ οὐρανὸς ἔστελλεν αὐτῷ. Οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐσκέψατο ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἦλθε δι' αὐτὸν καὶ ὅμως ὁ Θεὸς ἠξεύρει ὅτι δὲν εἶχεν ἔλθει δι' ἕτερον σκοπόν.

Ἐνῷ ἐκεῖνος διενοεῖτο ταῦτα ἡ Ὑβελίνη, ἀνυψώσασα τοὺς ὀφθαλμούς, τὸν παρετήρησεν. Ἀμέσως ἠγέρθη καὶ προὐχώρησε πρὸς αὐτόν.

— Κύριε Γεώργιε, εἶπε διὰ φωνῆς ἧς ἡ καθαρότης κάπως ἐξέλιπεν, ἔχομεν ἕνα αἰῶνα νὰ ἴδωμεν ἀλλήλους . . . νομίζω δὲ ὅτι δὲν εἶναι σφάλμα μου.

Καὶ ἔτεινεν αὐτῷ τὴν χεῖρα, ἣν ἐκεῖνος ἔλαβε καί, χωρὶς νὰ θέλῃ, ἔσφιγξε πλειότερον παρ' ὅσον ἤθελε. Τὸ ροδόχρουν αὐτῆς πρόσωπον, ζωηρότερον καταστὰν ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῆς συγκινήσεως, κατέστη αἴφνης πελιδνὸν καὶ ἐκινήθη ἐλαφρῶς. Ἀμέσως ἐκεῖνος ἀφῆκε νὰ καταπέσῃ ἡ χεὶρ τὴν ὁποίαν ἔσφιγξεν.

— Εἶχον πολλὴν ἐργασίαν, δεσποινίς, ἀπήντησε ψυχρῶς.

Ἡ κ. δὲ Πρεζάνς τοὺς παρετήρει, τρέμουσα ἐπὶ τῷ ὅ,τι ἠδύναντο νὰ εἴπωσι πρὸς ἀλλήλους, κατασυντριβεῖσα ὑπὸ τὸ βάρος τῆς βαρυνούσης αὐτὴν εὐθύνης καὶ μὴ τολμῶσα νὰ προφέρῃ λέξιν.

Ἡ Ὑβελίνη εἶχεν ἐπανακτήσει αὖθις τὴν φαινομενικὴν αὐτῆς γαλήνην.

— Ἦλθον, ἐξηκολούθησε, διὰ νὰ ἀποχαιρετήσω τὴν ἐξαδέλφην

μου καὶ τὴν δεσποινίδα Βέρθαν. Αὔριον φεύγω εἰς τὸ Παρίσι μὲ τοὺς γονεῖς μου... Ἤθελον νὰ τὰς ἀποχαιρετήσω... διότι θὰ ἀπουσιάσω ἐπὶ πολύ.

— Μέχρι τοῦ προσεχοῦς ἔαρος; ἠρώτησεν ἡ κ. Πρεζάνς.

Ἡ Ὑβελίνη ἔκαμε χειρονομίαν ἀδιαφορίας.

— Ποῖος ἠξεύρει; πιθανὸν πλειότερον ἀκόμη.

Ἐπηκολούθησε παγερὰ σιγή. Παρὰ τὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἐπιρροὴν ἡ νεᾶνις ᾐσθάνετο τὸ θάρρος ἐγκαταλεῖπον αὐτήν. Ἔπρεπε λοιπὸν ν' ἀπέλθῃ χωρὶς νὰ μάθῃ τίποτε;... Ἀλλὰ τότε τοῦτο θὰ ἐσήμαινε νὰ παραιτηθῇ τὰ ὄνειρά της, νὰ συντρίψῃ οἰκειοθελῶς τὴν καρδίαν της. Ἀλλ' ἐὰν τὴν ἠγάπα; Ἐπῆλθεν αὐτῇ ἡ ἰδέα.

— Ἠξεύρεις, Βέρθα, ὅτι ἀπό τινων ἡμερῶν ἔχω μίαν νέαν φίλην;

— Ἀλήθεια; ποίαν;

— Τὴν μητρυιάν μου, τὴν δευτέρα μου μητέρα, θέλω νὰ εἰπῶ. Δὲν τὴν ἐγνώριζον... Εἶναι τόσον καλή, ὅσον εἶναι ὡραία καὶ ἔχω ἐν αὐτῇ τινα ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύναμαι νὰ βασισθῶ, θὰ μὲ βοηθήσῃ εἰς πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐτυχίαν μου. Δὲν τὸ πιστεύετε, κύριε;

— Εἶμαι πεπεισμένος περὶ τούτου, δεσποινίς, καὶ καθὼς ὅλοι ὅσοι σᾶς ἀγαποῦν χαίρω καὶ ἐγὼ ἐπὶ τούτῳ.

— Τὴν γνωρίζετε;

— Δὲν ἔχω τὴν τιμήν.

— Τὴν εἶδον ἐγώ, ἔσπευσε νὰ προσθέσῃ ἡ κυρία δὲ Πρεζάνς, καὶ μοὶ ἐφάνη πολὺ καλή.

— Πρέπει νὰ τὴν γνωρίσετε, κύριε, θὰ εὐχαριστηθῆτε πολύ, σᾶς βεβαιῶ...

Ὁ Γεώργιος προσέκλινε.

— Θὰ θεωρήσω ἐμαυτὸν λίαν εὐτυχῆ ἐὰν παρουσιασθῶ εἰς τὴν κ. Βρίς, εὐκαιρίας τυχούσης, εἶπεν. Ὁ βίος της ὅμως καὶ ὁ ἡμέτερος εἶναι τόσον ἀποκεχωρισμένος ἀλλήλων...

— Ὄχι τόσον! ὁ πατήρ μου θὰ σᾶς χρειασθῇ... ὡς βουλευτής...

— Ἡ συμπάθειά μου εἶναι ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπὸ πολλοῦ, ἀπήντησεν ὁ νεαρὸς ἰατρός.

Ἡ Ὑβελίνη ἐστράφη πρὸς τὴν Βέρθαν.

— Θὰ ἔλθητε νὰ μᾶς ἰδῆτε εἰς τὸ Παρίσι;

— Φεῦ! πότε θὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸ Παρίσι! Ποτέ, πιθανῶς! διότι κοστίζει τόσον ἀκριβά! Καὶ ἔπειτα τί θὰ κάμωμεν ἐκεῖ;

Ἡ κεφαλὴ τῆς Ὑβελίνης ἐσκοτίζετο καὶ ἡ καρδία της προὐξένει αὐτῇ ἀλγεινοὺς πόνους. Τί λοιπόν; Τὰ πάντα ὅσα προσέφερεν εἰς τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἐπιρροὴν καὶ τὴν προτεινομένην χεῖρα, ἀπώθουν; Ἔπρεπε λοιπὸν ν' ἀπέλθῃ χωρὶς νὰ συναποφέρῃ οὐδ' ἴχνος ἐλπίδος; Ἡ καρδία της ἀνῆλθεν εἰς τὰ χείλη καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ λυγμόν.

— Δὲν θέλετε λοιπὸν τίποτε ἰδικόν μου, εἶπεν εἰς τὴν «ἀγαπητὴν ἐξαδέλφην», οὔτε τὴν φιλίαν τῆς δευτέρας μητρός μου, οὔτε τὴν ἰδικήν μου... Πρέπει λοιπὸν νὰ σᾶς ἀποχαιρετήσω διὰ παντός; Καὶ ἐγὼ τόσον σᾶς ἠγάπων...

Ἡ Βέρθα καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς τὴν ἐνηγκαλίσθησαν, τὴν ἐθώπευσαν καὶ τὴν καθησύχασαν. Ἀλλ' ἐκείνη δὲν ἤθελεν αὐτό. Ἐσπόγγισε ταχέως τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς καὶ ἐπανέκτησε τὴν ὑπερηφάνειάν της.

— Τότε λοιπόν, εἶπεν, εἰς τὸ ἐπανιδεῖν ἐδῶ ἢ ἀλλαχοῦ, ἢ εἰς τὴν ἄλλην ζωήν. Πιστεύετε εἰς τὴν ἄλλην ζωήν, κύριε;

— Πρέπει νὰ πιστεύῃ κανείς, δεσποινίς, ἀπήντησεν ὁ Γεώργιος, ἄφωνος μάρτυς τῆς σκηνῆς ταύτης καὶ κάτωχρος γενόμενος, διότι πιθανῶς θὰ παράσχῃ ἡμῖν πάντα τὰ ἀγαθὰ ὅσα διαφεύγουσιν ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι βίῳ.

Ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἔτρεμε καὶ μάτην ἔστρεφεν ἀλλαχοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, διότι πάντοτε, ὡς ὑπὸ μαγνήτου ἑλκυόμενοι, ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Ὑβελίνην. Ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεώς του ἔλεγεν αὐτῷ: «Πήγαινε ἀπ' ἐδῶ, ἀδελφέ!» Οἱ πόδες του ὅμως δὲν ἠδύναντο νὰ κινηθῶσιν. Ἐκείνη τὸν παρετήρησε τότε κατὰ πρόσωπον, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν συνηντήθησαν καὶ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν συνεδέθησαν δι' ἀδιαλύτου δεσμοῦ.

— Ἄ! ἀνέκραξεν ἐν θριάμβῳ, ὡσεὶ ἀπαντῶσα εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς σκέψιν καθὼς καὶ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Γεωργίου, ἐγὼ καλὰ τὸ ἔλεγα! Τότε λοιπόν, κύριε, εἰς τὸ ἐπανιδεῖν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ! σᾶς τὸ ὁρκίζομαι!

Προὐχώρησε πρὸς αὐτὸν ἐλαφρὰ καὶ εὐλύγιστος, ἔτεινε τὴν χεῖρα καί, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀμφιταλαντεύετο, ὡσεὶ ὀνειρευόμενος, τὴν ἔφερε μόνη μέχρι τῶν χειλέων του. Μόλις ἔψαυσεν αὐτὴν διὰ τῶν χειλέων, τοῦτο ὅμως παρέσχεν αὐτῷ συναίσθησιν τῆς πραγματικότητος καὶ ἔφυγεν εἰς τὸ δωμάτιόν του, οὗ ἔκλεισε τὴν θύραν.

— Τί ἐκάματε, Ὑβελίνη! εἶπεν ἡ κ. δὲ Πρεζάνς χαμηλοφώνως, θὰ θεωρήσῃ ἑαυτὸν ὡς ἠτιμασμένον!

— Εἶναι λοιπὸν ἀληθὲς ὅτι μὲ ἀγαπᾷ; εἶπεν ἡ Ὑβελίνη ἀναμέσον τῶν δακρύων της. Τὸ ἠξεύρατε λοιπὸν καὶ μοὶ τὸ ἐκρύψατε; Κακοί! Εἴπατέ τῳ νὰ μὴ φοβῆτε τίποτε, οὔτε ἐκεῖνος, οὔτε κανεὶς ἄλλος... οὔτε ἐγώ! προσέθηκε μειδιῶσα καὶ κλαίουσα συνάμα. Εἴπατέ τῳ ὅτι ἔχω καλὴ καρδιά, ὅτι ἡ μήτηρ μου Ὀδίλη εἶναι πολὺ καλή, καὶ ὅτι θὰ γείνω... σύζυγός του, ναί, σύζυγός του, ἐὰν θέλῃ ὁ Θεός! Ἀρκεῖ νὰ μὲ ἀγαπᾷ ἀρκούντως.

— Ἄ! Θεέ μου! πολὺ φοβοῦμαι, ἀνέκραξεν ἡ κ. Πρεζάνς, ὅτι ἡ ἡμέρα αὐτὴ θὰ εἶναι ἀφορμὴ μεγάλων δυστυχιῶν εἰς ὅλους μας! Νὰ σὲ φιλήσω ὅμως, κόρη μου, χάριν τῆς καρδίας σου, ἡ ὁποία δὲν φοβεῖται τὴν πτωχείαν... Καὶ τώρα, πήγαινε!...

— Θὰ τῷ τὰ εἰπῆτε ὅλα; ἠρώτησεν ἡ Ὑβελίνη, βαίνουσα πρὸς τὴν θύραν. Λέγετε ὄχι, ἀλλὰ ἐγὼ καταλαμβάνω ἀπὸ τὰ μάτια σας, ναί. Ὑγείαινε, Βέρθα... εἰς τὸ ἐπανιδεῖν...

Καὶ ἀμέσως εὑρέθη ἐν τῷ προδόμῳ.

Χαρὰ ἀνεκλάλητος κατέλαβε τὴν καρδίαν της. Ἐπεθύμει νὰ τρέξῃ ἀμέσως εἰς τὴν Ὀδίλην, νὰ τῇ διηγηθῇ τὰ πάντα καὶ νὰ ἐκχύσῃ ἐλευθέρως τὴν χαράν της, νὰ ρεύσῃ, ὡς ρέει ὕδωρ πηγῆς κατὰ σταγόνας κρυσταλλίνους, ἀναμέσον τῶν δακτύλων τῆς περικλειούσης αὐτὸ χειρός.

Ἔπρεπεν ὅμως νὰ περιμένῃ. Διῆλθεν ὁλόκληρον τὴν νύκτα ἄγρυπνος, πλήρης χαρᾶς καὶ σχεδίων, ἐνῷ ὁ Γεώργιος, ἔκθαμβος, καταπεπονημένος ὑπὸ τύψεων, κατέκρινε καὶ ἔκρινεν ἑαυτὸν τὸν δυστυχέστερον, ἀλλὰ συνάμα καὶ τὸν εὐτυχέστερον τῶν θνητῶν.

Τῇ ἐπιούσῃ ἡ Ὑβελίνη ἀπῆλθε τοῦ Ρουβεραῖ. Κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμήν, ἡ νεωστὶ γεννηθεῖσα ἐν ἑαυτῇ τρυφερότης, τῇ ἐνέσπειρεν ὁρμὴν ἀγάπης πρὸς τὴν προμήτορα. Βλέπουσα αὐτὴν τόσον συγκεκινημένην, μεθ' ὅλην τὴν προσπάθειαν ὅπως συγκρατηθῇ ἀνελογίσθη ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῆς πλήρεις δακρύων πολλάκις παρετήρησαν αὐτὴν ἐν τῷ λίκνῳ οὖσαν καὶ ὅτι τὰ τρέμοντα χείλη αὐτῆς τῇ ἔδωκαν ἀσπασμὸν μητρικόν...

— Γιαγιᾶ! εἶπε ριπτομένη εἰς τὸν τράχηλον αὐτῆς, μὴ νομίζετε ὅτι θὰ λησμονήσω ποτὲ τὴν ἀγάπην σας! Δὲν εἶμαι ἀχάριστος, γιαγιᾶ· ὁ χαρακτήρ μου εἶναι περίεργος καὶ δὲν εἶμαι πάντοτε εὐκολομεταχείριστος... πρέπει ὅμως νὰ μὲ συγχωρήσητε, γιαγιᾶ, θὰ μὲ συγχωρήσητε;

Ἀφοῦ ἔκλαυσαν ὁμοῦ, συνδιηλλάγησαν. Ἡ κ. Ρουβεραῖ ἠκολούθησε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆς τὴν ἄμαξαν μέχρι τῆς καμπῆς τῆς δενδροστοιχίας καὶ εἶτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἐκπλησσομένη διότι, ἐπὶ τέλους, ᾐσθάνετο τόσον ὀλίγην θλῖψιν ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει ταύτῃ, ἣν ἄλλοτε ἐθεώρει ὡς μαρτύριον.

(Ἕπεται τὸ τέλος).

Ο ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
ΧΡΥΣΟΣΘΕΝΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΝΕΟΛΟΓΟΥ.